

საქართველოს მეცნიერებათა აკადემია
არნ. ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტი

ხელნაწერის უფლებით

ც ი რ ა მ ა ძ ა მ ი ა

ფერთა აღმნიშვნელი ლექსიკის სემანტიკურ-სტრუქტურული ანალიზი მეგრულში

10. 02. 08 _ ქართველური ენები

დ ი ს ე რ ტ ა ც ი ა

ფილოლოგიის მეცნიერებათა კანდიდატის
სამეცნიერო ხარისხის მოსაპოვებლად

სამეცნიერო ხელმძღვანელი _ ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი,
პროფესორი იზა ჩანტლაძე

თბილისი

2006

ს ა რ ჩ ე ვ ი

შესავალი.

თავი I. ფერ-ძირი ქართველურ ენებში.

თავი II. აქრომატული ფერები.

§ 1. თეთრი ფერის სემანტიკური ველი.

§ 2. შავი ფერის სემანტიკური ველი.

§ 3. რუხი ფერის სემანტიკური ველი.

თავი III. ქრომატული ფერები.

§ 1. წითელი ფერის სემანტიკური ველი.

§ 2. ყვითელი ფერის სემანტიკური ველი.

§ 3. მწვანე ფერის სემანტიკური ველი.

§ 4. ლურჯი ფერის სემანტიკური ველი.

§ 5. ჭრელი ფერების აღმნიშვნელი ლექსემები.

თავი IV. ფერთა აღმნიშვნელი სახელების სტრუქტურა.

§ 1. ზედსართავ სახელთა მარტივი და რთული ფუძეები.

§ 2. ფერის აღმნიშვნელ სახელთა ხარისხის ფორმები.

§ 3. ფერის გამომხატველ ლექსემათა პრევერბიანი ფორმები.

თავი V. ადამიანის დამახასიათებელი ფერების ამსახველი ლექსიკა.

ა) თმის ფერის ამსახველი ლექსემები.

ბ) სახის (კანის) ფერის ამსახველი ლექსემები.

გ) თვალის ფერის ამსახველი ლექსემები.

თავი VI. ფრინველთა შეფერილობის აღმნიშვნელი ლექსიკა.

თავი VII. თევზის შეფერილობის აღმნიშვნელი ლექსიკა.

თავი VIII. ცხოველების შეფერილობის ამსახველი ლექსიკა.

დასკვნა.

ფერის აღმნიშვნელ მეგრულ სიტყვათა ლექსიკონი.

შემოკლებანი.

გამოყენებული ლიტერატურა.

ა) ლექსიკონები და ტექსტები.

ბ) სპეციალური გამოკვლევები.

შესავალი

ფერი მარადისობის დინამიური სიმბოლიკაა, დროულ სივრცეში გამოხატული; სამყაროს აღქმის ეს ერთ-ერთი საშუალება _ ძველთაგანვე ყურადღების ცენტრში აღმოჩნდა. მისი პრობლემატიკით ინტერესდებოდნენ ძველი ბერძენი ფილოსოფოსები, ხელოვანნი... დღესაც მას თანაბრად იკვლევენ, როგორც ენათმეცნიერები და ფიზიკოსები, ისე ფიზიოლოგები და ფსიქოლოგები.

ნებისმიერ ენაში ფერთა სახელდებაში, როგორც თითქმის ნებისმიერი საგნისა თუ მოვლენის სახელდებაში, სხვადასხვა ხალხის მსოფლმხედველობა აისახება. ფერთა ლექსიკის შესწავლამ მრავალი საინტერესო საკითხი გამოავლინა როგორც ზოგადლინგვისტური, ისე კონკრეტულ ენათა სტილისტური თავისებურებების შესწავლის თვალსაზრისით. მაგალითად, ვ. გლადსტონის მიერ გაანალიზებულ იქნა ჰომეროსის ლექსიკონის მასალა და მიღებულ იქნა დასკვნა, რომ ის განსაკუთრებით ღარიბია მწვანისა და ლურჯის აღმნიშვნელი ტერმინებით (გლადსტონი 1958 წ). აღსანიშნავია ის ფაქტი, რომ დღესაც სამეგრელოში (ნაწილობრივ ჭანეთშიც) იგივე ფერები ერთი ლექსებით (მ-წვან-ე|რ-წვან-ე) გადმოიცემა, თუმცა ითვლება, რომ ეს ფერის მხედველობითი დეფექტის მაჩვენებელი კი არ არის, არამედ შედარებით გვიანდელი სახელდების გამოხატულებაა.

ფერთა განურჩევლობა-აღრევის ფაქტები გაანალიზებულია ძველინდურ, ძველბერძნულსა და რომაულ წყაროებში. ლ. გეიგერის მიხედვით, ანტიკურ ეპოქაში ადამიანის მხედველობის ორგანო ჯერ კიდევ არ იყო იმ დონეზე განვითარებული, რომ გაერჩია ლურჯი და მწვანე შავისაგან; მკვლევარი შეეცადა საფუძველი ჩაეყარა ახალი მეცნიერებისათვის _ პალეოფიზიოლოგიისათვის, რომელსაც პასუხი უნდა გაეცა კითხვაზე _ რატომაა სხვადასხვაგვარი ძველი და თანამედროვე ადამიანების აღქმა? ამასთან

დაკავშირებით გამოითქვა საწინააღმდეგო თვალსაზრისიც: ჰომეროსიდან ჩვენამდე განვილილი დრო ძალიან ცოტაა იმისათვის, რომ მხედველობის ორგანოში მნიშვნელოვანი ცვლილება მომხდარიყო; ფერთა აღქმის ფიზიოლოგიური აპარატი თანამედროვე ადამიანისა ისეთივეა, როგორც ძველისა და ოდნავ განსხვავდება მაიმუნის შესაბამისი აპარატისაგან (მეგრელიძე 1966, 189).

გრძნობის ორგანოების კვლევის ახალ მიმართულებას ს. კრავკოვიჩმა ჩაუყარა საფუძველი. მისი აზრით, ადამიანის თვალს შეუძლია განასხვავოს ფერის 2000-ზე მეტი ნიმუში (კრავკოვი 1951, 30). ამასთან, ის თვლის, რომ ძნელია მხოლოდ ენის მონაცემებით ვიმსჯელოთ – არჩევდნენ, თუ არა ესა თუ ის ხალხები ამა თუ იმ ფერს. ანგარიშგასაწევია გარკვეული ისტორიული პერიოდები, ცხოვრების სტილი, ხელოვნების, ფსიქიკის სფეროები.

მხედველობას გრძნობის ორგანოთა სისტემაში გარკვეული მნიშვნელობა ენიჭება. ადამიანის მიერ მიღებული გარე ინფორმაციის 90%-მდე მხედველობის ორგანოზე მოდის; ამასთან, თვალი პასუხს აგებს წინასწარ გამიზნული მოქმედების 75-90%-ზე (ცოიგნერი 1971, 3). საყოველთაო ინტერესი ფერთა სისტემისადმი ამითაც აიხსნება.

სინათლისა და ფერის პრობლემატიკის კვლევას საფუძველი ჩაუყარეს ძველმა ბერძენმა ფოლოსოფოსებმა. ჯერ კიდევ ემპირიკოსებმა (ძვ. წ. VI ს.) გამოთქვა მოსაზრება ძირითად ფერთა შესახებ, დასახელდა: წითელი, ყვითელი, თეთრი და შავი ფერები, რომლებიც შეესატყვისება «ოთხ ძირითად ელემენტს»: ცეცხლს, მიწას, ჰაერსა და წყალს. დემოკრიტემ (ძვ. წ. VI ს.) ატომური თეორიის საფუძველზე სცადა აეხსნა ცალკეულ ფერთა ბუნება: «აღქმაში გვეძლევა სიტკბო, სიმწარე, სითბო, სიცხე და აგრეთვე ფერი; სინამდვილეში კი არსებობენ მხოლოდ ატომები და საცარიელე». მისი აზრით, თეთრი ფერი აქვს საგნებს, რომლებიც შედგება, გლუვი, სწორი ატომებისაგან, ხოლო შავი ფერის საგნები – არასწორი ხორკლიანი ზედაპირის მქონე ატომებს შეიცავს. წითელი ფერის მქონე საგნები დიდი ზომის ატომებისაგან შედგება, მწვანე ან ყვითელი ფერი კი იქმნება მკვრივისა და ცარიელის ნარევით.

არისტოტელეს მსოფლმხედველობაში ფერის თეორია უფრო დახვეწილია; ნაშრომებში `De anima` და «De sensu»-ის სპეციალურად მსჯელობს «გამჭვირვალეს» შესახებ («გამჭვირვალე ენტილექია», «გამჭვირვალე მოქმედებაში») (წერეთელი 1971, 193).

რ. დეკარტემ პირველად გათიშა ადამიანის თვალის აღქმული ხატებისაგან სინათლის სუბსტანციური ბუნება. მისი აზრით, უნდა გავარჩიოთ ერთმანეთისაგან სინათლის შეგრძნება, ანუ ის იდეა, რომელიც წარმოიქმნება ჩვენს წარმოსახვაში თვალის საშუალებით, და ის, რაც «წარმოქმნის» ჩვენში ამ გრძნობებს – ანუ ის, რაც თავისთავად არსებობს ცეცხლში ან მზეში და რასაც სინათლეს ვეძახით (დეკარტე 1989, 180).

სინათლის მოძღვრების ისტორია ი. ნიუტონამდე უმთავრესად გეომეტრიული ოპტიკის სახით ვითარდებოდა. «ოპტიკის ლექციებში» (ნიუტონი 1964, 270) ის წერს: «ისევე, როგორც ასტრონომია, გეომეტრია, გეოგრაფია, საზღვაოსნო მეცნიერებანი და სხვანი, ოპტიკა და მექანიკა უნდა ჩაითვალოს მათემატიკურ დისციპლინად, რამდენადაც მათში საკითხი ეხება ფიზიკურ მოვლენებს ცაში, დედამიწაზე, ზღვაზე, საკითხი ეხება სინათლეს და კონკრეტულ ლოკალურ მოძრაობას. ზუსტად ასევე ფერები ფიზიკას ეკუთვნის» ი. ნიუტონი იძლევა სინათლის (როგორც მოვლენის, როგორც მოცემულობის) თვისობრივ ანალიზს და მათემატიკური გზით ცდილობს ახსნას სინათლისა და ფერის არსებობის ფორმები. ის ფერების წარმოშობის მიზეზად სინათლის დისპერსიას ასახელებს. მისთვის ფერები სინათლის სხვადასხვა ტალღის სიგრძის მქონე კომპონენტებია (ნიუტონი 1964, 270). ი. ნიუტონი ცდილობდა თეთრი სინათლის მიღებასაც სხვადასხვა ფერების შერევით. ეს ცდები დღესაც წარუმატებლად მიმდინარეობს. ამასთან დაკავშირებით მნიშვნელოვანია ის, რომ თეთრი ფერი (თეოლოგიური თვალსაზრისით) სიწმინდეს, სისპეტაკეს, ღვთაებრივ ენერგიას განასახიერებს. ქართული სინამდვილე, ლიტერატურული ძეგლები, ხალხური შემოქმედება თეთრ ფერს უზენაეს ფერად მიიჩნევს, მას მაცხოვრის, ქრისტეს ფერად აღიარებს «...რამეთუ ყოვლად სპეტაკ არს უფალი ჩვენი იესო ქრისტე...» (177, 37).

უკანასკნელი საუკუნეების მანძილზე სინათლისა თუ ფერის თეორია არღვევს საბუნებისმეტყველო მეცნიერულ ჩარჩოებს და ჰუმანიტართა, ხელოვანთა თეორიულ ინტერესებსაც მოიცავს. ამ მხრივ მნიშვნელოვანი პროგრესი ი. გოეთეს «ფერთა თეო-

რიამ» მოახდინა, რომელსაც ავტორი საკუთარი შემოქმედების საუკეთესო ნაყოფად თვლიდა. ობიექტური სამყარო რომელშიც ჩვენ ვიმყოფებით, მისი აზრით, არის წყვილი-დი, სინათლის გარემოზე გარკვეული ურთიერთქმედებით კი მიიღება ფერი. ი . გოეთე პირველად ფერებად მიიჩნევს ყვითელს (სინათლის სიახლოვეს მყოფს) და ლურჯს (სიბნელის სიახლოვეს მყოფს) და მათ თაურფენომენებს უწოდებს. თითოეული მათგანი «იკუმშება» და «ფართოვდება», ინტენსიფიცირდება. ყვითლისაგან მიიღება მოწითალო-ნარინჯისფერი, ლურჯისაგან – მოწითალო-ისფერი. ინტენსიფიცირების საზღვარზე ისინი ემთხვევიან ერთმანეთს და მიიღება წითელი ფერი, რომელიც, მისი აზრით, პოტენციურად მოიცავს თავის თავში ყველა დანარჩენ ფერს. აღსანიშნავია ისიც, რომ ი . გოეთე ყვითელს «თბილ», მხიარულ, ნათელ ფერს უწოდებს, რომელიც ათბობს ყველას და ყველაფერს. ეს ფერი აქტიური და ემოციურია. რაც შეეხება ლურჯს, ის საკუთარ თავში ჩაკეტილი ფერია, «ცივია», იდეალის სიმბოლოა, აქვს ტკივილის შეგრძნებაც (ფირალიშვილი 1991, 11).

XVIII საუკუნიდან ინტერესდებიან ფერის პრობლემით რუსეთშიც. ამ მხრივ აღსანიშნავია მ . ლომონოსოვი (ლომონოსოვი 1847), რომელმაც გამოიკვლია ფერების შერევის საკითხი და პირველმა გახაზა სამი ძირითადი ფერის არსებობის შესახებ. ეს მოსაზრება შემდეგ განავითარეს იუნგმა და ჰელმჰოლცმა (აშკენაზი 1959, 37).

XIX_XX საუკუნეებში ფერთა მრავალი ატლასი და სკალა შეიქმნა. პირველი ალბომები საფრანგეთში გამოქვეყნდა. ეს იყო რაციონალური კლასიფიკაციის პირველი ცდები. ერთ-ერთ ყველაზე სრულ ატლასად რ . პოლისა და მაერსის ატლასი მიიჩნევა, რომელშიც 7000-მდე ფერისა და ელფერის ნიმუშია მოყვანილი (წერეთელი 1971, 7); ამერიკის შეერთებულ შტატებში შემუშავდა «**ფერადი ჰარმონიის**» სახელმძღვანელო» (იაკობსონი, გრანვილი, ფორსი 1948 წ), რომლის საფუძველზეც შედგენილ იქნა ბუნებრივ ფერთა სინათლის ატლასი «Natural Color Sistem». დასავლეთის ქვეყნების ფერთა სტანდარტების ნაციონალური ბიუროებისა და ფერის დარგთაშორისი საბჭოს მონაცემთა მიხედვით შემუშავდა ფერთა აღმნიშვნელი ლექსიკა ინგლისურ ენაზე. ლექსიკონში შესულია 7000 სიტყვა.

ამ მიმართულებით ჩვენში პირველ ცდას წარმოადგენს ნ. მირიანაშვილის წიგნი «ფერთა აღმნიშვნელი ლექსიკა ქართულსა და რუსულ ენებში»; მასში აღნიშნულია: მიუხედავად იმისა, რომ ყოველი ნაციონალური ენა თავისებურად «ანაწევრებს» გარე სამყაროს, ქართული და რუსული ენები საერთოობის მომენტსაც ამჟღავნებენ; კერძოდ, ამის დამადასტურებელ ფაქტს ფერებთან მიმართებაშიც ვხედავთ – ქართულიცა და რუსულიც ერთნაირად გამოყოფენ სპექტრში 7 ფერს: წითელს, ნარინჯს, ყვითელს, მწვანეს, ცისფერს, ლურჯს, იისფერს. არის ენები, სადაც სპექტრში 6 ფერს ასახელებენ, რადგან ცისფერი და ლურჯი ერთი სიტყვით აღინიშნება (მირიანაშვილი 1986, 66).

სპეციალურ ლიტერატურაში არსებული მოსაზრების თანახმად ფერების დაჯგუფება პირობითია და სირთულეს შეიცავს იმ მხრივ, რომ მათ შორის არ არის მკვეთრი ზღვარი, არსებობს უამრავი გარდამავალი ფერი და ხშირად ჭირს ამა თუ იმ ტერმინის შეტანა რომელიმე ჯგუფში; რაგინდ მდიდარი უნდა იყოს ენა, შეგვიძლია მივცეთ სახელწოდება მხოლოდ რამდენიმე ასეულ ფერს და ელფერს, რამდენადაც ამ მხრივ ყველაზე მდიდარი ენის რესურსებიც კი მკაცრადაა შეზღუდული.

ფერთა აღმნიშვნელ ლექსემათაგან ძირითადად სამი ტერმინი დასახელდა: თეთრი, წითელი და შავი. აღსანიშნავია, რომ ინგლისელმა ანთროპოლოგმა ვ. ტერნერმა ანდემბუს ტომის რიტუალებზე დაკვირვების საფუძველზე ისინი პირველყოფილი ადამიანის პირველად ფერებად მიიჩნია. ვ. მეგრელაძის აზრით, ამ სამი ფერის პირველადობის მიზეზი ადამიანის პრაქტიკულ საქმიანობაზე დაკვირვებით აიხსნება: წითელი და შავი, ალბათ, სისხლისა და ნახშირის ფერები იყო, რომლებსაც ადამიანი სხვა საღებავებზე ადრე იცნობდა. ფოთლის მწვანე ფერი და ცის ლურჯი ფერი იქამდე იყო უცნობი, სანამ არ მოხერხდა ასეთი საღებავის დამზადება.

ძირითად ფერთა ტერმინების შესწავლას სპეციალური ნაშრომი მიუძღვნეს ბ. ბერლინმა და პ. კეიმ (1969 წ), მათ ჩამოაყალიბეს ბაზისური ფერის კატეგორიის ცნება, შეისწავლეს ფერთა ტერმინოლოგია 20 ენაში და მივიდნენ იმ დასკვნამდე, რომ არსებობს ბაზისურ ფერთა კატეგორიზაციის უნივერსალური მოდელი, საიდანაც გამოიყვანება ნებისმიერ ენაში წარმოდგენილ ბაზისურ ფერთა კონკრეტული სისტემა.

ჩვენში ზემოაღნიშნული საკითხები მონოგრაფიულად შეისწავლა ე. სოსელია-ამ. მისი აზრით, უნივერსალურია ბაზისური ფერის კატეგორიათა ბირთვები, ანუ სპექტრის ის ნაწილები, რომლებიც ბაზისური ფერის შესაბამისი ტერმინის საუკეთესო ნიმუშებს წარმოადგენენ (სოსელია 1999, 8). ამასთან, კვლევის საწყის ეტაპზე ქართულში თითქოს შესაძლებელია ბაზისური ფერის ტერმინებად გამოიყოს: **თეთრი, შავი, წითელი, ყვითელი, მწვანე, ლურჯი, რუხი**, რომელთაგან პირველი ექვსის ბაზისურობა უეჭველია. რაც შეეხება რუხს, მისი მარტივი მორფოლოგიური სტრუქტურა მიგვანიშნებს, რომ იგი შეიძლება ბაზისური ტერმინი ყოფილიყო ოდესღაც, რაც იმპლიციტურად ვარაუდობს ბაზისური ფერის ტერმინის არსებობას კატეგორიისათვის ყავისფერი. ტერმინებთან სემანტიკურად ახლოს დგას შედარებით ძველი ტერმინი **მრეში**, რომელიც უნდა ყოფილიყო [ყავისფერი] (+) [ნაცრისფერი] კატეგორიის აღმნიშვნელი. ჩამოყალიბდა ბაზისურ ფერთა გამოყოფის ოთხი ძირითადი კრიტერიუმი:

1. ტერმინი უნდა იყოს მონოლექსემური; ე. ი. არ უნდა იყოს იმ ტიპისა, როგორცაა ქართულში მომწვანო-მოყვითალო, მუქი ყავისფერი...

2. მისი სიგნიფიკატი არ უნდა შედიოდეს რომელიმე სხვა ტერმინის სიგნიფიკატში, ე. ი. არ უნდა იყოს იმ ტიპისა, როგორცაა ქართულში ხაკი – «მოყავისფრო მწვანე», მეწამული – «მუქი წითელი»...

ე. სოსელიას მიერ მეგრულში ბაზისური ფერის ტერმინებად გამოიყოფა: **ჩე** («თეთრი»), **უჩა** («შავი», «უთეთრო»), **ჭითა** («წითელი»), **ყვინთელი** («ყვითელი»), **მწვანე/ლურჯი** («მწვანე»/«ლურჯი»). ხოლო ლაზურში **ხჩე/ქჩე/ჩქე** («თეთრი»), **უჩა** («შავი»), **მჭითა** («წითელი»), **სარი** («ყვითელი»), **დეშილი** («მწვანე»)... ამათგან ორი უკანასკნელი ნასესხებია თურქულიდან (სოსელია 1999, 27).

ფერის ტერმინთა თანამედროვე სვანური სისტემა, ე. სოსელიას აზრით, წარმოდგენილია ბაზისური ფერის ხუთი კატეგორიით: [თეთრი], [შავი], [წითელი], [ყვითელი], [მწვანე(+)] [ლურჯი], რომლებიც შესაბამისად აღნიშნულია შემდეგი ტერმინებით: **თაჯეთნე||თაჯეთაჟნე** («თეთრი»), **მეხშე** («შავი»), **წერნი** («წითელი»), **ყაითელი** («ყვითელი»), **წაანილ||ტრჟი** («მწვანე», «ლურჯი»); პირველი სამი ტერმინი საკუთრივ სვანურია,

რაც შეეხება ტერმინებს **ყუითელ, წაანელ და ღრუი**, ცხადია, ისინი ქართულიდანაა ნასესხები». (სოსელია 1999, 28).

აღსანიშნავია, რომ ფერის აღმნიშვნელი ტერმინების სემანტიკის მკვლევართა ერთი ნაწილი თეორიულად არ ცნობს ბაზისური ფერის კატეგორიას, თუმცა გრძნობენ ამ კატეგორიის აუცილებლობას და თავიანთ შრომებში სხვადასხვა სახელწოდებით მოიხსენიებენ (სოსელია 1988, 76).

არაბაზისური ტერმინების შესწავლას გამოკვლევა მიუძღვნა ჯ. ლაკოფმა. მან გამოყო ორი ძირითადი ჯგუფი:

I _ ფერი აღნიშნულია ბაზისურ კატეგორიათა მითითებით, ბაზისური საზღვრების გამოყენებით;

II _ აღნიშნულია ფერით ნორმასთან მიახლოების ხარისხი, ზოგჯერ ნორმიდან გადახრის მიმართულებაც.

ივარაუდება მესამე _ ნარევი ტიპის არაბაზისური ტერმინების არსებობაც.

ფერთა აღმნიშვნელ ლექსიკასა და მის მხატვრულ ფუნქციას მნიშვნელოვანი ნაშრომები მიეძღვნა ქართველი ენათმეცნიერების, ლიტერატურათმცოდნეებისა და ხელოვნების ისტორიის მკვლევართა მიერ. ისინი განსაკუთრებულ ყურადღებას ფერთა ეროვნულ შეგრძნებაზე ამახვილებენ. ვ. ნოზაძე ფუნდამენტურ გამოკვლევაში «ვეფხისტყაოსნის ფერთმეტყველება» განიხილავს სხვადასხვა ხალხებში არსებულ რწმენაწარმოდგენებს ფერთი სიმბოლიკის შესახებ და მიდის იმ დასკვნამდე, რომ პირველი ფერები, რომლებიც ადამიანმა იცნო, იყო თეთრი და შავი (ნოზაძე 1953, 8); თეთრი გამოხატულებაა სინათლისა, შავი _ სიბნელისა. აქედან გამომდინარე ძველთაგანვე მსოფლიო რელიგიებში ეს ფერები ორ საწყისს, სიკეთესა და ბოროტებას, ნათელსა და წყვიდადს შორის მუდმივი და დაუსრულებელი ბრძოლის გამოხატულებაა.

ფერთა აღმნიშვნელ ტერმინებს შუა საუკუნეების ლიტერატურული ტრადიციებისა და «ვეფხისტყაოსნის» მაგალითზე განიხილავს რ. ბარბაქაძე. დასკვნა ასეთია:

1) «ვეფხისტყაოსანში» ფერი იდეათა მხატვრული გამოსახვის ერთ-ერთ უძირითადეს საშუალებას წარმოადგენს.

2) ფერის ფენომენს პოემაში გააჩნია როგორც მხატვრულ-ესთეტიკური, ისე სიმბოლური მნიშვნელობები.

3) ფერები სხვადასხვა საშუალებითა და ხერხითაა გადმოცემული: გამოყენებულია ნეიტრალური და სპექტრული ფერები, ხოლო შუქ-ჩრდილების ნიუანსირების საფუძველზე შექმნილია ფერთა კომბინაციებისა და სინთეზის სახით გადმოცემული უმშვენიერესი ესთეტიკური ხატები; განსაკუთრებულ როლს ასრულებს «მეტაფორული ფერწერა».

4) პოემის მხატვრულ სისტემაში ძნელდება ე. წ. «რჩეულ ფერთა ტრიადის» მკვეთრი გამიჯვნით გამოყოფა, სიხშირის მხრივ კი გამოირჩევა შავი, თეთრი და წითელი ფერები (ბარბაქაძე 1978, 61).

ფერის პოეტური ფუნქცია ქართველ და ინგლისელ რომანტიკოსთა შემოქმედებაში განხილულია თ. ნუცუბიძის მიერ. იგი მიუთითებს, რომ იმ თავისებურებათა შორის, რომლებიც განსაზღვრავენ მწერალთა ინდივიდუალობას, გარკვეული ადგილი უკავია ფერთა გამოყენებას. რომანტიზმის წარმომადგენელთათვის დამახასიათებელია ფერთა პალიტრის როგორც ზოგადი, ასევე კერძო ნიშან-თვისებები. მათ შემოქმედებაში ფერები ახდენენ საგანთა კონტურების ნიველირებას. დამახასიათებელია აგრეთვე მკვეთრი კონტრასტის პრინციპი. ფერწერის თვალსაზრისით რომანტიკული პოეზია უფრო მდიდარია და მრავალფეროვანი, ვიდრე ზოგი სხვა ლიტერატურული სისტემა, მასში თვალში საცემია ფერთა აღმნიშვნელი ლექსიკური მარაგის სიუხვე (ნუცუბიძე 1980, 48); რომანტიკოსთა შემოქმედებაში უმთავრესი ადგილი უკავია «ცისფერს» და მის სინონიმად გამოყენებულ «ლაჟვარდს». «ლაჟვარდოვანი» გავრცელებულია როგორც ქართულ, ასევე ინდოევროპულ ენებში. აღსანიშნავია ისიც, რომ ნ. ბართაშვილ-საცთითქმის არა აქვს გამოყენებული სპექტრული ფერები, გარდა ცისფერისა; პირიქით ხშირია «შავი», «ბნელი», «ბუნდოვანი»... ქართველ რომანტიკოსთა შემოქმედებაში უფრო შეიმჩნევა შუქ-ჩრდილის, ნეიტრალური ფერების გამოყენების ეფექტი. იგი უფრო ნაკლებადაა «გაფერადებული», ვიდრე ინგლისელ რომანტიკოსთა პოეზია (ნუცუბიძე 1980, 55).

ფერისა და სინათლის აღმნიშვნელი სიტყვები ვაჟა-ფშაველას ლექსიკაში შესწავლილია გ. კვარაცხელიას მიერ. კვლევამ ცხადყო, რომ გენიალური პოეტის ფერთა ტერმინების სემანტიკური ველის სტატისტიკური სტრუქტურა ოთხფენოვანია და მასში გამოიყოფა უხშირესი, ხშირი, საშუალო სიხშირისა და იშვიათი სიტყვები (კვარაცხელია 1975, 38).

I _ წითელი, მწვანე, ყვითელი, ლურჯი, შავი, თეთრი.

II _ ჭადარა, ნაცრისფერი, უკუნი, ლეგა, მკრთალი, გაფითრებული.

III _ გიშრისფერი, თალხი (შავის სინონიმებია); სპეტაკი, გადაპენტილი (თეთრის სინონიმები); ჭიაფერი (წითლის სინონიმი); ოქროსფერი, ქერა (ყვითლის სინონიმი).

IV _ სინონიმთა რამდენიმე ჯგუფი: ლალისფერი, ლაჟღაჟა, სისხლისფერი, იაგუნდი, ჟანგისფერი, ალიანი, გაჟღივებული, გაჟინჟლილებული; ქარვისფერი, ფერმიხდილი, ფერგახუნებული, ფერწასული, ფერდაკარგული. ნახშირისფერი, შემურული, კუპრი; ცისფერი, მტრედისფერი, ლაჟვარდი, ლალისფერი. ზერდაგი, ქურანი, შილა (კვარაცხელია 1974, 40).

გ. კვარაცხელიას ნაშრომში, მოცემულია მსჯელობა სინათლისა და ფერთა აღმნიშვნელი სიტყვების სიხშირეთა ურთიერთმიმართების საფუძველზე წარმოდგენილი სემანტიკური ველის შესახებ. ირკვევა, რომ კომპოზიტებში შესვლის ყველაზე კარგუნარს იჩენს «შავი», შემდეგ «წითელი», ხოლო ფრაზეოლოგიზმებში უმეტესწილად მონაწილეობენ «თეთრი» და «შავი». ალბათ იმიტომ, რომ ისინი სინათლე-სიბნელეს უფრო აღნიშნავენ, ვიდრე ფერს, სიბნელე-სინათლის დაპირისპირებას კი ხალხი ბევრ რამეს უკავშირებს (კვარაცხელია 1974, 41).

ფერის მხატვრული ფუნქცია გ. ტაბიძის პოეზიაში გაანალიზებულია ლ. სტურუას მიერ (1975). პოეზიის მეფის შემოქმედებაში დომინანტობს «ცისფერი», ხოლო «წითელი» _ რევოლუციის სიმბოლოა. საოცარია დიდებული გალაკტიონის დაბინდული «ქლიავისფერი» მთების წარმოდგენა.

თ. ოქროშიძე ფერთა სიმბოლიკას განიხილავს ქართულ ჯადოსნურ ზღაპრებში თეთრი _ ზესკნელის ფერია და მზის ან დღის სინათლეს განასახიერებს; შუასკნელს წითელი გამოხატავს, ანუ ვეგეტაციის გამომხატველი ფერია; რაც შეეხება შავს იგი ქვეს-

კნელის, ანუ მარადიული ღამის ფერია. ავტორის აზრით, მოვლენათა ასეთი ფერებით აღქმა შემთხვევითი არ არის. აზროვნების განვითარების ისტორიაში ყოველივე ამას თავისი ფორმირების დიდი მანძილი აქვს განვლილი (ოქროშიძე 1973, 70).

ფერთა სიმბოლიკის საკითხები ქართულ შელოცვებში განხილულია ი. გაგულაშვილის მიერ. შელოცვებშიც დომინანტობს შავი, წითელი და თეთრი ფერების გააზრებანი. ერთი და იმავე ფერის სიმბოლიკა სხვადასხვა დანიშნულებისაა და სხვადასხვა ეპოქის რწმენა-წარმოდგენებში ვლინდება (გაგულაშვილი 1979, 50).

ნ. ჩიქოვანის სპეციალურ მონოგრაფიაში «ძველი ქართულის ფერთა ამსახველი ლექსიკა» ირკვევა, რომ ჰაგიოგრაფიული ძეგლები ძუნწად იყენებენ ფერებს. მკვლევრის აზრით, ენობრივი კანონზომიერებით ასახული გარე სამყარო ზოგჯერ ისე არ არის წარმოდგენილი, როგორც ეს რეალურადაა... ფერთა სახელების სიმრავლით განსაკუთრებით გამოირჩევა «ვეფხისტყაოსანი». ფერთმეტყველების ასეთი ზეიმი მსოფლიო ლიტერატურას იშვიათად მოეპოვება; რუსთაველის ფერთა გამა ენათესავება ქართულ ფრესკულ მხატვრობას (ჩიქოვანი 1992, 67).

ფერსა და სამეტყველო ბგერას შორის კავშირს იკვლევდა ნ. კიზირია (1981 წ). ფერთა აღმნიშვნელ სიტყვებს სპეციალური სადისერტაციო ნაშრომები მიუძღვნეს ი. ჭრელაშვილმა (1999 წ) და ც. გოგებაშვილმა (1999 წ).

ყველა ზემოაღნიშნული გამოკვლევის პოზიტიური შედეგები ვეცადეთ გაგვეთვალისწინებინა ჩვენს ნაშრომში. საილუსტრაციო მასალად გამოვიყენეთ მეგრული პროზაული ტექსტები, ხალხური პოეზია, ლექსიკონები და ჩვენ მიერ შეგროვებული მეგრული ტექსტები (ეს უკანასკნელი ილუსტრაციებში წარმოდგენილია მიუთითებლად).

I თავი

ფერ- ძირი ქართველურ ენებში

ფერთა ლექსიკის კვლევა დაკავშირებულია თვით ფერი სიტყვის სემანტიკასთან, ის დიდ პოლისემიურობას ამჟღავნებს და წარმოდგენილია ერთი და იმავე ძირით ყველა ქართველურ ენაში.

ცნობილია, რომ სიტყვის ბგერით მხარესა და მნიშვნელობას შორის ცალსახა ურთიერთობის დარღვევის სამი ტიპი გამოიყოფა, ესენია: პოლისემია, ომონიმია და სინონიმია. პოლისემია კონტექსტთან მჭიდრო კავშირშია, ის სიტყვის მნიშვნელობას აზუსტებს მხოლოდ რეალურ კონტექსტზე, სიტუაციაზე მითითებით (ფოჩხუა, 1974, 119). სიტყვათა აზრობრივი შეხამება ზოგჯერ არალინგვისტური, ობიექტური სინამდვილით განისაზღვრება და დამოკიდებულია ცხოვრების პირობებზე, ცვალებადია დროსა და სივრცეში. გარესამყაროს მრავალფეროვნების ასახვა არსებული სიტყვების მარაგით ზოგჯერ შეუძლებელია, ამიტომ ბევრი სიტყვა სემანტიკურად უაღრესად დატვირთულია.

ლინგვისტური თვალსაზრისით სიტყვის მნიშვნელობა განისაზღვრება მისი სხვა ლექსემებთან შეწყობის პოტენციური შესაძლებლობით. ამ მხრივ სიტყვა «ფერ»-ი პროდუქტიულია როგორც ძველსა და ახალ ქართულში, ასევე მეგრულში.

ქართული ენის განმარტებით ლექსიკონში სიტყვას «ფერ»-ი ოთხი მნიშვნელობა აქვს:

1. შთაბეჭდილება, რომელსაც ახდენს თვალზე საგნის მიერ არეკლილი სინათლე;
2. ადამიანის სახის ასეთი თუ ისეთი შეფერილობა;
3. მოვარდისფრო საღებავი სახისა (ხმარობდნენ უმარილთან ერთად);
4. ვისიმე შესაფერი.

გამოიყენება იდიომატურ გამოთქმებში:

ფერი ეცვლება, ფერი მისდის _ სახის ფერს კარგავს, შიშისაგან, ავადმყოფობისაგან ფითრდება; ფერი დაედება _ ფერს მიიღებს.

რაც შეეხება ძველ ქართულს, აქ «ფერისათვის» მხოლოდ ერთი სემანტიკური მაჩვენებელია _ ესაა «სახე», ხოლო ფერის მნიშვნელობას გადმოსცემს ამ ძირისაგან მომდინარე დერივაციული სიტყვა «ფერ-ოვ-ნ-ებ-ა-ფ».

მეგრულ ლექსიკონებში სიტყვა «ფერ-ი» შემდეგნაირადაა განმარტებული:

1. **ფერი** _ ფერი, მსგავსი, ნაირი, ისეთი (ქაჯაია, 2001, 94)

2. ფერი – ფერი (ჭარაია, 1998, 135)

სვანურ ენაში **ფერ** ლექსემას, გარდა იმისა, რომ ზოგადი სახელწოდებაა სხვადასხვა კონკრეტული შეფერილობისა, აქვს ომონიმიური მნიშვნელობაც, მაგრამ მხოლოდ ბალსქვემოურ დიალექტში; ესაა «კვეთიანი რძის ამოსარევი ჩხირი».

აქედომ ლძინა **ფერ** ჩამთაფ – «კვეთის ამოსარევი ჩხირი დამეკარგა». ვფიქრობთ, ამ ფორმას არანაირი კავშირი არ უნდა ჰქონდეს შეფერილობასთან და ალბათ უნდა უკავშირდებოდეს ქართული ენის დასავლურ დიალექტებში დადასტურებულ შესაბამის ფორმებს:

ლა-ფერ-ი (ზემო აჭარული):

1. ხის პატარა ბრტყელი ნიჩაბი, კარაქის ამოსაღები; 2. მოხარშული მსხლის საკეპი შენელების წინ; 3. წყლის გადასაგდები წისქვილის ღარიდან.

ლა-ფერ-ა, ლა-ფ-ერ-ე (გურული):

ხის ფართო და სწორპირიანი კოვზი, ღომის ამოსარიგებელი.

ლა-ფარ-ა (იმერული):

ფქვილის ამოსაღები ალაოდან წისქვილში.

მეგრულში **ფერ-ი** სიტყვით გამოხატულია:

1. შეფერილობა საგნისა, ადამიანის კანისა, თმის ფერისა, ცხოველის ბეწვისა, ქსოვილისა, ძვირფასი თვლისა, მცენარისა, მეტალისა და ა.შ.

ვარდ--იმ-ფერ-ი ღვანჭკამი – «ვარდისფერ ლოყებიანი»;

ტუტა-შ-ფერ-ი თოლუფი – «ნაცრისფერი თვალები»;

ქლორ-იმ-ფერ-ი | ქილორ-იმ-ფერ-ი ცა – «ხოხბისფერი ცა».

2. ადამიანის ჯანმრთელობა ან მისი ფსიქიკური მდგომარეობა: **ფერ-უ-ან-ი** – **ფეროვანი** (შდრ. ლეჩხ.: **ფერ-ვ-ან-ი** – ჯანსაღი, ფეროვანი, ფერ-ხორციოთ სავსე, წითური); **ფერ-გინო-რთ-ელ-ი** – «ფერშეცვლილი», **ფერ-დო-ნ-წყ-ილ-ი** – «ფერ დაწყობილი», **ფერ-გინო-ქანქ-ილ-ი** – «ფერგამქრალი»; **ფერ-გინო-ლაფ-ირ-ი** – «ფერდაკარგული»; **ფერ-ერაბ-ილ-ი** – «ფერ აკრეფილი»; **ფერ-წა-ულ-ირ-ი** – «ფერწამხდარი», «წირწამხდარი»; **ფერ-მორთ-ელ-ი** – «ფერშეცვლილი»; **ფერ-შა მოული-რი** – «ფერზე მოსული»; **უ-ფერ-ო** – «უფერული».

3. არსი –

ირკოც ართიან უბორდუ დო მითინ ვარწყედ უჩა დღას, მუდგარენი სარკო ორდუ თი თუთაშფერ თუთაშხას (გუდ., 23, 32) «ყველას ერთმანეთი უყვარდა და არავინ იყო შავ დღეში, რაღაც საოცარი იყო იმ მთვარისფერ ორშაბათს". შდრ.: «მისგან არს ყოვლი ხელმწიფე, გვაქვს უთვალავი ფერიოთა"... («ვეფხ."); «სამთა ფერთა საქებელთა..." («ვეფხ.).

4. მშვენიერება, სილამაზე:

მაფურინჯე ფერი – «ზეალმტაცი («მფრინავი») ფერი»;

რხიანი ფერი – «მხიარული ფერი" (შდრ. რხიანი – ემხიანი), მხიარული (ქაჯ., 564).

სქანი თოლიში რხიან ჯინათ უკუმელა ინათუუ (სამუშ., 42) – «შენი თვალის ემხიანი მზერით წყვილიადა ნათლდება»;

არიკ-იმ-ფერ-ი – «არაკისფერი»; **ჩე გოთანა-შ-ფერ-ი** – «თეთრი გათენების ფერი»;

წყარ-იმ-დიდა-შ-ფერ-ი – «წყლის დედის ფერი»; **წყარ-იმ-მაფა-შ-ფერ-ი** – «წყლის მეფის ფერი".

5. შესაფერისობა, ტოლობა, მსგავსება, გვარი, ნაირი სახე...

ტანი გილუ მშვენიერი, ფურინუა ქირიცალო, პიჯიში კანი სქვამი გილუ ატამაში პირიცალო (გუდ., 42, 2) – «ტანი გაქვს მშვენიერი, ფრენა ქორივით, პირის კანი ლამაზი გაქვს ატმის ყვავილივით («პირ-ი-ვით)»).

6. სიჭრელე:

ფერ-ი-აკორთ-ელ-ი – «ფერშერეული", **ფერ-ად-ი** – «ნაირგვარი, სხვადასხვა ფერი-სა" (შდრ. იმერ., გურ. **ფერ-ა** – **ფერ-ა** «ჭიაფერი – მოწითალო ღეროსა და თეთრი ყვავილების მქონე ბალახოვანი მცენარე»).

ფერო სიტყვას სულხან-საბა ორბელიანი ასე განმარტავს: «თეთრსა და შავს საშუალი". თეთრ და შავ ფერებს შორის გარდამავალ საფეხურად, ჩვეულებრივ, რუხ ფერს წარმოადგენენ ხოლმე. საგულისხმოა, რომ სვანურში ფბრჟ, რომელიც უკანა მიმართულების უმლაუტის შედეგი ჩანს (მ. ქალდანი), აღნიშნავს სწორედ რუხ ფერს, ნაცრის-ფერს:

ნაღჟურდ ფბრჟჟ აბგოლ ჟ'ოსრეკ ჰინგორს – «ვაჟმა ნაცრისფერი აბგები ჩამოჰკიდა უნაგირს" (თოფურია, ქალდანი, 2000, 755). ამგვარი რამ მეგრულში არ შეგვინიშნავს; აქ **ფერო** აღნიშნავს ფერადოვანს (ვარდისფერს), უფრო მეტიც ფერო ჭრელი შეფერილობის ქათმის აღსანიშნავადაც ხშირად გამოიყენება: **ფერო** ქოთომი გადშაგორი

– «ფერადი ქათამი გამოარჩიე» (გულუა, 2003, 50). ასე რომ სპეციალურ ლიტერატურაში გამოთქმული მოსაზრება სიტყვა «ფერ-ი»-ს ლექსიკურ შესაძლებლობათა შესახებ (ჩიქოვანი, 1992, 16) გარკვეულ კორექტივს საჭიროებს.

ფერ- ძირი ყველა ქართველურ ენაში გამოყენებულია ძალზე მნიშვნელოვანი რელიგიური დღესასწაულის სახელწოდებაშიც. ქართული **ფერ-ის-ცვალებ-ა** (შდრ. იმერ. გურ. ლეჩხ. **ფერ-ცვალებ-ა**), მეგრული **ფერ-ცვალებ-ა**, სვანური **ფერ-ცალებ-ობ**).

მეგრულში ფერთა აღმნიშვნელ სახელებში ყველაზე დიდ ჯგუფს ქმნიან კომპოზიტები, რომელთა პირველი კომპონენტი წარმოადგენს ნათესაობით ბრუნვაში დასმულ არსებით სახელს, მეორე კი – **ფერ** ფუძეს: **ატამა-შ-ი-პირ-ი-შ-ი-ფერ-ი** – «ატმის ყვავილისფერი», **შქერ-ი-შ-პირ-ი-შ-ფერ-ი** – «დეკას ყვავილისფერი», **სანთ-ელ-ი-შ-ფერ-ი** – «სანთლისფერი», **ბინეხ-ი-შ-ლერწ-ი-შ-ფერ-ი** – «ვენახის ლერწმის ფერი...» იგივე კომპოზიტები მნიშვნელობას ინარჩუნებენ **ჯგურ-ი**-ა («მსგავსი») თანდებულისა და **ნერ-ი** («ნაირი») სახელის დართვისას, **ატამა-შ-ი-პირ-ი-შ-ფერ-ი** – «ატმის ყვავილის ფერი», **ატამა-შ-ი-პირ-ი-ჯგურ-ი**-ა – «ატმის ყვავილის მსგავსი», **ატამა-შ-ი-პირ-ი-შ-ნერ-ი** – «ატმის ყვავილის ნაირი», **ბამბე-შ ფერი** «ბამბის ფერი»; **ბამბე-ჯგურ-ი**-ა – «ბამბის მსგავსი», **ბამბე-შ-ნერ-ი** – «ბამბისნაირი».

ატამა-შ-პირ-ი-შ-ფერ-ი სახე ულუ – «ატმის ყვავილის ფერი სახე აქვს»;

ბამბე-ჯგურ-ი-ა ჩე რე – ბამბასავით თეთრია»;

ბუა-შ-ნერ-ი ობარჩხალაია რე – მზესავით ჩახჩახაა (ნათელია)...

აღსანიშნავია, რომ **გვარი, ფერი, ნაირი** – ქართულშიც მაწარმოებელ ელემენტებად გვაქვს, ამასთან «ეს სახელები, ჩვეულებრივ, ნაცვალსახელებთანაც გვხვდება, ამათგან ყველაზე მეტი გავრცელება «გვარს» აქვს, «ფერი» და «რიგი» დიალექტურ ფორმებად არის ქცეული (შანიძე, 1980, 119). ა. მარტიროსოვის აზრით, მეგრულშიც დასტურდება იგივე სახელები ჩვენებით ნაცვალსახელებში წარმოებულ ელემენტებად, რომლებიც ქართული ენიდანაა ნასესხები (მარტიროსოვი, 1964, 156).

მეგრულში ქართულ გვარს შესაბამის ფორმებში **ი-ჯგურ-ა** თანდებული შეესაბამება, რაც ნიშნავს «მსგავსი». ა. მარტიროსოვს შესაძლებლად მიაჩნია «ჯგურა»-ში დავინახოთ არაბული სიტყვა **ჯურა**, რომელიც «მსგავსის» მნიშვნელობით ქართულ დიალექტებშიც იხმარება ჩვენებით ნაცვალსახელებთან. კახური **ამჯურა, იმჯურა**; შდრ.: ინგი-

ლოური ემჟურა, იმჟურა" (მარტიროსოვი, 1964, 158-160). საგულისხმოა, რომ თუშური ფერ-აჰ-ი აღნიშნავს «მსგავსს, ნაირს" (შდრ. ფერ-ებ-ა-Ī «მიმსგავსება").

როგორც ჩანს, ფერი, გვარი, იერი და სახე სემანტიკური თვალსაზრისით ერთ ჯგუფში ერთიანდება და გამოხატავს მსგავსებას, შედარებითობას (შდრ.: ქართ. გავ-გვ – ჰ-გავ-ს, ჰ-გვ-ან-დ-ა, მეგრ. გუ-/გუ – გუნ-ა «მსგავსება", ლაზ. ნ-უ-გ-ამ – «ჰგავს", «ჩანს"... სვან. მუ-გჟჟ-ი-დ – «მსგავსი", ლი-მგჟ-ი – «დამსგავსება", მე-გჟ-ი «თანაბარი, თანა ტოლი". გაჟ-/გჟ აღდგენილია საერთო-ქართველური ენის დონეზე (ფენრიხი, სარჯველაძე, 1990, 71-72).

ფერ-ი, როგორც კომპოზიტის მეორე შემადგენელი ნაწილი, წარმოდგენილია ლექსემაში ელ-ფერ-ი, რომელსაც ქართულ ენაში აქვს ორი მნიშვნელობა.

1. ოდნავ შესამჩნევი სხვაობა (ზოგადად ან ერთისა და იმავე ფერისა); 2. იერი, შესახედაობა.

მეგრულშიც დასტურდება ელ-ფერ-ი მსგავსი მნიშვნელობით.

სვანური ენის ლაშხურ დიალექტში კანის ფერის აღსანიშნავად იხმარება კომპოზიტი სელ-ფერ-იმ, რომელიც, ვფიქრობთ, მიუთითებს სელის ფერის მქონეობაზე. სელ-ი (Linum usitissimum) ერთწლოვანი მცენარეა, ცისფერყვავილებიანი, მაგრამ მისი თესლისაგან დამზადებული ზეთი ან ბოჭკოს ქსოვილი მოყვითალო ფერისაა. ასე რამ, ადამიანის იერი, შესახედაობა. თავის დროზე სვანებს შესაძლოა მიემსგავსებინათ აღნიშნული მცენარისათვის.

როგორც ვხედავთ, მეგრულ ფერთა აღმნიშვნელ სახელებში დადასტურებულ მრავალსახოვან ფორმათა არსი უკავშირდება ერთ ძირითად მახასიათებელს. ცხადია, ადამიანის თვალი განარჩევს საგნებს, მათ სახეს, იერს, გვარობას, შეფერილობას; ამ პროცესში ადგილი აქვს შედარებითობა-მსგავსებითობის გამოხატვას, რაც «ფერ"- ძირისაგან მომდინარე სიტყვათა პოლისემიურობის ერთ-ერთი საფუძველიცაა.

თავი II

აქრომატული ფერები

ფერები იყოფა **ქრომატულ** და **აქრომატულ** (chromaticos - ფერადი, შეღებილი) სახეობებად. ისინი ერთმანეთისაგან ერთი მთავარი თვისებით _ სინათლის ხარისხით (ნათელობით) განსხვავდებიან. სამი ფერი **თეთრი, შავი და რუხი აქრომატულია, დანარჩენები ქრომატულებს განეკუთვნება**. რუხი ფერი იშვიათადაა წმინდა; მას დაჰკრავს სიყვითლე, ან სილურჯე, რის გამოც ნაკლებ ინტენსიური აქრომატული ფერია (შემიაკინი 1967, 77).

სპექტრის სხვადასხვა ფერის შეგრძნებას განსხვავებული სიგრძის ტალღები იწვევს. სპეციალურად შექმნილ პირობებში ადამიანის თვალს შეუძლია განასხვავოს სინათლის სხივი 302-დან 950 მილიკრონამდე. უმოკლესი ტალღა იისფერის შეგრძნებას იწვევს, უგრძესი _ წითელი ფერისას. სპექტრის დანარჩენი ხუთი ფერი ამ ორ ზღვარს შორის თავსდება. თითოეული მათგანი თანდათანობით გადადის მომდევნო ფერში გარკვეული გარდამავალი ელფერის სახით.

სპექტრულ ფერთა სისტემა სამგანზომილებიანია, მათ გააჩნიათ სამი ძირითადი თვისება, ესენია: **ფერის ტონი, ანუ თვისებრიობა (რომელობა), სინათლის ხარისხი (ნათელობა) და ფერის ნაჯერობა**. ტონი არის ის თვისება ფერისა, რასაც ყოველდღიურ მეტყველებაში ფერი ეწოდება. თვისებრიობა მხოლოდ ქრომატულებს გააჩნიათ, ამასთან ესენი სინათლის ხარისხითაც განსხვავდებიან: ერთი და იმავე ფერის ტონი მეტნაკლებად მუქიც შეიძლება იყოს და ღიაც, ხოლო ნაჯერობა ფერის სიწმინდესა და ფერობის ხარისხში მჟღავნდება.

თვალი ფერის განსაზღვრულ რაოდენობას განასხვავებს. ზოგიერთი ავტორის აზრით, აქრომატულ ფერთა რიცხვი სამასს უახლოვდება, ხოლო ქრომატულები გაცილებით მეტია. რამოდენიმე ატლასში მოცემულია ქრომატული ფერის 2000-ზე მეტი ნიმუში (კრავკოვი 1951, 14).

§ 1. თეთრი ფერის სემანტიკური ველი

თეთრი მეგრულ ფერთა სამყაროში უზენაესი ფერია. ის არის დაბადების, სიხარულის, სიცოცხლის სიმბოლო, ისევე, როგორც სხვა ქართველურ ენებში. ტაძრებზე მო-

ხატული ფრესკები ადასტურებენ, რომ თეთრ ფერს უპირატესობა ენიჭება სხვებთან შედარებით. წმინდა გიორგი თეთრ ცხენზე ამხედრებული მხედარია. ღვთისმშობლის სიმბოლო თეთრი შრომანი და ვარდია. ძველად საქართველოში თეთრი ფერი, ცისფერთან და ოქროსფერთან (<მზისფერთან) ერთად, სიმართლისა და სულის სიწმინდის ფერი იყო.

ცნობილია, რომ თეთრ ფერს პლატონი ლამაზ რეალობას უწოდებდა. მას საოცრად მოსწონდა ფერების ეფექტი, მაგრამ არ უყვარდა გაყალბება, შეღებვა.

განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს ფერთა სიმბოლიკას რელიგიაში; თეთრი – სიწმინდის, სისპეტაკის, უმანკოებისა და ამავე დროს ყოველგვარ მიწიერებაზე უარის თქმის სიმბოლოა. აღსანიშნავია, რომ ოზირისის ქურუმები ძველ ეგვიპტეში, ზევსის ტაძრის მსახურები ძველ საბერძნეთში, მისნები ძველ რომში, კელტების დრუიდები – თეთრ სამოსელს ატარებდნენ. პაპის ყოველდღიურ რელიგიურ რიტუალებში შესამოსიც თეთრი ფერისაა.

ცხადია, თეთრი შავის საწინააღმდეგო ფერია, ეს უკანასკნელი გლოვასთან ასოცირდება; აღსანიშნავია, რომ ძველად სამეგრელოში თეთრი ერთ-ერთ სამგლოვიარო ფერად იყო მიღებული და ამ ფერით მხოლოდ შვილმკვდარი დედები იმოსებოდნენ, რადგანაც იგი «შავზე უფრო მწარე იყო». შეუღებავი ნარმის ჩაცმის ეს წესი უძველესად მიიჩნევა. იგი **მორდილის** (გაზრდილის) სიკვდილის შემთხვევაში თითქმის XX საუკუნემდე შემორჩა (მასალები სამეგრელოს ეთნ. შესწ. 1979, 125). თუ გავითვალისწინებთ გამზრდელ-გაზრდილის უახლოეს ურთიერთობას და მისი გამოვლენის მრავალ მხარეს სამეგრელოში, მაშინ, მორდილის დაკარგვის გამო, ასეთი სამოსის ხმარება გასაგები გახდება. ზემოთ თქმული სრულიადაც არ ნიშნავს, რომ აქ თეთრი მხოლოდ დარდსა და გლოვასთან ასოცირდება, ის, ძირითადად, ბედნიერებისა და სიცოცხლის სიმბოლოდ მიიჩნევა; პატარძლის სამოსელი თეთრი ფერისაა, თუმცა, როგორც სამეგრელოს ერთნოგრაფიული მასალები გვარწმუნებს, ადრე ბევრ ქალიშვილს წითელ, ვარდისფერ და ცისფერ კაბებშიც დაუწერია ჯვარი (მასალ. სამეგრ. ეთნ. შესწავლისათვის, 1979, 114).

ფერთა სიმბოლოურ წარმოსახვას საკმაოდ დიდი ადგილი უჭირავს მეგრულ-ჭანურ შელოცვებსა და ზღაპრებში; ისევე, როგორც ქართულსა და სვანურში, აქ დომინი-

რებს თეთრი, წითელი და შავი ფერების სიმბოლური გააზრებანი. ჩვეულებრივ, თეთრი ტანსაცმლით მორთული გმირი სამართლიანობისათვის მებრძოლია და ყოველთვის ამარცხებს წითელსა და შავს; ამასთან, ის მუდამ თეთრ ცხენზეა ამხედრებული.

მეგრელთა წარმოდგენით თეთრი ზესკნელის ფერია და იგი მზის ან დღის ნათელს განასახიერებს; რაც შეეხება საიქიოს, ის ყოველთვის შავია, განსხვავებით სვანების წარმოდგენისაგან, სადაც საიქიოსაც კი **მძღირ რიჰრ** («მკრთალი < ღია სინათლე») დაჰკრავს; თუმცა აქაც კარგი სასულეთის მოშორებით არის ერთი კუნჭული, სადაც განუწყვეტლივ ჰსუფევს უკუნი (ბარდაველიძე 1953, 178).

თეთრის შესატყვისად მეგრულ-ჭანურში გვაქვს: **რ^აჩე||ხჩე**; სვანურში – **თაჟეთაჟნე||თეთაჟნე||თეთნე**.

ქართველურ ენებში განსაკუთრებულ ყურადღებას იქცევენ ფერის აღმნიშვნელი ისეთი სინტაგმები, რომელთა კომპონენტები სხვა საგნის ფერთან მიმსგავსებას ასახავენ. სწორედ ეს სისტემაა ამოსავალი «ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონისათვის», სადაც თეთრი არის «თოვლის, რძის ფერი», შდრ.: მეგრული **ბჟა-შ-მ^აი-ფერ-ი**, აია-შ-მ^აი-ფერ-ი... ბჟაშ^ამ^ადარა ცირასქუას **ბჟაშ^ამ^აფერი** კაბა მუკაქუნდ – «მზის სადარ ქალიშვილს რძისფერი კაბა ემოსა».

ა) **ზუგდიდურ-სამურზაყანული**:

ჩე ზღვა დო უჩა ზღვაში შქას ართი ირემი რენია (ყიფშ., 45, 27) – «თეთრ ზღვასა და შავ ზღვას შორის ერთი ირემი არისო».

ჩე რაშითჲ, **ჩე** კოჩი, **ჩე** ტანისამოსიშ^ა გუმონწყილი ქუმურცჲ – «თეთრი რაშით, თეთრი კაცი, თეთრ ტანსაცმელში გამოწყობილი მოდის».

ტანო **ჩე** ჯა ოსვირინა, პიჯო მესიშ^ა ვარდი ჯგურა (სამუშ., 341, 6) – «ტანად თეთრი ხე (ალვის ხე), პირად მაისის ვარდის მსგავსო.»

ოსური **ჩე** ჯგირი რე, გური უჩა ვაულუნიადა (შეროზ., მემ. 111, 5) – «თეთრი ცოლი კარგია, გული შავი თუ არა აქვსო.»

გიოხვენჯო იუნდუ **ჩე** რაში (ხუბ., 26, 32) – «დასაჯდომად ჰყავდა თეთრი რაში».

ი კოჩქე **ჩე** იურდგელი ოჭოფუ (შერ., მემ. 59,8) – «იმ კაცმა თეთრი კურდღელი დაიჭირა».

ჩე დო უჩაში ჩინებას ბრელი კოჩი რე ღორებული, თიშენი რე ჩქინი რინა თენერი გაჯოღორებული (კვარაცხ.) – «თეთრი და შავის გამოცნობაში ბევრი კაცია მოტყუებული, იმიტომ არის ჩვენი ყოფა ასე გაძალღებული».

მეგრულში თეთრი ფერის სინონიმებია:

ატატია – ძალიან თეთრი (და ნაზი);

ბჟალარა – მზიანი, ნათელი;

გმმათუთაცალი – სავსე მთვარისებრი;

თუთარჩელა – თეთრი «მთვარესავით თეთრი»;

მაფურინჯეფერი – «მფრინავი ფერი»;

ნათელი||სინთე – «ნათელი», (სვან. რძჳი);

ობარჩხალაია – ბრდღვიალა;

ოთანთალაია – ქათქათა;

ორწკინაია – ბრწყინვალე;

ოტანტალაია||ტრიალი ჩე – ძალიან თეთრი;

ოცანცალაია – ძალიან თეთრი.

ფალუოჩე – ერთობ თეთრი;

ჩელა||ჩელაია – «თეთრა»;

ჩეშმანი – ძალიან თეთრი ფერის კანის მქონე ადამიანი;

თერიშე ურჩიაში რექე, წარი-წამი კესერიში, ჭირი ქობლოლამუდას სქანი ჩელა კისერიში (ყიფშ. 164, 21) – «თოვლზე უთეთრესი ხარ, წარბ-წამწამი კისრისა, ჭირი შემყროდეს შენი თეთრი კისრისა».

ტრიალი ჩე მუკაქუნალი ქუმკუქუნუდუ – «ძალიან თეთრი ტანსაცმელი ჩაცვა (თურმე)».

გვალო მაფურინჯეფერი კაბეფი დოუჭუდეს ჩქენი მობირეფცე – «მეტად სასიამოვნო, თითქოსდა საფრენად გამზადებული ფერის კაბები შეეკერათ ჩვენს მომღერლებს».

ობარჩხალაია ცირა რენია – «მზესავით ნათელი («ბრდღვიალა») გოგო არისო».

ართო ოტანტალაია ნორჩალი ქედარჩე ახალი ნოსაქე _ «ერთობ თეთრი («ტრიალი») თეთრი საწოლი გააწყო ახალმა რძალმა».

არკვანცე გოფშათუთაგალი ბალანა ქინიხვიჩინანდ _ «აკვანში სავსე მთვერესავით ბავშვი «ამონათობდა».

თეთრი ფერის ქვეჯგუფში შეიძლება ერთიანდება შემდეგი კომპოზიციები: **ბამბე-შ-ი-ფერ-ი** _ «ბამბისფერი», **ბორბი||ბორბ-იშ-ი-ფერ-ი** _ «ბორბისფერი» (მოთეთრო ფერზე ითქმის. შდრ.: იმერ. ბორბი _ «ქერა» და რუს. ნინჟ _ «თახვი»), **ბჟა-შ-ი-ფერ-ი** _ 1. «მზისფერი»; 2. რძისფერი», **გუნგა-შ-ი-ფერ-ი** _ «სიმინდისტაროს ფერი», **თირ-იშ-ი-ფერ-ი||თერ-იშ-ი-ფერ-ი** _ «თოვლისფერი»; **სანთელ-იშ-ი-ფერ-ი** _ «სანთლისფერი», **ვალ-იშ-ი-ფერ-ი** _ «ელვისფერი», **ვარჩხილ-იშ-ი-ფერ-ი** _ «ვერცხლისფერი»; **ველნცნი-ფერ-ი** _ «ელვარე-ფერი», **თოისერ-ი-ფერ-ი** _ «სასწაული, საკვირველი ფერი» შდრ.: გურ., იმერ. ფარსაგ-ი/ფარცაგ-ი/ფარცაკ-ი, ერთის მხრივ და ფშ., კახ. ფარსაგ-ი, თუშ. ფარსაგ/კ-ი, მეორეს მხრივ), **თხა-შ-ი-ქონ-იშ-ი-ფერ-ი** _ «თხის ქონის ფერი», **კამბეშ-იშ-ი-მარწვენ-იშ-ი-ფერ-ი** _ «კამეჩის მაწვნის ფერი», **კარაქ-იშ-ი-ფერ-ი** _ «კარაქისფერი», **კირ-იშ-ი-ფერ-ი** _ «კირისფერი», **მარგალიტ-იშ-ი-ფერ-ი** _ «მარგალიტისფერი», **მარწკინია-ფერ-ი||მარწკინია-შ-ი-ფერ-ი** _ «ციცინათელასფერი», **მურიცხ-იშ-ი-ფერ-ი** _ «ვარსკვლავის ფერი», **რშვენ-იშ-ი-ფერ-ი** _ «ბადექონისფერი», **სი-ნ-თე-კილე-ძირ-ენ-ფერ-ი** _ «გამჭვირვალე» (ზედმიწ. «სინათლე რომ ატანს ისეთი ფერი»), **სარკო-ფერ-ი** _ «საარაკოფერი», **სელეგინ-იშ-ი-ფერ-ი** _ «სულგუნისფერი», **სხული-იშ-ი-პირ-იშ-ი-ფერ-ი** _ «მსხლის ყვავილის ფერი», **ტორონჯ-იშ-ი-ფერ-ი** _ «მტრედისფერი», **უშქურ-იშ-ი-პირ-იშ-ფერ-ი** _ «ვაშლის ყვავილისფერი», **ფარსაკ-ი-ფერ-ი** _ «ფარსაგი (სასწაული, საკვირველი ფერი» შდრ.: გურ., იმერ. ფარსაგ-ი/ფარცაგ-ი/ფარცაკ-ი, ერთის მხრივ, დაფშ., კახ. ფარსაგ-ი, თუშ. ფარსაგ/კ-ი, მეორეს მხრივ), **ფუფქ-იშ-ი-ფერ-ი** _ «ფიფქისფერი», **ქათქათა-ფერ-ი** _ «ქათქათაფერი», **შანქარ-იშ-ი-ფერ-ი** _ «შაქრისფერი», **ჩე-ფარფალია-ჯგურა** _ «თეთრპეპელასებრი», **ჩე-ქოთომი||ჩე-ქოთომ-იშ-ი-ფერ-ი** _ «თეთრი ქათმისფერი», **ჩქინობურა-კოპეშია-შ-ი-ფერ-ი** _ «ჩვენებური (თეთრი ჯიშის) კვახისფერი», **ცან-ცალ-ა-ფერ-ი** _ «ციმციმა ფერი», **წკონდა-ფერ-ი** _ «გამჭვირვალე ფერი» (იგულისხმება წყლის ფერი), **ხვარხვი ფურჩონილ-იშ-ი-ფერ-ი||ხვარხვი, ფურჩ-ონ-ილ-ჯგურა** _ «ხახვავარცქვნილისფერი», **ჩე-გოთანა-შ-ი-ფერ-ი** _ «თეთრი გათენების ფერი», **წყარ-იშ-ი-დი-**

და-შ-მ-ი-ფერ-ი _ «წყლის დედის ფერი», წყარ-იმ-მ-ი-მაფა-შ-მ-ი-ფერ-ი||წყარ-იმ-მ-ი-მაფა-ჯგუშ-ა _ «წყლის მეფის ფერი», «წყლისმეფის მსგავსი», წყარ-იმ-მ-ი-ფერ-ი _ «წყლისფერი», ჩხორია-შ-მ-ი-ფერ-ი _ «სხივის ფერი».

თეთრი ფერით გამოხატულია:

1. ს ი ლ ა მ ა ზ ე :

თოი-სერ-ი ფერ-ი გეძდ _ «სასწაული ფერი ედო»; თუ-თა-რჩე-ლა-ჯგუშ-ა ძღა-ბი რე _ «მთვარესავით თეთრი გოგოა»; გო-თან-თა-ლ-ერ-ი ბარგეფი გინუბუ, ართო ო-ვარ-კალ-ა-ია _ «გაქათქათებული სამოსელი უკიდია, ერთიანად ელვარე»; მა-რ-ცი-ალ-ი ფერ-ი ში რე _ «ცქრიალა ფერის არის»; ბამბე-ჯგუ-ა ჩე ფერი სქუალეფი პუნცია _ «ბამბასავით თეთრი შვილები მყავსო»; ბეა-შ-მ-ი-ფერი ცირა რენია _ «მზისფერი ცირა არის»; ჩე-თ-მო-ნწყ-ილ-ი დო ჩე-თუმა-მი რე თე ცირავა, გვალო წყარ-იმ-მ-ი-დიდა-შ-ფერ-ი ქორენია _ «თეთრად გამოწყობილი და თეთრთმიანია ეს გოგო, მთლად წყლის დედისფერი არისო»; მუჟანს ართო იპითინი, ქობძირუნქჷ კიდირ ჩეს (ბუხ; 341, 10) _ «როცა ერთად ვიქნებით, ვნახავ თეთრ მკერდს» (<«მკერდ თეთრს»).

2. ს ი ხ ა რ უ ლ ი , ბ ე დ ნ ი ე რ ე ბ ა :

ირო ჩე მუკაქუნდეს, ირო რხინი დო იოროფა უღუდეს ჩქინი იუდეს _ «ყოველ-თვის თეთრი ეცვათ, ყოველთვის ლხინი და სიყვარული ჰქონდათ ჩვენს სახლში (<«სა-იუდ-ელ-ს»»).

თიშჩნერი გური მილუ ირო ჩე-ს მიკიფქუნანქია _ «იმისთანა გული მაქვს, ყოველ-თვის თეთრს ჩავიცვამო».

3. დ ა ლ ო ც ვ ა :

ირო ჩე მუკოიქუნუდასია! _ «ყოველთვის თეთრი ჩაგეცვას!»

ირო მორბგვას დო ჩე შარათ გილინდასია! _ ყოველთვის მარჯვენა და თეთრი გზით გევლოსო!».

4. ნ ა ტ ვ რ ა :

მოგიჩამუდჷკო, ჩქინდათ ფსუა, ჩე დღასე მათი ქობძირუნდი _ «მოგეცა ჩემთვი-საც ფრთა, თეთრ დღეს მეც ვნახავდი».

5. ს ა ლ ო ც ა ვ ე ბ ი ს ს ა ხ ე ლ წ ო დ ე ბ ე ბ ი :

ილორიში ჩე წმინდა გიორგი ქაწორჯღონაფუდასე არძა სქანი შარა-კარცია! _ «ილო-რის თეთრი წმინდა გიორგი გიძლოდეს ყველა შენს გზა-კვალზეო!».

6. ადამიანის თმა:

კინე ქმორთე ჩე ფრიმულამი კოჩქე _ «ისევ მოვიდა თეთრწვერა კაცი».

7. სახის კანის ფერის გამომხატველი:

ჩე ქოთომი ჯგურა რენია _ «თეთრი ქათამივით არისო».

ჩე-შ-მ-ან-ი ცირა _ თეთრი გოგო.

თუთა-რჩ-ელ-ა||თუთა-რჩ-ელ-ა-ჯგუ^რ-ა _ «თეთრ მთვარესავით».

ჩე სახეში ბაღანა არძაშა ქომისხუნუ _ თეთრი სახის ბავშვი ყველას მირჩევნია.

8. გულკეთილი, წმინდა, სპეტაკი ადამიანი:

მუ ჩე გურიში რე თე კოჩი! _ «რა სპეტაკი («თეთრი») გულისაა ეს კაცი!» წმინდა გურიში რენია _ «წმინდა (ნათელი) სულის არისო».

9. შეურაცხყოფას (იშვიათად):

ჩე ჯორს სქუა ვეურჩქინდუნია (შერ., მემ., 162, 5) _ «თეთრ ჯორს შვილი არ გაუჩნდებაო».

ჩე ჯოდორი დო უჩა ჯოდორი _ ჟირხოლო ჯოდორი რენია (შერ., მემ., 162, 7) _ «თეთრი ძაღლი და შავი ძაღლი ორივე ძაღლიაო».

10. გაფითრება:

ფერ-ე-რაჩ-ილ-ი _ «ფერგამქრალი», «ფერაყრილი»; ფერ-გი-ნო-ლა-ფირ-ი _ «ფერწასული», «ფერგადასული».

ფერ-გი-ნო-ქანქ-ილ-ი _ «ფერგამქრალი».

ფერ-წა-ულ-ირ-ი _ «ფერწამხდარი».

11. გულისტკივილი, საფიქრალი:

თიზმა ქიფიფრქი, ჩე-თე გოფთანაფუდუ _ «იმდენი ვიფიქრე თეთრად გამთენებია».

სქუაღეფშო დო მოთაღეფშო ხანდა დო ნარღით, თუმა გვალო გა-რჩ-ი-ოლ-ებ-უ-დ-უ _ «შვილების და შვილიშვილებისათვის ზრუნვასა და ჯავრით თმა მთლად გასთეთრებოდა».

12. წყევლა-კრულვა:

დღას ჩე დღა ვაიძირუდასია! _ «არასოდეს თეთრი დღე არ გენახოს!».

ჩე ვამკოიქუნუდასია _ «თეთრი არ ჩაგეცვასო».

13. ბოროტი ადამიანი:

ჩე კიბირი ირო ჩე გურცუ ვაგმოხანტუნცია (შერ., მემ., 255, 1) _ «თეთრი კბილი ყოველთვის თეთრ გულს არ გამოხატავსო».

14. ავადმყოფობა:

ართო ჩე, ფერ-გი-ნო-ქანქ-ილ-ი ქაშაჯანდდ ნორჩალცე _ «ერთობ თეთრი, ფერ-გამქრალი, იწვა საწოლში».

თეთრი ფერის სინონიმებს შორის განსაკუთრებულ ყურადღებას იქცევს **ბჟა-შ-ფერ-ი** _ «მზისფერი», რომელიც სულიერი ნათლით მოსილი ადამიანის მიმართ გამოიყენება. ამასთან დაკავშირებით მნიშვნელოვანია ის, რომ ძველ ქართულ სასულიერო ძეგლებში ღმერთი და მზე გაიგივებულია, **ღმერთი წოდებულია სულიერ მზედ**, მისი მუდმივთანამდევი ეპითეტებია: «ბრწყინვალე», «ნათელი», «სპეტაკი». ქიაჩი _ «ჯვარი» _ მზის თაყვანისცემის შესანიშნავი ნიმუშია. ჩვენს წინაპრებს ჯვარი ხატად და სალოცავად მიაჩნდათ. განსაკუთრებული სიძლიერით იყო ცნობილი წალენჯიხის ქიაჩის ხატი (ელიავა 1996, 46-48).

ასევე საოცრად მიმზიდველია და საინტერესო მეგრულ ზღაპრულ ფერთა სამყარო: **წყარ-იმ-ში-დიდა-შ-ში-ფერ-ი** _ «წყლის დედისფერი», **წყარ-იმ-ში-მაფა-შ-ში-ფერ-ი** _ «წყლის მეფისფერი», **ჩე-გოთანა-შ-ში-ფერ-ი** _ «თეთრი გათენებისფერი», რომლებიც მეგრულ ზღაპრებში გვხვდება, სადაც ისინი კეთილ სულებს წარმოადგენენ და ტყეში გზააბნეულთა დამხმარეებად გვევლინებიან.

თეთრი გვხვდება მცენარეთა სახელწოდებებში: **ჩე ბაწკარია** _ ბირკალუა _ სვან. ბოწოწუაჲ (მაც., 18). **ჩე ჯინჯე, ჩე ბედნიერი** _ ძირთეთრა, (მაც., 31). **ცე** _ თელა; სვან. ცაწრა, ცაწრა. (მაც., 31); **ჩე ჯუმენია, ქოროფე, ქეროფე** _ ნაცარქათანა; ქართ. კახ. მხალი; თშ. თათაბო; მოხევ. თათამაი, ებროვანა (მაც., 54); **ჩე ტყა, ჩე ოდიარე** _ ურო; კახ. ურო-ბანდი; ქზყ. ურო-ბალახი; რჭ., ლჩხ., ზმ. იმ. ურნალი; ინგ. თეთრ ბალახ. (მაც., 68).

გვაქვს სინტაგმები **ჩე დიხა** _ «თეთრი მიწა», **ჩე დუდამი** _ «თეთრ თავიანი», **ჩე ძუძუებიანი** _ «თეთრ ძუძუებიანი», **ჩე კედირამი** _ «თეთრ მკერდიანი», **ჩე სახეში** _ «თეთრსახიანი», **ჩე გურამი** _ «თეთრ გულიანი», **ჩე კუჩხამი** _ «თეთრ ფეხიანი».

საინტერესო ჩანს სოფელ ჩქვალერის ეტიმოლოგიაც (წალენჯიხის რ.). თუ აღვადგენთ ამ სახელის ადრინდელ ფორმას, იგი ასე დაიშლება: **ჩე-ქვალ-ერ-ი**; და ნიშნავს «თეთრქვიანს» (ჭუმბურიძე 1987, 552), მეორე თვალსაზრისის მიხედვით კი ტოპონიმი წარმომავლობის საზოგადო სახელისაგან ჩქვალა (კვარაცხელია 2003, 106).

ბ) სენაკურ-მარტვილური

სენაკურ-მარტვილურში თეთრი ფერის სინონიმები და ამ ჯგუფში გაერთიანებული კომპოზიტები თითქმის მისდევს ზუგდიდურ-სამურზაყანულის შესაბამის ფორმებს. განსხვავება ფონეტიკური ხასიათისაა. მაგ.: **ო-წკინ-ა-ი-ა** _ «ბრწყინვალე» (შდრ.: ზუგდ.-სამურზ. **ო-რწკინ-ა-ი-ა**).

ჭიჭე ხანქე ქიჲუნე ქემოურს **ჩე** რაშის გეხენ ფერი დემი. (ხუბ., 209, 3) _ «ცოტა ხანი რომ გავიდა, მოდის თეთრ ცხენზე რომ ზის ისეთი დევი».

თენეფს **ჩე-ჩე** ჯორეფი ჲუნს (ხუბ., 233, 29) _ «ამათ თეთრ-თეთრი ჯორები ჰყავს».

ჩე ზღვა დო უჩა ზღვა შქას რე ირემი, თინა ქიმიჲონასია (ქხს II) _ «თეთრ ზღვასა და შავ ზღვას შორის რომ არის, ის ირემი მოიყვანოსო».

მაჟირა სათიქ ქიჲუნი, **ჩე** რაშით, **ჩე** კოჩი, **ჩე** ტანისამოსიშ გომონწყილი ქუმურს, ქიანას ქუმონწყუნს, ქოთი ჰვინს, ქოთ კირცხანს, ქოთი თენს. (ხუბ., 160, 23) _ «მეორე საათი რომ შეიქმნა, თეთრი რაშით, თეთრი კაცი, თეთრ ტანსაცმელში გამოწყობილი მოდის, ქვეყანას მოანგრევს, კიდეც წვიმს, კიდეც ხომკაკალას ყრის, კიდეც თოვს».

თეთრი ფერის ჯგუფში ერთიანდება შემდეგი კომპოზიტები:

ბამბე-შ-ფერ-ი _ «ბამბისფერი», **ბორბი||ბორბი-ფერ-ი** _ «ბორბისფერი», **მარგალიტ-იშ-ფერ-ი** _ «მარგალიტისფერი», **სარკე-შ-ფერ-ი** _ «სარკისფერი», **ბრილიანტ-იშ-ფერ-ი** _ «ბრილიანტისფერი», **სანთელ-იშ-ფერ-ი** _ «სანთლისფერი», **ფიფქ-იშ-ფერ-ი** _ «ფიფქისფერი», **ფანტელია||ფანთელია-შ-ფერ-ი** _ «ფანტელისფერი», **წკონდა** _ «გამჭვირვალე», **თუთალალი-შ-ფერ-ი** _ «როცა მთვარეზე მოძრავი ფერები შეიმჩნევა», **კირ-იშ-ფერ-ი** _ «კირისფერი», **ცარც-იშ-ფერ-ი** _ «ცარცისფერი», **წყარ-იშ-ფერ-ი** _ «წყლისფერი», **მაწკინია-ფერ-ი** _ «ბრწყინვალეფერი», **კამეჩ-იშ-მარწვენ-იშ-ფერ-ი** _ «კამეჩის მაწვნისფერი», **კარაქ-იშ-ფერ-ი** _ «კარაქისფერი», **ვარჩხილ-იშ-ფერ-ი** _ «ვერცხლისფერი», **სელეგინ-იშ-ფერ-ი** _ «სულუგუნისფერი», **ოქრო-შ-ფერ-ი** _ «ოქროსფერი», **სინათლე-შ-ფერ-ი** _

«სინათლისფერი», ყვალ-იმ-ფერ-ი _ «ყველისფერი», ბჟა-შ-ფერ-ი _ 1. «რძისფერი»; 2. «მზის-ფერი», ტორონჯ-იმ-ფერ-ი _ «მტრედისფერი», წკონდა-ფერ-ი _ «გა-მჭვირვალე ფერი», ჩენაბად-იმ-ფერ-ი _ «თეთრი ნაბდისფერი».

თენა ჩხოლუმ ბჟაში მუჭო რე, კამეჩ-იმ-მარწვენ-იმ-ფერ-ი გენომ გვალო _ «ეს ძროხის რძის როგორ არის, კამეჩის მაწვნისფერი აძევს მთლად.

კარაქ-იმ-ფერ-ი მანქანა პუნსია _ «კარაქისფერი მანქანა მყავსო».

კოპეშია-შ-გურ-იმ-ფერ-ი კაბა ქომიიიდე დედაქ _ «კვახისგულისფერი კაბა მიყიდა დედამ».

თეთრი ფერით გამოხატულია:

1. სილამაზე:

ტანო ჩე ჯას ქოგუ _ «ტანად თეთრ ხეს (თელას) ჰგავს.

ჩე ქოთომი, ჩელაია, ჩე მუნომირხიალე, ოში ანთასი ჩქიმი თის, აკა მეძობელიში თის! (ყიფშ., 186, 4) _ «თეთრო, ქათამო, თეთრი შემომიხრიალე, ასი ათასი ჩემს ოჯახს, ერთი მეზობლის ოჯახს».

2. სიხარული, ბედნიერება:

ბედნიერებას ჩე მუკაქუნალი ოსქვანსია _ «ბედნიერებას თეთრი ტანსაცმელი უხდებაო».

ჩე-შ-მ-ან-ი ზოთონჯი ფერ-ად-ი ზაფხულს ბადენსია _ «თეთრი ზამთარი ფერად ზაფხულს ბადებსო».

3. დალოცვა:

სქანი დღას ჩე-თე გილაირთუმუდასია! _ «შენს დღეში თეთრებით გვევლოსო!»

ანწიანწიმე ჩე მუკოიქუნუდანი _ «აწი თეთრი ჩაგეცვათ».

4. გულკეთილი, სუფთა ადამიანი:

ჩე გური უღუნია _ «თეთრი გული აქვსო».

5. ნატვრა:

თეზმას თიშენი იფსოფუქე, ჩე დლა ოკო ბძირენია _ «ამდენს იმიტომ ვმუშაობ, თეთრი დღე უნდა ვნახო».

6. ადამიანის თმას:

ჩე თომამი კოს ბრელი ოცქვანდუ _ «თეთრთმიან კაცს ბევრი აქებდა».

7. ადამიანის სახის კანს:

ჩე სახეში ცირა მოპუნსია ოსურო _ «თეთრი სახის მქონე ცირა მომყავსო ცოლად».

8. ავადმყოფობა:

ლეხი ართო **ჩე** ორდუ _ «ავადმყოფი ერთიანად თეთრი იყო».

9. ბოროტი ადამიანი:

ჩე კიბირს **ჩე** გური უჯგუნია _ «თეთრ კბილს თეთრი გული ჯობიაო»; **ჩე** კიბირი **ჩე** გურსუ ვანიშნენსია _ «თეთრი კბილი თეთრ გულს არ ნიშნავსო».

10. შეურაცხყოფა:

მინ კოჩი დუდშე ირჩინუ, **ჩე** ხოლო ვაკათუნი თეში _ «ზოგი კაცი თავიდან ბერდება, თეთრი რომ არ ურევია ისე».

11. გაფითრება:

ფერ-გინო-ლაფ-ირ-ი კოს ქეშეფხვადი _ «ფერმკრთალ კაცს შევხვდი»; **ფერ-დინ-აფ-ილ-ი** _ «ფერდაკარგული»; **ფერ-ი-ვე-გნა-პალ-უნ-ი-ე-ფერ-ი** _ «ფერი რომ არ გადაჰკრავს ისეთი»; **ფერ-ი-გინო-ქანქ-ილ-ი** _ «ფერმიხდილი».

12. გულისტკივილი, საფიქრალი:

დარდით თომა **გა-რჩი-ალ-ებ-უ-დუ** _ «დარდისაგან თმა გათეთრებია».

13. წყევლა-კრულვა:

ჩე ვაიძირუდას _ «თეთრი არ გენახოს».

დღას **ჩე** ვამკოიქუნუდასია _ «მის დღემში თეთრი არ ჩაგეცვასო».

თე სერი ვაგორთანაფუდასუ **ჩე-თ-ი-ა** _ «ეს დღე არ გაგთენებოდეს თეთრადო».

მეგრულის თეთრი ფერის გამომხატველ ლექსემათა შორის განსაკუთრებულ ყურადღებას იქცევს შემდეგი ფორმები: **ნათ-ელ-ი** _ «ნათელი», **თირ-იშ-იშ-ფერ-ი** _ «თოვლისფერი», **ჩე-გო-თან-ა-შ-იშ-ფერ-ი** _ «თეთრი გათენების ფერი», **სი-ნ-თ-ე-შ-იშ-ფერ-ი** _ «სინათლისფერი», **ო-თ-ან-თ-ალ-ა-ია** _ «ქათქათა», **ო-ქათ-ქათ-აია** _ «ქათქათა». ამ ფორმებში ფიგურირებს **-თ-** ძირი, ამასთან დაკავშირებით აღსანიშნავია, რომ ქართული **თე-თრ-ი** მიიჩნევა სვანური თერ («ჩანს») ფუძის რედუბლიკაციის გზით მიღებულად. (სარჯველაძე 1980, 147). ივარაუდება, რომ ის უკავშირდება **-თ-** ძირს, რომელიც საერთო ქართველურ დონეზეა რეკონსტრუირებული.

ლი და შეინიშნება ქართველურ ენებში «ნათლის, მთვარის, გათენების, ხედვის» მნიშვნელობის მქონე ფუძეებში; მიჩნეულია, რომ სვანური **თაჟეთაჟნე** მიღებული უნდა იყოს **თეჟ** ძირის რედუპლიკაციით.

ბრელი ქირსე დო **თან-აფ-ა** ღორონთქ მხიარულო გოითანუას! (ჭარ., 69,8) – «მრავალი შობა და აღდგომა ღმერთმა მხიარულად გაგითენოს...»

ამავე ფუძეს, ვფიქრობთ, უნდა დავუკავშიროთ მეგრული **თი** (ჭარ., 70, 29) – «სახლი», «ოჯახი»; **თია** (ჭარ., 71, 6) – «კერძი», «არჩივი», «წილი»; **თია გაიშულეს** – «წილი გამოუტანეს»; **თელ-ი** (ჭარ., 70, 30) «მთელი», **თელ-არ-ა** – (სიმრთელე) «სიცოცხლე», **თარ-ი** (ჭარ., 70, 12) – **უ-თარ-აშ-ი** «მოზრდილი», «მოდიდო».

ვფიქრობთ, რომ ზემოთ ჩამოთვლილი მეგრული სიტყვები კავშირშია თვით ქართული **თუ-ალ**, მეგრულ-ჭანური **თო** და სვანური **თე** ფუძეების სემანტიკასთანაც. თვალის ორგანოა, რომლის საშუალებითაც ჩვენ აღვიქვამთ სამყაროს მრავალფეროვნებას, თავად ხედვა კი თვით ნათლისაგან, ღვთაებისაგან გვებოძება.

ზემოთ წარმოდგენილ თეთრი ფერის გამომხატველ კომპოზიტებში ყურადღებას იქცევს **ჩე-ღვინ-იმ-ი-ფერ-ი** – «თეთრი ღვინის ფერი», რომელსაც იტყვიან განსაკუთრებული თეთრი ჯიშის **ხემხუს** მიმართ. **კ. სამუშიას** აზრით, სწორედ «**ხემხუ**» იყო ის ვენახი, რომელიც ტყეში იპოვეს მწყემსებმა... იმ დროიდან უნდა შექმნილიყო ვაზის ღვთაებაც, ვაზის სახელიც და მისი თაყვანისცემის საგალობელიც – **ხემხვაიე ხვარიელი** (ე. ი. «ხემხუს სიხხვავრიელე გვქონდესო»); აღსანიშნავია, რომ საქართველოს ამპელოგრაფიაში მისი არსებობის შესახებ მითითებულია გურიაშიც, სადაც ის შავი ყურძნის ჯიშს წარმოადგენს, ხოლო ალ. დლონტის «ქართულ კილო-თქმათა სიტყვის კონა» ასეთ განმარტებას გვთავაზობს: **ხემხო** (გურ.) – ვაზის ჯიშია ერთგვარი. **ხემხუ** არის თეთრი ყურძნის ჯიში (სამუშია 2001, 83).

უხსოვარ დროიდან დღემდე ღვთისადმი თაყვანისცემის რიტუალი სამეგრელოში სანთელ-საკმევლითა და ღვინით ტარდება. მეგრელისათვის, ისევე, როგორც ყველა ქართველისათვის მარანი წმინდა სალოცავ ადგილს წარმოადგენს. დღესაც სწამთ, რომ სანთლითა და სუფთა ღვინით სავსე სასმისის წინაშე წარმოთქმული ლოცვა ღმერთს ესმისო.

ამდენად, მეგრულ ფერთა სამყაროში თეთრი გამსაკუთრებული სიმბოლური ხატებებით სავსე _ «ბრწყინვალე» და «ნათელი» ფერია.

რაც შეეხება თვით ჩე სიტყვის ეტიმოლოგიას, რომელსაც ჭანურში ხჩ-ე||ქჩ-ე||ჩქ-ე ფორმები შეესაბამება, *მ-ხც-ე საერთო ქართველური არქეტიპიდან მომდინარედ მიიჩნევა. გ. კლიმოვმა ქართულ-ზანური ერთიანობის ხანისთვის აღადგინა *მ-ხც₁-ოან _ და *ხც₁-ე არქეტიპები. ვ. თოფურიას ჰქონდა მცდელობა აღნიშნული ქართულ-ჭანური ლექსემების სვანურ ფასგ (ზს., ლშხ.), ფასკ (ლნტ.) «ჭადარა» ძირთან დაკავშირებისა (თოფურია 1979, 266), მაგრამ, გარკვეული ფონეტიკური დაბრკოლების გამო, ეს დაკავშირება არ იქნა გაზიარებული სპეციალურ ლიტერატურაში, შესაბამისად -ხც- არაა აღდგენილი საერთოქართველურ დონეზე.

§. 2. შავი ფერის სემანტიკური ველი

საუკუნეთა მანძილზე ფერებს მნიშვნელოვანი ფუნქცია ეკისრებოდა სახელმწიფოებრივ, პოლიტიკურ, რელიგიურ, სოციალურ ცხოვრებაში. გაბატონებული ერები დაპყრობილებსა და დაჩაგრულ ხალხებს განსაკუთრებული ფერის სამოსელს სავალდებულოდ უხდიდნენ. მაგალითად, ძველ გერმანულ ქვეყნებში არათავისუფალი ხალხი ბნელი ფერის სამოსს ატარებდა, თავისუფალი კი წითელი ფერისას. კეთილშობილთ ეცვათ ნათელი, ღია ფერის სამოსელი; ამდენად, ტანსაცმლის ფერითაც კი საზოგადოებრივი კლასები და წოდებები განირჩეოდა.

ქრისტიანულ სიმბოლიკაში შავი ბნელეთს, სიკვდილს, სიჩუმეს და სიცარიელეს გადმოსცემს. იგი გლოვისა და მწუხარების ფერია, ამასთან, გარკვეული საიდუმლოებითაა მოცული. ითვლება, რომ შავი ფერის სიმბოლოს სათავედ ნაცარი, ნახშირი, ფერფლი უნდა ედოს. პორველყოფილი არსება დამწვარი ადამიანის ფერფლში ხედავდა ნაყოფიერების, გამრავლების დიდ ძალას. ძველი ეგვიპტელები მსხვერპლად შეწირული ადამიანის ფერფლს ველ-მინდვრებში მიმოფანტავდნენ, რაც, მათი გაგებით, პურის მოსავლის სიუხვეს უწყობდა ხელს. ოზირისის სხეულის ნაწილები მთელ ეგვიპტეშია მიმოფანტული. ის ითვლება მიცვალებულთა მთავარ მფარველ ღვთაებადაც, რომლის

სხეული V დინასტიის დასასრულის «პირამიდების ტექსტებში» რელიგიური ჰიმნებისა და შელოცვების უზარმაზარ კრებულში ჩნდება. ოზირისის დანიშნულება იყო, გაეადვილებინა მიცვალებულის სულისთვის დასავლეთის სამეფოში გადანაცვლება და საიქიო ცხოვრება (მგ. აღმ-ის ხალხთა ისტ., 1988, 146).

მეგრულ ფერთა სამყაროშიც შავი გლოვის სიმბოლოდ აღიქმება და თეთრის საწინააღმდეგო ფერს წარმოადგენს. დღესაც ისევე, როგორც მთელს საქართველოში, შავი ფერის სამოსი გლოვის ერთ-ერთი აუცილებელი ატრიბუტია, შაოსანი დიდ პატივისცემასა და მოწიწებას იმსახურებს; შავი ტანსაცმლის სხვადასხვა სახელწოდებაცაა ცნობილი **ორგუალი||ომორგუალე მუკაქუნალი** – «სამგლოვიარო ტანსაცმელი», **უჩა მუკაქუნალი** – «შავი ტანსაცმელი», **ჭკირილი უჩა მუკაქუნალი** – «დაჭრილი შავი ტანსაცმელი», **ჩხვიჩხველი უჩა** – «შემოუქობავი» «ფესვებჩამოშლილი შავი», **ჯიგარი მუკაქუნალი** – «ღვიძლისფერი ტანსაცმელი», **ძაძა, ჯიგარი უჩა||წირილი უჩა** – «ძალზე შავი». ძაძას იცვამდა მოხუცი ქალი ქმრის, შვილის სიკვდილის შემთხვევაში და ხშირად ქალი სამ წელიწადსაც, ზოგჯერ კი მთელი სიცოცხლის განმავლობაში ატარებდა (მასალები სამეცნ. ეთნ. შესწავლმსათვის, 1973, 122).

ლექსემა «**ძაძა**» ერთი უძველესთაგანია. პირველად მას იაკობ ხუცესის «შუშანიკის წამებაში» ვხვდებით: «შინაგან ძაძაო ემოსა, ხოლო გარეგან ანტიოქიის პალეკარტი ემოსა». «ძაძა»-ს ვხვდებით «ვეფხისტყაოსანშიც»: ინდოეთის დედოფალი, რომელიც ქმრის გარდაცვალებას გლოვობდა, ნესტან-დარეჯანის დაბრუნების შემდეგ ძაძებს იხდის და სალხენად ემზადება: «დედოფალმან შეიმოსა, შავი ძაძა აიხადა, დიდებულთა შესამოსი მხიარული დაუმზადა». მამას სიკვდილის შემდეგ ტარიელიც «ბნელში ზის», გარკვეული ხნის შემდეგ მას ებრძანება «ახდა შავისა».

აღსანიშნავია ისიც, რომ სამეგრელოში ღრმად სწამთ სულის უკვდავებისა, მსგავსად ძველი ეგვიპტელებისა, ისინი მიცვალებულებს **ოშურეთში** («საიქიოში», «სასულეთში») ტანსაცმელსა და საჭირო ნივთებსაც კი ატანენ. ოფიციალური ეგვიპტური თეოლოგიის თანახმადაც, ადამიანის დედამიწაზე ცხოვრების დრო მხოლოდ მისი არსებობის მოკლე ეპიზოდს წარმოადგენს, რომელიც გრძელდება სიკვდილის შემდეგ «დასავლეთის ქვეყანაში». ამასთან ცნობილია ისტორიის მამის (**ჰეროდოტე**) გამონათქვამი –

«კოლხები ეგვიპტელები არიანო». აღსანიშნავია, რომ იტალიელ მისიონერს არქანჯელო ლამბერტს სარწმუნოდ მიაჩნდა ეს თვალსაზრისი (ლამბერტი 1991, 57). ცხადია, ეს საყოველთაოდ გაზიარებული არ არის, მაგრამ, ზემოთაღნიშნული ფაქტები ეგვიპტური და ქართული ცივილიზაციების სიახლოვის წარმომჩენად შეიძლება ვივარაუდოთ.

მეგრულ-ჭანურ ზღაპრებსა და შელოცვებში შავი ქვესკნელის ფერია, თეთრი – ზესკნელისა. ეს ორი უმთავრესი დომინანტური ფერი არათუ სიმბოლოს წარმოადგენენ გარკვეული სუბსტანციური არსისა, არამედ ხშირ შემთხვევაში თავად არიან ათვლის წერტილები. ადამიანის მიერ შექმნილი მითოსის პირველი ამბავი ღმერთთან არის დაკავშირებული და პირველი ფერები, რომლებიც ადამიანმა იცნო, არის თეთრი და შავი. ძველსა თუ ახალ რელიგიებში ამ ფერებს მთავარი ადგილი უკავია და მარადიულ ღირებულებათა საფუძვლად არის გადაქცეული – თეთრსა და შავს შორის, ნათელსა და წყვილად შორის მუდმივი და დაუსრულებელი ბრძოლაა.

შავი, ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონის მიხედვით, არის «ყველა ფერზე მუქი, ნახშირის, გიშრის ფერი», მას მეგრულ-ჭანურში შეესატყვისება **უჩა**, სვანურში – **მეშხე** (ზს., ლშხ.), **მეშხე** (ლნტ.). **უჩა** ეტიმოლოგიურად ჩე ძირს უკავშირდება, ნაწარმოებია უარყოფითობის **უ-** – **-ა** პრეფიქს-სუფიქსით («უთეთრო»). რაც შეეხება სვანური **მეშხე** ← **მეშხე** სიტყვის ეტიმოლოგიას, **მ. მაჭავარიანის** აზრით, მას არა აქვს ეტიმოლოგიური კავშირი ზან. **უჩა** და ქართ. **შავ** ფუძეებთან. უკანასკნელის ოსურ წარმომავლობაზეც მითითებულია სპეციალურ ლიტერატურაში (აბაევი 1949, 86). თვითონ მეშხე, გ. მაჭავარიანის მოსაზრების მიხედვით სვანურში ნაწარმოებია მედიოპასიურ ზმნათა მიმღობის ნაწარმოებელი **მე-** – **-ე** პრეფიქს-სუფიქსით და ნიშნავს «მწვარს», «ჩაშავებულს» (resp. ჩა-ნა-ხმ-ირ-ებ-ულ-ი). სვანურში დასტურდება «შავის» ანალოგიური ფუძე წვის მნიშვნელობითაც: **ა-შხ-ი** «წვავს», რაზეც იგივე ავტორი მიუთითებს; ამასთან მიიჩნევს, რომ **ნა-ხმ-ირ-ი** **ნა-** პრეფიქსითა და **-ირ** სუფიქსით ნაწარმოები სახელია, ძირეული მორფემა **-ხმ-** წარმოდგენილია ნულ საფეხურზე, ხოლო ნორმალურ საფეხურზე უნდა გვექონოდა **-ხმე-** (**-ხამე-**) (მაჭავარიანი 1962, 226-229). ამ მხრივ, აღსანიშნავია, რომ მეგრულში შავი ფერის ერთ-ერთი სინონიმია **ნო-შქ-ერ-იმ-ი-ფერ-ი**, რაც ნიშნავს «ნახშირის-ფერს». ამასვე ამტკიცებს ქართული დიალექტური მონაცემებიც («შავი ნახშირი», «შავი

მუგუზალი», «შავი გაშუშხული», რომლებიც სემანტიკურად «წვა»-სთან და მის შედეგებთან არის დაკავშირებული. საინტერესოა

3. ფენრიხისა და ზ. სარჯველაძის თვალსაზრისით -შქ- (მგრ.-ჭან.) და -შხ- (სვნ.) ძირების შეპირისპირების შესახებ ქართული ცხ-სთან სი-ცხ-ე, ცხ_ელ-ი, ცხ-უნ-ებ-ა, ცხ-ობ-ა,... (ფენრიხი, სარჯველაძე 1990, 181).

ა) ზუგდიდურ-სამურზაყანული

შავი ფერის სინონიმები:

ხიჭ-უ _ «ძალზე შავი».

წკ-ურ-უმ-ი _ «ძალზე შავი», «წყვდიადი»; (მდრ.: იმერ. წკვარ-ამ-ი, გურ. წკვარ-ამ-ი).

წკვერ-ეტ-ია||წკურ-უტ-ია _ «შავი, ბნელი ღამე».

უ-კუ-მ-ელ-ა||უ-კმ-ელ-ა _ «ბნელი».

ღვიშქ-ალ-ი||ღვეშქ-ერ-ია _ «შავგრემანი».

მუქი _ «მუქი შავი».

გო-ნწერ-ილ-ი||გო-ნწ-ოლ-ირ-ი _ «გამურული».

ჯანგ-არ-ა _ «ჯანგარასფერი», «ჯაკისფერი» (მუხის ხის ქერქის ნახშირისგან მიღებული წყალხსნარი).

მეტად საყურადღებოა ამ სიტყვით აღნიშნულ ფერთა ურთიერთგამომრიცხავი მნიშვნელობანი ქართული ენის, როგორც დასავლურ, ისე აღმოსავლურ დიალექტებში:

1. ჯანგ-არ-ა-ი||ჟანგ-არ-ა-ი (გურ.) _ ა) ქვაბზე გარედან მოკიდებული ჭკვარტლი; ბ) შავი ჟანგი;

2. ჯანგ-არ-ა (ლექს., გურ.) _ ცეცხლზე ნახმარი ჭურჭლის კედელზე მოდებული მჭკვარტლი, ჟანგის მონადები;

3. ჯანგ-არ-ო-მ (თუშ.) _ კლდის სიპზე გადაკრული თეთრნარევი ხავსი, იხმარება საღებავად;

4. ჟანგ-არ-ო (ქიზ., კახ.) _ შავი საღებავი (წვიმების შედეგად გაშავებულ ყანაზე იტყვიან _ ჟანგარო დაედოო, ე. ი. გაშავდაო). ძველ ქართულ ტექსტებში არ დასტურდება არც ჟანგ- ძირი და არც მისი ფონეტიკური ვარიანტი ჯანგ-, მაგრამ, სულხან-საბა ორ-

ბელიანისა და ნიკო და დავით ჩუბინაშვილების ლექსიკონებში ჟანგ-არ-ო ასე განიმარტება: «ჩინი სახატავი პილენძისაგან» ან «მწვანე სამხატჯრო წამალი, სპილენძის ჟანგისაგან შენივთებული». ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონისათვის ამოსავალი სწორედ ეს სემანტიკაა (ჟანგ-არ-ო _ ა) სპილენძის ჟანგი||ან ჟანგისაგან დამზადებული მწვანე საღებავი;

ბ) შავი საღებავი, ამზადებენ მოდუღებული თავშავა ბალახისაგან, რომელშიც ყრიან წრდასა და ძველ რკინეულს). რაც შეეხება თავად ჟანგ-ს, ის რკინის ზედაპირზე წარმოქმნილი მოწითალო ფენაა.

უჩა ტანისამოსიშ გომონწყილო ათაურე მუნილჴ ალექ (ხუბ., 163,28) «შავ ტანსაცმელში («ტან-ი-სა-მოს-ის») გამოწყობილი აქედან შემოვიდა ალე («ალე-მ»).

ქომუჩი უჩა რაშია (ხუბ., 161, 19) _ «მომეცი შავი რაშიო».

ეჩი წანა რე უჩა-თჴ გონწერილი გილურცუნი _ «ოცი წელი არის შავებში ჩაცმული («შავადგამურული») დაიარება».

წკურ-უმ-ი სერი რდჴ, თოლ^იშა კითი ვემილედჴ _ «წყვდიადი შავი («წკვარ-ამ-ი») ღამე იყო, თვალთან თითი ვერ მიიტანებოდა (<«მი-ი-ღ-ებ-ოდ-ა»).

ართი წკვერეტია სერცჴ გინულეზუდესჴ ოხირუშა აბრაგეფცჴ _ «ერთ უკუნ (წყვდიად) ღამეს (ძვ. ქ. სერ-ს) გადასულიყვნენ საქურდავად ქურდები («აბრაგ-ებ-ი»).

ხიჭ-უ ბარგი ქჴმომილუა ბაბუქჴ _ «ძალზე შავი ტანსაცმელი (<«ბარგ-ი») მომიტანაო ბაბუამ».

ჯანგ-არ-ათჴ გინორთედჴ ოჭკუმალი, ქიგეჭვედჴ _ «დანახშირებულიყო («ჯანგარად ქცეულიყო») საჭმელი, დამწვარიყო».

ართი ღვეშქ-ერ-ია ძლაბიქჴ ქემეფხვადჴ შარასჴ _ «ერთი შავგრემანი გოგო შემხვდა გზაზე».

უჩა ნდემს ჴუნცია ურაგადუ სქვამი ოსურისქუა (ყიფშ, 63, 32) _ «შავ დევს ჰყავსო ენით უთქმელი ლამაზი ქალიშვილი».

შავი ფერის ჯგუფში ერთიანდება შემდეგი კომპოზიტები: გიშ-ერ-იშ-იშ-ფერ-ი _ «გიშრისფერი», დიხა-შ-იშ-კოჩ-იშ-იშ-ფერ-ი _ «მიწის კაცისფერი», დიხა-შ-იშ-ფერ-ი _ «მიწისფერი», ზანგ-იშ-იშ-ფერ-ი _ «ზანგისფერი», ზესქვ-იშ-იშ-ფერ-ი _ «შაშვისფერი»,

კინ-ის-ფერ-ი||რკინ-ის-ფერ-ი _ «შავგრემანი» («რკინისფერი»), მაჭირხოლ-იმ-მ-ფერ-ი _ «მერცხლისფერი», მარგულ-იმ-მ-ფერ-ი _ «ქლიავისფერი» (იგულისხმება შავი ქლიავი), მუხია-შ-მ-ფერ-ი _ «მაყვლიფერი», მუხე-იმ-მ-ფერ-ი||მუხვი-ჯგურ-ა _ «თხუნელას ფერი», მუნჭყვ-იმ-მ-ფერ-ი _ «სპილოსფერი», მუქი-უჩა _ «მუქი შავი», ნა-ჭვ-იმ-მ-ფერ-ი _ «ნამწვისფერი», ნო-შქ-ერ-იმ-მ-ფერ-ი _ «ნახშირისფერი», ო-სარკ-ალ-ა-ია-უჩა||ო-ვარკ-ალ-ა-ია-უჩა _ «პრიალა||კრიალა შავი», უჩა-ნაბად-იმ-მ-ფერ-ი _ «შავინაბდისფერი», უჩა ჩურძენ-იმ-მ-ფერ-ი _ «შავი ყურძნისფერი», ფურკ-იმ-მ-ფერ-ი _ «კვამლისფერი», ფური-ფერ-ი _ «ცუდიფერი» (გადატ.), ღვინჯა-ფერ-ი (ღვინჯა) _ «მწიფე მსხლისფერი» («ღვინჯა» _ ძალიან მუქად დამწიფებული მსხალი. შდრ.: იმერ. ღვინჯა, გურ. ღვიჯე), ღორჯო-შ-მ-ფერ-ი _ «ღორჯოსფერი», ღურ-ელ-იმ-მ-ფერ-ი _ «მკვდრისფერი», ღურუ-შ-მ-ფერ-ი _ «სიკვდილისფერი» (გადატ.), ყვარია-შ-მ-ფერ-ი _ «ყვავისფერი», ყორან-იმ-მ-ფერ-ი _ «ყორნისფერი», შავგრემანი _ «შავგრემანი», შქირ-ატ-ილ-ი-ფერ-ი _ «ჩამქრალი ფერი», ცა-შ-მ-მ-ლაკვ-იმ-მ-ფერ-ი _ «ცის ლეკვისფერი», წოლა-შ-მ-ფერ-ი||წოლა-შ-მ-ფერ-ი _ «მურისფერი», ხოჭო-შ-მ-ფერ-ი||ხოჭო-ჯგურ-ა _ «ხოჭოსფერი» (იგულისხმება შავი ფერის ხოჭო).

შავი ფერით გამოხატულია:

1. გ ლ ო ვ ა :

უჩა მუკაქუნალი ომორგუალეთ დოუქესჲ _ «შავი ტანსაცმელი გლოვისთვის შეუკერეს».

ჩხვი-ჩხვი-ელ-ი უჩა მუკაქუნცჲ, სქუა აფუ ღურელი _ შემოუქობავი («ფესვებჩამოშლილი») შავი აცვია, შვილი ყავს მკვდარი».

ის ვაუჯგუნო, უჩა წკვარ-ამ-ცჲ სი იტახე სქანი სამარე? _ «ის არ სჯობს, შავ სიბნელებში («წკვარ-ამ-ც») შენ გათხარო (გატეხო) შენი სამარე?».

უჩა-თჲ გო-ნ-წერ-ილ-ქჲ გაკლართჲ _ «შავად გამოწყობილი («გამურული») მოვიდა».

_თემ ილბალი მილუდუო, უჩა დღასჲ რძირიკონი? (გუდ., 39, 2) _ «ამის ილბალი მქონდა, რომ შავ დღეს მენახე?»

2. უ ბ ე დ უ რ ე ბ ა :

მა დო ჩქიმი უჩა ბედიქჷ აიშა ბრელიშა იბრკინითჷ _ «მე და ჩემმა შავმა ბედმა აქამდე ბევრჯერ ვიჭიდავეთ».

მუჟამიშა, უჩა ბედი, მა თაში გილამთჷრჷჩქნი, უკული რენო მაკეთენქჷ, ხეს ქაშ-გონდლულუქუნი (გუდ.,157,4) _ «სანამ, შავო ბედო მე ასე მათრევ, მერე გამახარებ («გამ-მ-ა-კეთ-ებ»), ხელში რომ ჩაგადნები?»

უჩა დღა ულუ მემზურეს _ გერემქჷ შური გემულეს _ «შავი დღე აქვს მეცხვარეს, _ მგლებმა სული ამოართვეს».

3. წყევლა-კრულვა:

ირო უჩა მუკოიქუნუდას! _ «ყოველთვის შავი ჩაგეცვას!»

ირო უჩა დღა გიძირდას! _ «ყოველთვის შავი დღე გენახოს!»

უჩა შარათ გილაირთუმუდასია! _ «შავი გზით გევლოსო!»

4. დაქადნება-მუქარა:

უჩა დღას გიძირა! _ «შავ დღეს განახებ!»

გაჩერდი, ვარა უჩას ქუმკჷვოქუნა სქანი დიდას! _ «გაჩერდი, თორემ, შავს ჩავაც-მევ დედაშენს!»

5. შეურაცხყოფა, დამცირება:

მუ უჩა კამბეშიშა ქოიგჷ თოლეფი _ «რა შავ კამეჩს გიგავს თვალები!» უჩა ყვარიას ქოგურაფუ, თუმა დოულაფუ-დო... _ «შავ ყვავს დამგვანებია, თმა შეულებია-და...»

6. სიხარბე:

უჩა კოცჷ უჩა დიხაში მეტი მუთუნი ვარძლანცია _ «შავ კაცს შავი მიწის მეტი არა-ფერი გააძლობსო».

7. კუდიანობა:

მაზაკვალიშო უჩა ხე ოკათჷ თე ამბესჷ _ «მზაკვრის შავი ხელი ურევია ამ ამბავ-ში».

8. შავი გული:

ჩე კიბირცჷ ოძგიძგინუანცჷ დო სინანდულეს უჩა გურიში რე _ «თეთრ კბილს აჩენს და სინამდვილეში («სი-ნამდვილ-ე-ს») შავი გული აქვს («გულ-ის-ა არის»)».

9. სიმახინჯე:

ჩხანაში ნაჭვა ვა-გიჩქჷდა, ბუნებით ვორეეჷ უჩა (ყიფშ. 114, 2) _ «მზისაგან დამწვა-რი არ გეგონო, ბუნებით ვარ შავი».

10. სილამაზე:

ღურჭულეე, ზესქვი უჩა, ნჩნძგჩ მო-რჩ-ე, კუდეღ ფიჩა! (ყიფშ., 141, 11) – «იგალო-ზე, შავო შამვო, ნისკარტ მოთეთრო, კუდ გამლილო».

სახე სქვამი, ჭყუნტურუა, გიშერიშა გიგჩ თუმა (გუდ., 98, 18) – «სახე ლამაზო, ქორფა, გიშერს გიგავს თმა».

11. ადამიანის სახე:

უჩა სახეში თოლი გვირალი ართო სქვამი ძღაბი ქემიშ – «შავი სახის დიდრონ თვალეზა ერთობ ლამაზი გოგო მოდიოდა».

შავგრემანი ბოში ქჩმაზარენდჩ ზისნახეს – «შავგრემანი ბიჭი მოაცილებდა მზე-თუნახავს».

12. თვალის ფერი:

უჩა თოლამი – «შავთვალეზიანი».

გურიშ მახვილარო ელანჯანცჩ მუჩიაშიფერი თოლეფცჩ – «გულის მოსაკლავად ახელდა მაცვლისფერ თვალეზს».

უჩა თოლ-წარამი ცირა – შავ თვალ-წარბა ცირა».

თოლი-წარი უჩა ბოში – «შავთვალწარბა ბიჭი».

თიში უჩა წარ დო თოლი ბრილიანტ-შო-რო ირთუნი (გუდ., 70,26) – მისი შავი თვალ-წარბი, ბრილიანტივით ელავს».

გვაქვს სინტაგმები: გვერდ-ო უჩა – «ნახევრად შავი», მანგარ-ი უჩა – «მაგარი შავი», ფალ-ო||ფალ-ვო უჩა – «მთლად შავი», ჩვა-უჩა – «შუბლ შავი» (გადატ.), ბედ-ი უჩა – «შავი ბედი» (გადატ.), უჩა ბედ-იშ-ი – «შავი ბედისა», მუქ-ი უჩა – «მუქი შავი», უჩა გურ-ამ-ი – შავ გულიანი», ნო-შქ-ერ-იშ-მა-უჩ-ა – «ნახშირივით შავი», უჩა დიხა – «შავი მიწა» (ქაჯ., 74):

მათი ვამაცოცხლასჩ დო უჩა დიხ-ა-ს დობჩოუნი (ყიფშ., 129) – «მეც ნუ მაცოცხლოს და ნეტავი შავ მიწაში დამძალა».

უჩა გვარების ერთ ჯგუფში გამოიყენება მაწარმოებლად: ბოკ-უჩ-ა ← ბორკ-უჩ-ა – «ფეხ შავი», შდრ.: ბორკი – «ფეხი». დუდ-უჩ-ა ← დუდი-უჩა – «თავ შავა», შდრ.: დუდი – «თავი». ტყებ-უჩ-ა ← ტყებ-ი უჩა – «ტყავ შავა», შდრ.: ტყები – «ტყავი». ღვა-მ-იჩ-ა ←

ღვა-მ-ი-უჩა _ «შავლოყიანი», შდრ.: ღვა _ «ლოყა, ღაწვი». ყალ-იჩ-ა||ჩალ-იჩ-ა
←ყალ||ჩალ-ი-უჩა _ «ყელშავი», შდრ.: ჩალ _ «ყელი».

ხალხურ პოეზიაში ხშირად გვხვდება სახელი უჩა-რდ-ი-ა _ «შავგრემანის» მნიშ-
ვნელობით:

უჩარდია, უჩა კოჩი, ვაშუნდი და მუშა მორთი? (გუდ., 15,33) _ «შავგრემანო, შავო
კაცო, თუ არ დაღევდი, რატომ მოხვედი?

ყურადღებას იქცევს გვარ ძაძამიას ეტიმოლოგია: ერთი შეხედვით ის «ძაძით მო-
სილს, შაოსანს» უკავშირდება, მაგრამ არაა გამორიცხული მისი დაკავშირება ხორბლის
ერთ-ერთი უძველესი ჯიშის სახელწოდებასთან: ძაძა. «ძაძამი» ძაძა ულუღუნი ფერცჳ
ჯობოდჳ, ალბათჳ; ძაძა ჯგჳრო უჩანდესჳ დო ჯგჳრი მოსავალი ულუღესჳნი ეფერი კა-
თა რდეს, თე გვარიში ჯიშიში კათა დო თეშენი გიადუ თე გვარქ დუდობაშე. «ძაძამი»
(«ძაძიანი»), ძაძა რომ ჰქონდა, ისეთს ერქვა, ალბათ; ძაძას ბლომად რომ ახარებდნენ და
კარგ მოსავალს რომ იწევდნენ, ისეთი ხალხი იყო ამ გვარის ჯიშის ხალხი და ამიტომ
დაერქვა ეს გვარი იმთავითვე».

ბ) სენაკურ-მარტვილური

ართი წკურ-ი-ანტ-ელ-ი სერი ორდუ _ «ერთი ბნელი (უკუნი) ღამე იყო». მუქ-ი
მუკაქუნალი ქიმკიქუნუ _ «შავი ტანსაცმელი ჩაიცვა». ხიჭ-უ თომა მიღუნია _ «შავი თმა
მაქვსო». ართი შორი ქიჩანას, უჩა უდაბური ტყას, მურაქ თუნთის ქიმინდ _ «ერთ შორ
ქვეყანაში, შავ უდაბურ ტყეში, მურა მიენდო დათვს».

გერქ თქუ: _ უჩა სერს, უჩა ტყას, უჩა ბეწვის ვორწყექია _ მგელმა თქვა: შავ ღამეს,
შავ ტყეში, შავ ბეწვს ვხედავო». უჩა ზღვაში მყოფი უჩა ნდიში ზისხირი გებდჳ _ «შავ
ზღვაში მყოფი შავი დევის სისხლი მემართა».

შავი ფერის ჯგუფში ერთიანდება შემდეგი ლექსიკური ერთეულები: გიშერ-იშ-
ფერ-ი _ «გიშრისფერი», დიხა-შ-ფერ-ი _ «მიწისფერი», ზანგ-იშ-ფერ-ი _ «ზანგისფერი»,
კამეჩ-ის-ფერ-ი _ «კამეჩისფერი», მარგულ-იშ-ფერ-ი _ «ქლიავისფერი», მალურუ-შ-ფერ-ი
_ «მომაკვდავისფერი», მაჭირხოლ-იშ-ფერ _ «მერცხლისფერი», მუნჭკ-იშ-ფერ-ი _ «ნა-
მწვისფერი», მუია-შ-ფერ-ი _ «მაყვლისფერი», მუხვ-იშ-ფერ-ი _ «თხუნელასფერი», ნომ-
ქერ-იშ-ფერ-ი||ნომქერ^მ-ი-ჯგურ^მა _ «ნახშირისფერი»||ნახშირისებრი», უჩა-ნაზად-იშ-

ფერ-ი _ «შავი ნაბდისფერი», ღორჯო-შ-ფერ-ი _ «ღორჯოსფერი», ღურუ-შ-ფერ-ი _ «სიკვდილისფერი», ყვარია-შ-ფერ-ი _ «ყვავისფერი», ყორან-იშ-ფერ-ი _ «ყორნისფერი», შოშია-შ-ფერ-ი _ «შოშიისფერი», წოლა-შ-ფერ-ი _ «მურისფერი», ყურძენ-იშ-ფერ-ი _ «ყურძენისფერი».

ხეთე წოლა-შ-ფერ-ო გინირთუ _ «უცხად მურისფერი გახდა». თე კოს გვალო კამეჩ-ი-ს-ფერ-ი ჩხუ ჩუნსუ _ «ამ კაცს მთლად კამეჩისფერი ძროხა ჰყავს. საწყალი, ყორან-იშ-ფერ-ი გილურს _ «საწყალი, ყორნისფერი დადის». ღუმ-ფერ-ი სახე უდ დო ღუსი გუნია _ «ბუსფერი სახე აქვს და ბუს გავსო».

შავი ფერით გამოხატულია:

1. ავადმყოფობა:

უჩა ფერ-ი გენოდ _ «შავი ფერი ადევს». დიხა-შ-ფერ-ო გინირთ _ «მიწისფერი გახდა».

2. გლოვა, უბედურება:

_ ვარწყექო, ქალაქი უჩა-თი გოქიტილი რენიე (ხუბ., 12, 1) _ «ვერ ხედავ, ქალაქი შავით არის მოსილიო». თე ოსური ირო უჩა-თ გო-წწერ-ილ-ი გილურს _ «ეს ქალი ყოველთვის შავებით მოსილი დადის». უჩა ყორანი ღორანდუნ, მუშა უჩქუ, დიაჩქიმი? (გუდ., 26, 15) _ «შავი ყორანი რომ ჩხაოდა რას ნიშნავს, დედაჩემო?». მშვიდობით, გოთხუთ, ჩქიმი უჩა შარა-კარი (გუდ., 29, 30) _ «მშვიდობით, გეთხოვებით, ჩემო შავო შარა-კარო». უჩა ბედი ნოღვენია _ «შავი ბედი ქონია». უდროვეთ ვეგმომინწყუა უჩა სამარეში ბინა (გუდ., 107, 14) _ უდროოდ არ გამომიწყო შავი სამარის ბინა».

3. დაქადნება-მუქარა:

უჩა დღას გოძირა _ «შავ დღეს განახებ». უჩა დღას გიგორინუანსია _ «შავ დღეში ჩაგაყენებსო». უჩა-თი ქიგერჭუდასი _ «შავად დაგწვოდეს».

4. სიმახინჯე:

ყვარია-შ-ფერ-ი სახე ულუ _ «ყვავისფერი სახე აქვს».

5. შეურაცხყოფა:

ჯგირი რექი, უჩა გურიში ვარდენიე _ «კარგი ხარ, შავი რომ არ იყოო». ჯანგ-არ-ა-ჯგუ-ა რენია _ «ჯანგარასავით (შავი) არისო». ხოჭო-ჯგუ^რ-ა ძღაბი _ «ხოჭოსავით გოგო». ლანჭა ირო ჩხე დო უჩა იჩ უაფუნია _ «ნაჭა ყოველთვის ცხელი და შავი იქნებაო».

6. ბოროტება:

უჩა გურიში – «შავი გულის». უჩა აზრეფი აწუხენსია – «შავი ფიქრები (აზრები) აწუხებსო». კოს ჩე კიბირს ოძირანს დო უჩა გური უღუ – «კაცს თეთრ კბილს აჩვენებს და შავი გული აქვს.

7. სილამაზე:

თიში უჩა წარ დო თოლი, ბრილიანტ-ი-შ-ორ-ო ირთუნი, გიშერიში უჩა თომა ხუ-ჯენს გილახიბუნი (გუდ., 70, 26 ,28) – «მისი შავი თვალ-წარბი ბრილიანტივით ელავს, გიშრის შავი თმა მხრებზე რომ უყრია».

აღსანიშნავია, რომ სვანურში თმის სიშავე ახალგაზრდობის ნიშანია (გოგებაშვილი 1996, 52), მეგრულშიც ასევეა.

8. ადამიანის სახე:

უჩა კანიში – «შავი კანის». უჩა სახეში – «შავი სახის». შავ-გრემ-ან-ი – «შავგრემანი».

9. თვალის ფერი:

უჩა თოლი – «შავი თვალი». უჩა წარ დო თოლი – «შავი თვალ-წარბი».

შავ სიტყვას ვხვდებით მეგრულში მცენარეთა შემდეგ სახელწოდებებში:

1. უჩა ტყა, უჩა ბედნიერი, ქარშავე, უჩა ოსური, ლულუშგური (მაყ., 31) – ქართ. თეთრყვავილა, მხალშავა; იმ. რჭ. ლჩხ. გურ. შავქალა, ქალშავა, შავბალახა; ზმ. იმ., აჭ. შავფხალა (მაყ.).

2. უჩა ტყა – სვნ. ყვალმაჩ (მაყ., 56) – ოროვანდი; ფათარი; ქართ; კახ; მთ; ფშ; თშ; ძირხვენა; მოხ. ღალალუნტა, სვ. დილხვენა.

3. გერგეუჩა, გერგოუჩა (მაყ., 79) – შავწამალა; ქართ. მედგარი; თშ. შავლახტარა; ქვ. იმ. შავბალახა; გურ. შავგიორგა.

უჩა გვხვდება ტოპონიმებში: უჩა (ია) ტობა – «შავანა მორევი»; უჩა ქუა – «შავი ქვა»; უჩა ღალი – «შავლეღე»; უჩა ჯალონი – «შავი ხე» (ცხადაია 2004, 169).

§ 3 რუხი ფერის სემანტიკური ველი

რუხ-ი ფერი წარმოადგენს გარდამავალ ფერს თეთრსა და შავს შორის. ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონის მიხედვით, რუხი თეთრნარევი შავია, მუქი ნაცრისფერი, ლეგა. მეგრულში რუხი ფერის გამომხატველია **«რუმე»**, აღსანიშნავია, რომ ის «სიბნელესაც» ნიშნავს (შდრ.: **რუმ-უ-ა** – «დაბნელება», **ო-რუმ-ე** – «საპყრობილე» («სი-ბნელ-ე») იგივე ძირი გვხვდება ძველ ქართულ ტექსტებში: «მრუმ-ე-დ მომხედა მე მზემან (სინური მრავალთავი, 226, 37); «ზამთარი ყოფად არს, რაჟამს ცაო მ-რუმ-ლ-ოვ-ი-ს და წითელ არს» (ექუსთა დღეთა, 82, 14). ქართული მ-რუმ-ე წარმოშობით მიმდებარა, მსგავსად ფორმებისა: მ-წარ-ე, მ-ჟავ-ე, მ-ლაშ-ე და სხვ. თავად ქართულში «რუხ» ახალ ძირად ითვლება, ძველ ქართულში ამ სემანტიკას **მ-რუმ-ე**-სთან ერთად გადმოსცემდა **მ-რემ-ი**. ასევე ახალ ნასესხობადაა მიჩნეული სვანური ენის ლენტეხური დიალექტის **ქურუხუ** «რუხი» (გოგებაშვილი 1999, 57). ქართულ-ზანური ერთიანობის ეპოქისთვის აღდგენილია **რუმ** არქეტიპი (კლიმოვი 1964, 157).

სულხან-საბა ორბელიანის «სიტყვის კონაში» მრეში «წაბლისფერია, მორისო», **ნ. ჩუბინაშვილთან** – «გრემა, ლეგა, წაბლის მოფეროდ», ხოლო **დ. ჩუბინაშვილის** – თვის – «გრემა, რუხა, წაბლის მოფერო».

ძალზე საყურადღებოა **მრემი**'ს სემანტიკა ქართულსა და ქიზიყურ დიალექტებში: «ყომრალი, მუქი წაბლისფერი; მოწაბლისფრო – თეთრში რომ წაბლისფერი ან ჟოლოსფერი წინწკლებია შერეული». იმერულშიც იხმარება ლექსემა მრემი, მაგრამ მას ფერთან არანაირი კავშირი არა აქვს, ომონიმური ფორმით გამოხატავს «თქემ წვიმას» და მომდინარეობს ძველი ქართული **რეც** – ძირისაგან (და-რეც-ა «დაფენა», და-რეც-ილ-ი «დაფენილი, გაშლილი, განრთხმული»), შდრ.: სვანური რემ- (ლი-რმ-ი «დაგება, გაშლა ლოგინისა», ლე-რმ-ი «საგებელი, ლეიბი», მჩ-რმ-ი «დამგები, გამშლელი ლოგინისა»). აღნიშნული ეტიმოლოგია ეკუთვნის ნიკო მარს (1914 წ), ხოლო საერთოქართველური ფუძე ენის დონეზე **რც**- ან **რეც**-/რც ძირები აღდგენილია გ. კლიმოვის მიერ (კლიმოვი 1964, 159).

ზუგდიდურ-სამურზაყანულში «რუხ»-ის აღსანიშნავად გვაქვს:

რუმე – «ბნელი», **შქირუ** – «მუქი ნაცრისფერი»; ხმარობენ **«რუხი»** სიტყვასაც. **ი. ყიფშიძესთან** რუმე განმარტებულია, როგორც სიბნელე, ასევეა **ა. ცაგარელთან**: **ქიმერთ დიდი რუმე ტყაშა** – «მივიდა დიდ დაბურულ ტყესთან» (ცაგარელი 1880).

სენაკურ-მარტვილურში იხმარება «რუმე»; «რუხი»; (იშვიათად _ შქირ-უ).

ზუგდ.-სამურზ.: მა პუნცჳ შქირ-უ თხა _ «მე მყავს რუხი თხა»; სენაკ.-მარტვ.: თის რუხ-ი ფერიში ჯოდორი იუნს _ «მას რუხი ფერის ძალი ჰყავს»; ზუგდ.-სამურზ.: რუმ-ე ფერიში მუკაქუნალეფი უიორდუ _ «რუხი (მუქი) ფერის ტანისამოსი უყვარდა».

რუხი ფერის ჯგუფში ერთიანდება შემდეგი კომპოზიციები:

ანკარა-ში-ფერ-ი _ «ნაცრის წყლისფერი», ბინებ-იმ-ლერწ-იმ-ფერ-ი _ «ვენახის ლერწმისფერი», გარობ-იმ-ფერ-ი _ «ბარდისფერი», გერ-იმ-ფერ-ი (||ნგერ-იმ-ფერ-ი) _ «მგლისფერი», გირინ-იმ-ფერ-ი||გერინ-იმ-ფერ-ი _ «სახედრისფერი», დგვინდგვ-იმ-ფერ-ი _ «დინგელისფერი», დიხა-შ-კოჩ-იმ-ფერ-ი _ «მიწის კაცისფერი», ერცქემ-იმ-ფერ-ი (ზუგდ.-სამურზ.), ერსქემ-იმ-ფერ-ი (სენაკ.-მარტვ.) _ «შვლისფერი», ვირ-იმ-ფერ-ი _ «ვირისფერი», («სახედრისფერი»), თოფ-იმ-წამალ-იმ-ფერ-ი _ «თოფის წამლისფერი», თუთუმ-იმ-ფერ-ი _ «თამბაქოსფერი», თუთუმ-იმ-თას-იმ-ფერ-ი _ «თამბაქოს თესლისფერი», თუნთ-იმ-ფერ-ი _ «დათვისფერი», თხა-შ-ფერ-ი _ «თხისფერი», თხირ-იმ-ფერ-ი _ «თხილის ყვავილისფერი», თხუმურ-იმ-ფერ-ი _ «ჩირქისფერი» (შდრ.: ძვ. ქ. თხრამლ-ი), ისირ-იმ-ფერ-ი _ «ისლისფერი», კჩდჩ-შ-ფერ-ი||კოდალა-შ-ფერ-ი _ «კოდალასფერი», კოპეშია-შ-ფერ-ი _ «კვახის თესლისფერი», კჩრდე-შ-ფერ-ი||კირდე-შ-ფერ-ი _ «კლდისფერი», კუ-შ-ფერ-ი _ «კუსფერი», ლეზია-შ-წყარ-იმ-ფერ-ი _ «ლობიოს წყლისფერი», ლევ-იმ-ფერ-ი _ «ლექისფერი», ლენდღვა||ლანდღვა-წყარ-იმ-ფერ-ი _ «მღვრიე წყლისფერი», ლეხ-იმ-ფერ-ი _ «ავადმყოფის ფერი», მა-ლურ-შ-ფერ-ი _ «მომაკვდავის ფერი», მაწრღია-შ-ფერ-ი||მაწერღია-შ-ფერ-ი _ «ბუზისფერი» (შდრ.: მწერ სვან. მერ), მუნაფა-შ-ფერ-ი _ «ღრუბლისფერი», მუნჩქვ-იმ-ფერ-ი _ «მაჩვისფერი», მუხუდო-შ-ფერ-ი _ «მუხუდოსფერი», ნარღ-იმ-ფერ-ი _ «სევდისფერი» (გადატ). («ნაღვლ-ის-ფერ-ი»), ნე-გინო-წიმილ-იმ-ფერ-ი _ «ნაღველგადასხმულისფერი», ნჩრს-იმ-ფერ-ი (||წირს-იმ-ფერ-ი) _ «წისფერი», ნოდმელ-იმ-ფერ-ი _ «ნაღვლის ფერი», სქჩბუ-შ-ფერ-ი||სქიბუ-შ-ფერ-ი _ «წისქვილის ქვისფერი», «დოლაბისფერი», (ნ)ტვერ-იმ-ფერ-ი _ «მტვრისფერი» ტინტილა-შ-ფერ-ი _ «ხვლიკისფერი» (შდრ.: გურ. ტინ-ტილ-ე), ტუტა-შ-ფერ-ი _ «ნაცრისფერი», ტურა-შ-ფერ-ი _ «ტურასფერი», ტყვია-შ-ფერ-ი _ «ტყვიისფერი», ფოკვა-შ-ფერ-ი _ «ოზისფერი», ქენქ-იმ-ფერ-ი _ «ქინქლისფერი»

(ძალიან უფერულ, ღია რუხ ფერზე იტყვიან), **ქვიშა-შ-ფერ-ი**||**ქვიშორ-ი** _ «ქვიშის ფერი», **ქობალ-იშ-^რ-კაკალ-იშ-ფერ-ი** _ «ხორბლის მარცვლისფერი», **ქუა-შ-ფერ-ი** _ «ქვისფერი», **ქრუფ-იშ-ფერ-ი** «ქუფრისფერი», **ქჩრცა-შ^რ-ფერ-ი**||**ქირსა-შ-ფერ-ი** _ «ქერტლისფერი», **შქურნაფილ-იშ-ფერ-ი** _ «შეშინებულისფერი», **შქურნაფილ-ჭუკ-იშ-ფერ-ი** _ შეშინებული თაგვისფერი», **ჩანჭ-იშ-ფერ-ი**||**ყანჭ-იშ-ფერი** _ «აბრეშუმისჭიისფერი» (შდრ.: გურ., აჭარ. ყაჭ-ი), **ხაშ-ილ-ხორც-იშ-ფერ-ი** _ «მოხარშული ხორცის ფერი», **ჩხომ-იშ-ფერი** _ «თევზისფერი» (შდრ.: იმერ. «ჩხამა»), **ჩხონჩხ-იშ-ფერ-ი** _ «ღვიძლისფერი» (შდრ.: ჩონჩხე), **ძვალ-იშ-ფერ-ი** _ «ძვლისფერი», **ძღაბ-ქურსამ-იშ-ფერი** _ «ზღარბის ფერი», **წინდა-შ-ფერ-ი** _ «ჭუჭყისფერი» (შდრ.: თუშ., ხევს., ფშ., მთიულ-გუდ. წიდ-ა), **ჭინკე-შ-ფერ-ი** _ «ჭინკისფერი», **ჭუკ-იშ-ფერ-ი** _ «თაგვისფერი», **ხალუა-შ-ფერ-ი** _ «ხალვისფერი», **ხუმლა გვიმარა-შ-ფერ-ი** _ «ხმელი გვიმრის ფერი», **ჯაკ-იშ-ფერ-ი**, **ჯაკიჯგუ^რ-ა** _ «ჯაკისფერი», «ჯაკისებრი» (**ჯაკი** _ «მუხის ხის ქერქის ნახარშის სახელწოდება: რუხი-ყავისფერი ფერისა), **ჯა-შ-ფერ-ი** _ «ხისფერი», **ჯორ-იშ-ფერ-ი** _ «ჯორისფერი».

როგორც ზემოთ წარმოდგენილი ფორმებიდან ჩანს, რუხი ფერის გადმოსაცემად უამრავი საგანია გამოყენებული. ეს შემთხვევითი არ უნდა იყოს. ე. სოსელია მეგრულში მხოლოდ ექვს ბაზისურ ტერმინს ასახელებს, რომელთა შორის არ არის რუხი (სოსელია 1999, 78). ვფიქრობთ, ამ მოვლენის ახსნა შეიძლება თვით ამ ფერის თვისებიდან გამომდინარე _ ის გარდამავალ ფერს წარმოადგენს თეთრსა და შავს შორის და ხასიათდება მეტ-ნაკლები ღიაობითა და სიმუქით. ეს ერთგვარი უფერო ფერია; აღსანიშნავია, რომ ტერმინი «უფერო» ამ ფერის გამოსახატავად ხშირად გამოიყენება ზუგდიდურ-სამურზაყანულში, რაც ნიშნავს «გა-უ-ფერ-ად-ებ-ელ-ს» და ნაწარმოებია **უ- _ -ო** პრეფიქს-სუფიქსით, რომელიც უარყოფითობას გადმოსცემს (შდრ. **ფერო** _ «ფერადი»). ამასთან დაკავშირებით საინტერესო ჩანს სვანურ ენაში დადასტურებული **ფარ** ლექსემა (ლშხ.), (ზს. ფბრж). ბ. გიგინეიშვილის თვალსაზრისით, სვანური **ფარუ** უნდა მომდინარეობდეს **ფერო**-საგან, რომელიც ძველ ქართულში ერთ-ერთი ფერის აღმნიშვნელი ტერმინია. **სულხან-საბა** ორბელიანის მიხედვით, იგი არის «თეთრსა და შავს საშუალო», ე. ი. სვანურში რუხი, ნაცრისფერის აღმნიშვნელი ფერის ზოგადი ცნების გამო-

მხატველი ლექსემა **ფარ-ა** უნდა იყოს მიღებული საერთოქართველური ძირისაგან ველარული უმლაუტის გზით: *ფერო→*ფერჟ→*ფბრჟ (გიგინეიშვილი 1981, 136-137).

ზუგდ.-სამურზ.: ქვერსემი **თუნთ-იმ-ფერი** ჯოლორი იუნცჳ დო იში დოხორემა სარხოშა ვემირთე ახრებულო _ «ვეება დათვისფერი ძალლი გყავს და მის სამოსახლოსთან ახლოს ვერ მიისვლება იოლად».

სენაკ.-მარტვ.: **ვირ-იმ-ფერ-ი** ტანისამოსი მუკაქუნს _ «ვირისფერი ტანისამოსი აცვია».

ზუგდ.-სამურზ.: **ჰალაია-შ-ფერ-ი** მუდგარენი გილურცუ დო წიწილეფცჳ ქოჭყვიდუნცჳ _ «თრითინასფერი რაღაც დადის და წიწილებს მუსრს ავლებს».

ზუგდ.-სამურზ.: დუდმანჯღვერი ნჯილოს უზოჯჳდჳ: არმა ტყარქჳ, **ფერადიქჳ** დო **უფეროქჳ**, გვანილქჳ დო სუსტიქჳ, მაღალქჳ დო დაბალქჳ ჩქიმი მთავარი ტყაშა ქჳმორთითჳ!» _ «მეთაურ ლომს ებრძანა: ყველა ტყიური, ფერადი და უფერადო, მსუქანი და გამხდარი, მაღალი და დაბალი _ წამოდით აქეთ ჩემს მთავარ ტყეში მოდით!»

სენაკ.-მარტვ.: **ტუტა-შ-ფერ-ი** გებძუდას, კუბოს ინვოსვანჯუდე (გუდ., 82, 2) _ «ნაცრისფერი (შდრ.: იმერ., მთიულ. ტუტა) მედოს, კუბოში ვესვენო».

სენაკ.-მარტვ.: **თოფ-იმ-წამალ-იმ-ფერი** საპალტოე ქიმიდჳ _ «თოფის წამლისფერი საპალტოე მოიტანა».

ზუგდ.-სამურზ.: **წინდა-შ-ფერ-ი** გინომჳ _ «ჭუჭყისფერი აძევს».

ხაშილ-ხორც-იმ-ფერ-ი მუდგარენო შხვანერი ფერი რე _ «მოხარშული ხორცისფერი რაღაცნაირი ფერი არის».

ზუგდ.-სამურზ.: **ქენქ-იმ-ფერ-ი** ქჳდლუეფი ქოციმუ ჩქიმი ლიმონემც) _ «ქინქლისფერი ქინქლები დასევია ჩემს ლიმონებს».

რუხი (ნაცრისფერით) გამოხატულია:

1. ა ვ ა დ მ ყ ო ფ ო ბ ა :

ზუგდ.-სამურზ.: გვალო **მო-ლურ-უ-შ-ფერ-ი** გემჳ _ «მთლად მომაკვდავის ფერი აძევს»; სენაკ.-მარტვ.: **ფერ-ი ვეგნაპალუნ ე-ფერ-ი-ე** _ «ფერი რომ არა აქვს («არ გადაჰკრავს»), იმ ფერისაა»; **ნე გინო-წიმილ-იმ-ფერ-ი** ულუ _ «ნაღველგადასხმულის ფერი აძევს».

2. სიმახინჯე:

ე ლენდლა წყარ-იშ-ი ფერ-ი ღვინი ვეშვენია _ «ეს მღვრიე წყლის ფერი ღვინო ვერ და-
ილევა»; მუნაფა-შ-ფერ-ი გეძჷ დო მუნაფას უძახ მუში ოსურცჷ _ «ღრუბლისფერი აძევს და
ღრუბელს ეძახის თავის ცოლს».

3. შეურაცხოფა:

სენაკ.-მარტვ.: მის დინაფუ ე მუხვ-იშ-ფერ-ი კოჩი _ «ვის დაკარგვია ეს თხუნელას
ფერი კაცი!» (შდრ.: სვან. მუჰ_ზს., მუხ_ლშხ., მუდჷ _ ლნტ «თხუნელა, მუდო»)

ზუგდ.-სამურზ.: მუ გირინიშფერი თოლი აღარძჷნი _ «რა სახედრისფერი თვა-
ლები გაქვს».

4. შიში:

სენაკ.-მარტვ.: ნადირობაშე დორთელი მაბოშიას დიხა-შ-ი ჭუკ-იშ-ფერ-ი გინოდუ-
დუ _ «ნადირობიდან დაბრუნებულ ბიჭუნას მიწის თავგისფერი ედო»; თიზმათ დომკუ-
რინაფედუ, მა-ღურ-უ-შ-ფერ-ი ქიგნოდვალუდუ _ «იმდენად შეშინებულიყო, მომაკვდა-
ვის ფერი დასდებოდა».

5. გაბრაზება:

ზუგდ.-სამურზ.: თიშნერო გოჭიჭონდჷ, დიხა-შ-ფერ-ქჷ ქიგნადუ _ «ისე გაბრაზდა
(შდრ.: იმერ., გურ. გა-ჭი-ჭინ-დ-ა»), მიწისფერი გადაედო».

6. სილამზე:

სენაკ.-მარტვ.: ერსქემ-იშ-ფერ-ი ქიგლერთუ იშო-აშო _ «შვლისფერი (ან შვლისებ-
რი) დაქრის აქეთ-იქით».

7. თვალის ფერი:

სენაკ.-მარტვ.: რუმე თოლამი _ «რუხი ფერის თვალეზა».

8. თმის ფერი:

ზუგდ.-სამურზ.: ტუტა-შ-ფერ-ი თუმამი _ «ნაცრისფერთმიანი» (ჭალარა); თხირ-
იშჷ ხვიხვილ-იშ-ი-ფერ-ი თუმა ულუ _ «თხილის ყვავილედისფერი თმა აქვს».

სენაკ.-მარტვ.: მო-ტუტა-შ-ფერ-ო თომა _ «მონაცრისფერო თმა».

ზუგდ.-სამურზ.: ტუტა-შ-ფერ-ი ცხენცჷ ქვიშორი ჯოხო _ «ნაცრისფერ ცხენს ქვი-
შორი ჰქვია»; შქირუ ფერიში თხა ხო ვაიძირუ? _ «რუხი ფერის თხა ხომ არ გინახავს?».

9. ნაღველი, დარდი:

ზუგდ.-სამურზ.: თე კოცჷ ნოდმელ-იმ-ფერ-ი ფირქეფი აწუხენცია _ «ამ კაცს ნა-
ღვლისფერი ფიქრები აწუხებსო».

ზუგდ.-სამურზ.: ნირსიმფერი დო ნარლ-იმ-ფერ-ი ართი ფერი რენია _ «ნისლის-
ფერი და ნაღვლისფერი ერთი ფერი არისო» (ქართველ პოეტთა შემოქმედებაში არაერ-
თხელ გვხვდება «ნისლი» და «ჯანლი» სევდისა და დარდის მეტაფორებად).

ზემოთ წარმოდგენილი კომპოზიტიებიდან ყურადღებას იქცევს დიხა-შ-კოჩ-იმ-
ფერ-ი, ჭინკე-შ-ფერ-ი||ჭინკა-შ-ფერ-ი ფორმები; მათში აირეკლება მეგრელთა წარმო-
დგენაში არსებული ზღაპრული ფერები, ჭინკა წარმოადგენს ადამიანის მსგავს, პატარა
ზომის ზომორფულ არსებას, ერთიანად თმებითაა დაფარული; ის აცდუნებს და ახ-
რჩობს ადამიანს, ცხოვრობენ გამოქვაბულებსა და ხეობებში. ჭინკა, როგორც მესეფე,
ჭირნახულის მეწილეა და, როგორც დემონური არსება, გაორებული. შეუძლია ჭირნახუ-
ლისთვის ხვავის მინიჭებაც და წართმევაც... (მას. სამეგრ. ეთნ. შესწავლისათვის, 1979,
139-140); საინტერესოა, რომ იგივე წარმოდგენები ამ ზღაპრულ არსებაზე საქართველოს
სხვა კუთხეებშიცაა გავრცელებული. «წყეულს ლურჯი და შავი ფერისა ეშინია... თუ დე-
დაზე ექვობდნენ, რომ სხეულში წყეული ჰყავდა, მის ბავშვს ლურჯებში გაახვევდნენ,
მელოგინეს კი რკინეულს დაუდებდნენ... არც ჭინკას და არც ტყაშმაფას, როცა დაგიძა-
ხებს ხმა არ უნდა გასცე, თორემ ჭკუიდან გადაგიყვანს» (მას. სამეგრ. ეთნ.
შესწავლისათვის, 1979, 138).

თავი III

ქრომატული ფერები

§ 1. წითელი ფერის სემანტიკური ველი

ქრომატულ ფერებს ისევე, როგორც აქრომატულებს ძველთაგანვე თავისი შინაარ-
სობრივი დატვირთვა ჰქონდა. ამათგან წითელი ფერის გააზრება გაცილებით ადრე მო-
ხდა, ვიდრე სხვა დანარჩენი ქრომატული ფერისა. წითელი ცეცხლის, სისხლის ფერად

აღიქვა ადამიანმა იმთავითვე, ხოლო შემდეგ იქცა იგი მგზნებარე სიყვარულის სიმბოლოდ, რომელსაც სულიწმინდა ადამიანის გულში აღანთებს.

მეგრულ-ჭანურ ხალხურ პოეზიასა და ზღაპრებში, ისევე, როგორც ქართულსა და სვანურში, თეთრ და შავ ფერებთან ერთად წითელი ფერი დომინანტობს, რაც გამოხატავს თავგანწირვას, თავდადებას და ცხადია, გააჩნია უარყოფითი დატვირთვაც – წყლის წითლად შეღებვა, სიკვდილს მოასწავებს.

ქრისტიანული მსოფლმხედველობის მიხედვით, წითელი სიმბოლოა სათნოებისა და ქველობისა; ამასთანავე ამ ფერითაა განსახოვნებული მარტვილთა წმინდა სისხლიც. წითელი ფერი ხშირად წარმოდგენილია «ძვირფასი ქვების» სიმბოლიკითაც, რაც ქმნის «ფერით სინონიმებს»; ესენია: ლალისფერი, იაკინთისფერი, ძოწისფერი, პორფირისფერი, იაგუნდისფერი,... საზოგადოდ კი უნდა ითქვას, რომ ქართულ მწერლობაში ძალზე ინტენსიურადაა წარმოდგენილი ფერითი ელემენტები, მაგრამ, რ. ბარბაქაძის აზრით, ამას ვერ ვიტყვით სასულიერო მწერლობაზე (ბარბაქაძე 1978, 130).

წითელი ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონის მიხედვით, არის «სისხლისფერი, ძოწისფერი». მეგრულში წითელ ფერს გადმოსცემს ლექსემა **ჭითა**, ჭანურში – **მჭითა**, ხოლო სვანურში – **წჰრნი** (სოსელია 2005, 67); ე. სოსელიას მიხედვით, ქართველურ ენებში ფერის ბაზისურ ტერმინთა შორის შესატყვისობას ავლენენ მხოლოდ წითელი ფერის აღმნიშვნელი ქართული და მეგრულ-ჭანური ფორმები. ქართულ-ზანური ერთიანობის დონეზე რეკონსტრუირებულია *წითელ- ძირი (კლიმოვი 1964, 107).

მეგრულის ზუგდიდურ-სამურზაყანულ და სენაკურ-მარტვილურ კილოკავებს შორის წითელი ფერის სემანტიკურ ველში გაერთიანებულ კომპოზიტებში, ისევე, როგორც სხვა ქრომატულ ფერთა აღმნიშვნელ ლექსემებში, არსებითი სხვაობა არ არის. აქედან გამომდინარე მათ ერთად განვიხილავთ, ხოლო ქვემოთ დადასტურებულ ტექსტებში მივუთითებთ კონკრეტულად ამ სხვაობების შესახებ.

წითლის სემანტიკურ ველში ერთიანდება შემდეგი კომპოზიტები: **ბერწულ-იმ¹ი¹-ფერ-ი** – «ბროწეულისფერი», **ბურაკ-იმ-ფერ-ი** – «ჭარხლისფერი», **აფრიკოზ-იმ-ფერ-ი** – «აფრიკოზისფერი» (ხილის სახელწ.), **ბულ-იმ-ფერ-ი** – «ბლისფერი», **ანგურა-შ-ფერ-ი** – «აგურისფერი», **ალ-იმ-ფერ-ი** – «ალისფერი», **ვარდ-იმ-ფერ-ი** – «ვარდისფერი», **ატამა-შ-**

პირ-იმ-ფერ-ი _ «ატმის ყვავილისფერი», ზაფანა-შ-ფერ-ი||ზაფანა-ჯგუ^რმ-ა _ «პილპილისფერი, პილპილისებრი» (შდრ. არაბულიდან ნასესხები ქართული ზაფრანა და სვანური ძაფანა), ზორზ-ოკ-ია||ზორზ-ოკ-ია-ფერ-ი _ «ძალზე წითელი ფერი», ზჰსხირ-იმ-ფერ-ი||ზისხირი-ჯგუ^რმ-ა _ «სისხლისფერი, სისხლივით», კოკუმ-იმ-ფილაღარ-იმ-ფერ-ი «ინდაურის ბიბილოსფერი», ლალ-იმ-ფერ-ი _ «ლალისფერი», მელა-შ-ფერ-ი _ «მელიისფერი», ნა-ცხა-ცხ-ელ-იმ-ფერ-ი «ნაკვერცხლისფერი», მონჭა პამინდორ-იმ-ფერ-ი _ «მწიფე პომიდვრისფერი», მუმულ-იმ თიკ-იმ-ფერ-ი _ «მამლის ბიბილოსფერი» (შდრ. სვან. თიკ), ნორღვა-შ-ფერ-ი _ «ნალვერდლისფერი», ნორცხვა-შ-ფერ-ი||ნორცხვა-ჯგუ^რმ-ა _ «ნაკვერცხლისფერი»||«ნალვერდლისებრი», ჟერჟ-ელ-ი-ამდო-ჟერჟ-ელ-ერ-ი _ «სხვადასხვა ჩახჩახაფერადოვანი», რედისკა-შ-ფერ-ი _ «ბოლოკის ფერი», შინდ-იმ-ფერ-ი _ «შინდისფერი», ციყვ-იმ-ფერ-ი _ «ციყვისფერი», წ-ის-ფერ-ი _ «წითლისფერი» (როგორც ჩანს, ნასესხებია ქართულიდან, წით- ძირი და მერეა განმარტებული, რადგან წითლის აღმნიშვნელ ტერმინში მეგრულ-ჭანურისათვის ჭ იყო მოსალოდნელი), ჯამფეზია-შ-ფერ-ი _ «ჭიაფერასფერი», ჭვილიანგურა-შ-ფერ-ი _ «დამწვარი თიხისფერი» («აგურისფერი»), ჭვილი-კიბოია-შ-ფერ-ი _ «შემწვარი კიბოსფერი», ფერ-წჰმონ-ჭირ-ელ-ი _ «ფერმორეული», («ფერწამოჭერილი»), პარანა-შ-ფერ-ი _ «ცეცხლისფერი», კარანა-შ-ფერ-ი _ «ხვატისფერი», ჭითალა (სენაკ.-მარტვილ.) _ წითელი.

სენაკ.-მარტვ.: ჭარხალ-იმ-ფერ-ს თქუანა ჭითა ფერიშენ _ «ჭარხლისფერს იტყვიან წითელ ფერზე».

ზუგდ.-სამურზ.: სუმ-სუმი ჭირქაში მეტი ვაუშუმუნა, მარა ჭე ფერ-წჰმო-ნჭირ-ელ-ი ქორენა _ სამ-სამი ჭიქის მეტი არ დაუღვეიათ, მაგრამ ცოტა ფერწამოჭერილები არიან».

ზუგდ.-სამურზ.: ცოლიკოური ართი ჯიშიში რე თაქჰთი დო კახეთისჰთი, მარა კახეთიში ბინეხიში ლერწ-იმ-ი-ფერ-ი შხვანერი რე, ართო ჭვია-ნცჰ, იურძენი ხოლო სინთე კჰლაგ-ანცჰ-ნი ფერ-ი მო-ურცუ დო უჯგუში გემუანი რე _ ცოლიკოური ერთი ჯიშია აქაც და კახეთშიც, მაგრამ კახეთის ვენახის ლერწმის ფერიც, კი სხვანაირია, ერთობ ლუის (ერთგვარად «წითლობს»), ყურძენიც, სინათლე რომ გაუდის (გამჭვირვალე), ისეთია და უფრო გემრიელია.

ზუგდ.-სამურზ.: ჯამფეზია ბურაკ-იმ-ფერ-ცხ არძენცხ დამჟავებულცუ – «ჭიაფე-რა ჭარხლისფერს აძლევს მწნილს». ჭითა წიგნის თიშენი ჭარჩქჷ, ქუასჩ შხვას ვაგჩქჷ სქანი ჭარათჩ – «წითელ წიგნში (წიგნ-ს) იმიტომ წერიხარ, ქვას არ გავხარ შენი მუდისწერით» (აქ იგულისხმება წალენჯიხის რაიონში არსებული ქუაოქანცალაია – დიდი ზომის ქვა «კანკალებს» ადამიანის თითის მიკარებაზე, მაგრამ რამდენიმე კაცი ძვრას ვერ უზამს).

ზუგდ.-სამურზ.: ჭითა რაშის გეხენია დო ჭითა დემი რენია (ხუბ., 114, 18) – «წითელ რაშზე («რაშ-ს») ზის და წითელი დევი არისო».

ზღვა გაფუნია, ჭითა ზღვა გინაულარია (ხუბ., 133, 33) – «ზღვა გაქვს, წითელი ზღვა გადასასვლელო».

ზუგდ.-სამურზ.: ალეიქ ქეგნიხოთ მუში ჭითა ნაბადი დო მიდართჩ იუდეშა (ხუბ., 159, 30) – «ალეიამ გადაიგდო თავისი წითელი ნაბადი და წავიდა სახლში».

ზუგდ.-სამურზ.: ქუმურცხ მუდგარენი, ქიანას ქუმონწყუნც: ჭითა რაში, ჭითა კოჩი, ჭითა ტანისამოსიშჩ გჩმონწყილი – (ხუბ., 159, 37, 38) – «მოდის რაღაც, ქვეყანას მონაგრევს: წითელი რაში, წითელი კაცი, წითელ ტანისამოსში გამოწყობილი».

ხოჯი ჭითათ გინირთუ, ჭალე პიც მიკირთუ (გუდ., 11, 24) – «ხარი წითლად გადაიქცა («გადაიქცევა»), ჭალის პირას ტრიალებს».

სენაკ.-მარტვ.: – მორდია მუს აჩუქენსია? – ჭითა ჩხუსია (გუდ., 14, 24) – «ნათლია რას აჩუქებსო? – წითელ ძროხასაო».

სენაკ.-მარტვ.: ჭითალა ქოთომი – «წითელი ქათამი».

წითელი ფერით გამოხატულია:

1. ს ი ლ ა მ ა ზ ე :

სენაკ.-მარტვ.: ვარდ-იმ-პირიმ-ფერ-ი სახე ულუ – «ვარდის ყვავილისფერი სახე აქვს». (შდრ.: «ვეფხ-ში»: «განანათლა პირი ვარდი სიხარულმან და უსხომან; «(892²) – «აქ ვარდისფერი პირი სიხარულისა და სილამაზის ნიშანია».

ბერწ-ულ-იმ-ფერ-ი ღვანწყამი – «ბროწეულისფერ ლოყებიანი».

2. ლ ა ნ ძ ღ ვ ა :

ზუგდ.-სამურზ.: ჭითა ჯოდორ-ი-ჯგუ-მრ-ა რე – «წითელი ძაღლივით არის».

სენაკ.-მარტვ.: რედისკა-შ-ფერ-ი (რუს.) დუდამი _ «ბოლოკისფერ-თავიანი». დრო-შაჯგუა ჭითა ქაწოიუნდუ _ «დროშასავით წითელი მოუძლოდა».

3. უბედურება; სიკვდილის მოახლოება:

სენაკ.-მარტვ.: წყარქმ მჭით-ა-თ დილაფუ _ «წყალი წითლად შეიღება».

4. სირცხვილის გრძნობა:

ზუგდ.-სამურზ.: კოკუშიში ფილადარ-იშ-ფერ-ი გემქდმ _ «ინდაურის ბიბილოს ფერი ედო»; მონჭა პამინდორ-იშ-ფერ-ო გინირთმ, თი მეძობელი ქობირუნი _ «მწიფე პომიდორისფერი გახდა, ის მეზობელი რომ ნახა»; ალიშფერო გინორთელქმ ქმორთუ კრებაშე _ «ალისფრად გადაქცეული მოვიდა კრებიდან».

5. საღებავი:

ზუგდ.-სამურზ.: ოლაფულაქმ მანგარ-ი ჭით-ა-ქმ ქიუ _ «საღებავი მაგარი წითელი შეიქმნა».

ზუგდ.-სამურზ.: მონჭირ-ელ-ი წი-ს-ფერ-ი იიიდენი უჯგუ, ჯგირო ლაფუნცუ _ «მუქი წითელი («მოჭარბებული») საღებავი იყიდო სჯობს, კარგად შეგიღებავს».

6. ავადმყოფობა:

სენაკ.-მარტვ.: წითელე ბატონეფი გინმადვალე რენია, _ «წითელა ბატონები გადა-მდები არისო»; სინჩხეში გამო ლუანწკეფი ალ-იშ-ფერ-ო გინორთუდუ _ «სიცხის გამო ლაწვები ალისფრად ქცეულიყო».

7. ნიადაგის ფერი:

ზუგდ.-სამურზ.: ჭით-ა დიხა გმომჭვილი რე, მოსავლიანი ვარე _ «წითელი მიწა გამომწვარია, მოსავლიანი არაა».

8. თმის ფერი:

სენაკ.-მარტვ.: წით-ურ-ი კოჩი შარასმ ქემერხვადუნი, ოკო დირთენია _ «წითური კაცი გზაზე თუ შემოგხვდა, უნდა დაბრუნდეთ».

10. სახის კანი:

ზუგდ.-სამურზ.: ართო ჟერჟ-ელ-ი-ა კოჩი რე დო იზვირვინანცმ _ «ერთიანად წითელია და წითლად გამოიყურება («გამომზირადობს»)».

ზორზ-ოკ-ი-ა კანი ულუ _ «ცეცხლივით წითელი კანი აქვს».

ჭითა მონაწილეობს სინტაგმებში: მანგარ-ი ჭით-ა _ «მუქი («მაგარ-ი») წითელი», გვერდო ჭითა _ «ნახევრად წითელი», გვალო ჭითა _ «მთლად წითელი», «სულ წითელი», მონჭ-ირ-ელ-ი ჭით-ა|| ფერ-წჷ-მო-ნჭ-ირ-ელ-ი _ «ძალიან მუქი წითელი||ფერმორეული («მოჭერილი წითელი») «ფერმოჭერილი», ჭვილ-ი-კიბოია-შ-ფერ-ი _ «შემწვარი კიბორჩხალასფერი» (გადატ.), მუქი ჭით-ა _ «მუქი წითელი».

ჭითა ფუძისაგან იწარმოება აღმატებითი ხარისხის ფორმა: უ-ჭით-აშ-ი _ «უწითლესი», ასევე ოდნაობითი ხარისხის ფორმებიც: მო-ჭით-ე, წჷ-მო-ჭით-ე და აქედან მიმდობა: «წჷ-მო-ჭით-ორ-ებ-ულ-ი».

გვაქვს რთული სამშემადგენლიანი ფორმები: «გინი-რჩ-ი-ოლ-უ-ანცჷ-ნი-ე-ფერ-ი ჭით-ა» _ «სითეთრე რომ გადაჰკრავს, ისეთი წითელი». გი-ნი-უ-ჩორ-უ-ანცჷ-ნი-ე-ფერ-ი-ჭითა _ «სიშავე რომ გადაჰკრავს, ისეთი წითელი». გი-ნი-ჩვინთ-ელ-უ-ანცჷ-ნი-ე-ფერ-ი ჭითა _ «სიყვითლე რომ გადაჰკრავს ისეთი წითელი». გი-ნი-ლურჯ-უ-ანსჷ-ნი-ე-ფერ-ი ჭითა (სენაკ.-მარტვ.) _ «სილურჯე რომ გადაჰკრავს, ისეთი წითელი» (ე. ი. «ისფერი»).

§ 2. ყვითელი ფერის სემანტიკური ველი

ყვითელ ფერს აქვს როგორც დადებითი, ასევე უარყოფითი შინაარსობრივი დატვირთვა. მას ალქიმიკოსები მზის ფერად მიიჩნევდნენ, ოქრო «გაქვავებულ» მზის სხივად წარმოედგინათ.

ძველ საბერძნეთში ყვითელი აპოლონის ფერად ითვლებოდა, ზოგჯერ ზევსის ღვთიურ ფერადაც აღიქმებოდა, ხოლო ჩინეთში საიმპერატორო ფერად მიიჩნევდნენ.

ევროპაში, ყვითელს უარყოფითი სიმბოლური დატვირთვა ჰქონდა _ ის აქ ღალატის, სიცრუის, ეჭვიანობის გამომხატველია. ქრისტიანულ ფერწერაში იუდა ისკარიოტელი ყვითელი ფერის წვერ-ულვაშითაა გამოხატული და ხშირად, ამის გამო, «ქრისტეს გამყიდველნი» ყვითელ ტანისამოსში წარმოგვიდგებიან.

ქართული სასულიერო მწერლობა მდიდარია ყვითელი ფერის სახისმეტყველებით, რაც ხშირ შემთხვევაში ჩანაცვლებულია ოქროს ფერთან, ოქროს ფერადოვნება კი, თავის მხრივ, უკავშირდება სინათლის სიმბოლიკასაც (ელაშვილი 1998, 131).

ყვითელი არის ერთ-ერთი ძირითადი ფერთაგანი (სპექტრში ნარინჯისფერსა და მწვანეს შორის), ოქროს ან ქარვის ფერი (ქეგლი).

მეგრულში ყვითელი ფერის გამომხატველად გვაქვს **ჩვინთ-ელ-ი** (ზუგდ.-სამურზ.) || **ყვინთ-ელ-ი** (სენაკ. მარტვ.), ჭანურში ნასესხები ფუძეა (**სარი**), სვანურში კი **ყჯითელ** (გოგებაშვილი 1999, 72).

ზუგდ.-სამურზ.: მინდორცჳ **ჩვინთ-ელ-ი** ფურცელეფი ქოფინჳდჳ _ «მინდორში («მინდორ-ს») ყვითელი ფოთლები ეფინა».

სენაკ.-მარტვ.: ბჟასჳ გვალო **ყვით-ელ-ი** ფერი უღუ _ «რძეს მთლად ყვითელი ფერი აქვს».

სენაკ.-მარტვ.: **ყვინთელი** ფერიში მუკაქუნალეფი უჩორსჳ _ «ყვითელი ფერის ტანსაცმელი უყვარს».

ყვითელი ფერის სინონიმებია:

დღებ-ერ-ი-ა||დღვ-ებ-ერ-ი-ა||დღვ-იბ-ალ-ი _ «უშნოდ ყვითელი (და მსუქანი), შდრ.: «დღვ-ებ-ა» და გურ. დღვლეზა»;

დღვ-ენ-დღვ-ერ-ი-ა||დღვ-ინ-დღვ-ალ-ი _ «უშნოდ ყვითელი (ავადმყოფური ფერის)»;

რტყვიპ-ალ-ი||რტყვიპ-ელ-ი-ა _ «უშნოდ ყვითელი» (ნაავადმყოფარი ფერი), შდრ.: იმერ. «ტყვიპ-ერ-ა»;

ტყვიპ-ერ-ი-ა||ტყვიპ-ალ-ი _ «უშნო ყვითელი»;

ყვიჟ-ალ-ი||ყვიჟ-ერ-ი-ა _ «უშნოდ ყვითელი (გახუნებული)», შდრ.: სვან. ყვიჟე («ღვიძლი»);

სენაკ.-მარტვ.: ართო **რდღვიპ-ალ-ი ფერ-იშ-ი** კოჩი ბძირი _ «ერთიანად უშნოდ ყვითელი (გაყვითლებული) კაცი ვნახე»;

ზუგდ.-სამურზ.: **ტყვიპერია ძღაბი** _ «უშნოდ ყვითელი»;

ზუგდ.-სამურზ.: **ღვიჟ-ალ-ი** მატერია _ «უშნოდ ყვითელი (გახუნებული) ქსოვილი».

ყვითელი ფერის სემანტიკურ ჯგუფში ერთიანდება შემდეგი კომპოზიტები: **ბია-შ-ფერ-ი** _ «კომშისფერი» (შდრ.: გურ., იმერ. ბია), **ბარუმ** (||**მბარუმ**) **ფერ-ი** _ «მბერავისფე-

რი», (მზარეუ _ ყვითელი ფერის მატლი), დამორჩილ-იმ-ფურცელ-იმ-ფერ-ი _ «შემოდგომის ფოთლის («ფურცლის») ფერი», თოფ-ურ-იმ-ფერ-ი _ «თაფლისფერი», თით-მერ-იმ-ფერ-ი _ «თუთისფერი», იბლ-იმ-პირ-იმ-ფერ-ი _ «იელის ყვავილისფერი», კაჟ-იმ-ფერ-ი _ «კაჟისფერი», კარიჩნი-ფერ-ი (რუს.) _ «ყავისფერი», კარტოფილ-იმ-ფერ-ი _ «კარტოფილის-ფერი», კვერცხ-იმ-ფერ-იმ-ფერ-ი _ «კვერცხის გულისფერი», კოპეშია-შ-გურ-იმ-ფერ-ი «კვახისგულისფერი», ლაქ-იმ-ფერ-ი _ «ლაქისფერი», ნიკელ-იმ-ფერი _ ნიკელისფერი», მწიგლო-ში-ფერ-ი _ «ლომისფერი», ობედ-იმ-ფერ-ი _ «აბედისფერი», რანგ-იმ-ფერ-ი _ «თაფლუჭის ფერი» («რანგი» _ თაფლის წყალხსნარი), რტყაპ-იმ-ფერ-ი _ «ტყლაპისფერი», რხინა-შ-ფერ-ი _ «ქინაქინისფერი» (ღია ყვითელ ფერზე ითქმის), სარანჯ-იმ-ფერი _ «სარაჯისფერი», სემიჩქა-შ-ზეთ-იმ-ფერ-ი _ «მზესუმზირას ზეთისფერი», სტამფილო-შ-ფერ-ი _ «სტაფილოსფერი», უფ-იმ-ფერ-ი _ «ოფლისფერი», ფურჩა-შ-ფერ-ი _ «ფურჩის ფერი», ქამენია-შ-ფერ-ი _ «გვირილასფერი», ქვილით-იმ-ფერ-ი _ «ქვირილისფერი», ქორთული ზაფანა-შ-ფერ-ი _ «ქართული ზაფრანისფერი», ქრავა-შ-ფერ-ი|ქრავა-ჯგუ-მ-ა _ «ქარვისფერი, ქარვისებრი», ღვინ-იმ-ფერი _ «ღვინისფერი», ჰონთე-შ-ფერ-ი _ ყვითელი («ავადმყოფის ფერი»), ჰუმური-შ-კვარწახ-იმ-ფერ-ი _ «ტყემლის კვარწახის ფერი», ჩა-იმ-ფერ-ი _ «ჩაისფერი», ჩხომ-იმ-ზეთ-იმ-ფერ-ი _ «თევზის ზეთისფერი», ძერწ-იმ-ფერ-ი _ «ტირიფისფერი, ძეწისფერი», წიწილა-შ-ნჩნძგ-იმ-ფერ-ი _ «წიწილას ნისკარტისფერი», წურწუფა-შ-ფერ-ი _ «გოგირდისფერი», ხვიმა-შ-ფერ-ი _ «ხურმისფერი», ხჩჯაჯა-შ-ფერ-ი _ «ხსენისფერი», (ხჩჯაჯა _ «ხსენი», ახალმოგებული ძროხის რძე), ჭა-შ-ფერ-ი _ «ჩალისფერი», (გახუნებული ყვითელი ფერის), ჭუბურ-იმ-ფერ-ი _ «წაბლისფერი», სპილოშ ძვალ-იმ-ფერ-ი _ სპილოს ძვლისფერი».

ზუგდ.-სამურზ.: თუმა ჭაშ-ფერ-ო დოულაფუ თე ძღაბის _ «თმა ჩალისფრად შეუღებავს ამ გოგოს»; გვალო რასი ჰვინთ-ელ-ი ვარე, წურწუფ-აშ-ი ფერ-ი რე _ «მთლად მკვეთრი ყვითელი არ არის, გოგირდისფერია».

სენაკ.-მარტვ.: სპილო-შ-ძვალ-იმ-ფერ-ი მანქანა ტვერცჷ ვეჭოფუნსუ დო ირნერო ჯგირიე _ «სპილოსძვლისფერი მანქანა მტვერს იტანს და ყველანაირად კარგია»; ბიაშფერი გურეფი გეხანტუნი ეფერი საფარდე მობწონსია _ «კომშისფერი გულები რომ ახატია ისეთი საკაბე მომწონს».

ზუგდ.-სამურზ.: **სემიჩკა-შ ზეთ-იშ-ფერ-ი** ჩხომიში **ზეთ-იშ ფერცხ** მოგენცხ _ «მზე-სუმზირას ზეთისფერი, თევზის ზეთის ფერს ჰგავს».

სენაკ.-მარტვ.: ღალცხ **ღვინ-იშ-ფერ-ი** წყარი მოურს _ «ღელეში ღვინისფერი წყალი მოდის»; დიდი ხანიე ვამიძირუ თე ოსური, მუ **ქორთული ზაფანა-შ-ფერ-ი** გინოდვალუ _ «დიდი ხანია არ მინახავს ეს ქალი, რა ქართული ზაფრანასფერი ^{გა}დასდებია.»

ყვითელი Fფერით გამოხატულია:

1. სილამაზე:

ზუგდ.-სამურზ.: სქანი **ბირცხა-შ-ფერ-იშ-ა** მუ **ფერ-ც** მიართე _ «შენს ფრჩხილის ფერთან რა ფერი მივა».

სენაკ.-მარტვ.: **წიწილა-შ-ფერ-ი** ბადანეფქი გიშელეს ოსხაპუმა _ «წიწილასფერი (ე. ი. ყვითელი) ბავშვები გამოვიდნენ საცეკვაოდ».

ზუგდ.-სამურზ.: გვალო **დამორჩილ-იშ-ფურც-ელ-იშ-ფერ-ით** დაფორთლილი კხდალა გჩმიჩამუ _ «მთლად შემოდგომის ფოთლებისფერად დაფორთლილი კედელი იყიდება».

ზუგდ.-სამურზ.: **სტაფილო-შ-ფერ-ი** კარანდაშით (რუს.) ბჟა დოხანტხ _ «სტაფილოსფერი ფანქრით მზე დახატა».

2. ა ვ ა დ მ ყ ო ფ ო ბ ა :

ზუგდ.-სამურზ.: გვალო **რტყაპ-იშ-ფერ-ი** გემხ _ «მთლად ტყლაპისფერი აძევს». **კვერცხ-იშ-ფერ-იშ-ფერ-ი** სახე ულუ _ «კვერცხის გულისფერი სახე აქვს»; ართო **ი-ტყვიპ-ინ-ან-ცხ** _ «მთლად გაყვითლე-ბულა».

3. გ ა ფ ი თ რ ე ბ ა :

ზუგდ.-სამურზ.: **ყვინთ-ელ-ი ფერ-ქხ** ქიგნადუ, გლახა ქჩგეგჩნი _ «ყვითელი ფერი ^{გა}დაედო, ცუდი რომ გაიგო».

4. დ ა ქ ა დ ნ ე ბ ა , წ ყ ე ვ ლ ა :

სენაკ.-მარტვ.: **ჭით-ა** დო **ყვინთ-ელ-ი** ვამკოიქუნუდასხ _ «წითელი და ყვითელი არ ჩაგეცვას».

ზუგდ.-სამურზ.: ზისხირს **თხუმურ-იშ-ფერ-ო** გინოირთინუა _ «სისხლს ჩირქის-ფრად (შდრ.: ძვ. (ქ.). თხრამლ-ი) გადაგიქცევ».

5. შ ე უ რ ა ც ხ ყ ო ფ ა :

ზუგდ.-სამურზ.: მუ **თხუმურ-იმ-ფერ-ი** თოლეფი ალარძჱ! _ «რა ჩირქისფერი თვალეზი გაქვს!»

გვალო **გუნგა-შ-ფერ-ო** გინორთუ ქომონჯი _ «მთლად სიმინდის ნაგულიის ფერი გამხდარა მისი ქმარი».

6. თმის ფერი:

ზუგდ.-სამურზ.: **დიხაჭუბ-ერ-იმ-ფერ-ი** თუმამი რე _ «თიხისფერთმიანია» (დიხაჭუბერი მოყვითალო თიხა).

სენაკ.-მარტვ.: **ჭა-შ-ფერ-ი** თომა ულუ _ «ჩალისფერი თმა აქვს».

7. სახის კანი:

ზუგდ.-სამურზ.: **ქრავა-შ-ფერ-ი** სახეამი _ «ქარვისფერსახიანი». ზუგდ.-სამურზ.: **იონთე-შ-ფერ-ი** სახე ნოღვენია _ «ყვითელი (ავადმყოფური) სახე ჰქონია». სენაკ.-მარტვ.: **დღვაბ-ილ-ი** ფერ-იმ-ი _ «ყვითელი (ადღვებილი) ფერისა».

ყვითელი ფერის აღმნიშვნელი **ყვინთელი** მეგრულსა (და სვანურშიც) ქართულიდანაა ნასესხები. ა. სოსელიას აზრით, ყვითელი მეგრულში ბაზისური ფერის შედარებით ახალი კატეგორიაა, რადგანაც იგი ნასესხები ტერმინოლოგიითაა აღნიშნული (სოსელია 1999, 26); არნ. ჩიქობავა ქართველურ ენებში ამ ძირზე დაკვირვებამ და ქართული დიალექტების მასალის გათვალისწინებამ მიიყვანა სვანური «ყვიჟე»-მდე («ღვიძლი»). ვინაიდან ღვიძლის დაავადება ადამიანის პირისახის ფერის შეცვლას იწვევს, საფიქრებელია, რომ ყვითელი თავდაპირველად იმ ფერს აღნიშნავდა, რომელიც ნაღვლის განთხევისას ავადმყოფის პირისახეს ჰქონდა (ჩიქობავა 1938, 67). აღსანიშნავია, რომ მეგრულშიც ყვითელი, ძირითადად, ავადმყოფობას გამოხატავს (შდრ.: ზემოაღნიშნულ «ღვიჟ-ალ-ი», «ტყვიპ-ალ-ი», «ტყეპ-ერ-ი-ა», «დღვ-ებერ-ია» ზმნები იმავე მნიშვნელობით: **ო-ყვიჟ-ინ-ან-ცე** ზედმიწევნით ნიშნავს: «ყვითლობს», **ო-რტყვიპ-ინ-ან-ცე** _ «უმწიფარი კვახის ფერი აქვს («გამოიყურება»)» და ა. შ.

მნიშვნელოვან კომპოზიტურ ფორმას წარმოადგენს **იონთე-შ-ფერი** _ «ყვითლისფერი»; ვფიქრობთ, რომ მეგრულში ყვითელი ფერის აღმნიშვნელი სიტყვა იყო სწორედ **იონთე**, ხოლო **ყვინთელი|ყვითელი** ნასესხებია ქართულიდან; გვაქვს **იონთესგან** ნაწარმოები ზმნა **იყვინთინანცჱ** _ «ყვითლობს». აღსანიშნავია ძველი ქართული ენის მასალე-

ბის განხილვაც ამ თვალსაზრისით; ნ. ჩიქოვანის მიხედვითაც, ყვითელი ფერი თავდაპირველად აღნიშნავდა ავადმყოფობას და ამით გამოწვეულ პირის ფერის შეცვლას, გაუფერულება-გაყვითლება: (ჩიქოვანი 1992, 87). ღვიძლი, ისევე როგორც გული, ძველთაგან, ადამიანის ძირითად ორგანოდ იყო მიჩნეული, რაც არაერთ ძველშია დადასტურებული.

გ. როგავას აზრით, «ერთიანი წარმომავლობის ფუძე: ქართულ ღვიძლ, სვანური ყვიჟე და ზანური ღვინჯა სემანტიკურად ფერ-ხორცის მიხედვით არის დაკავშირებული. ქართული ღვიძ-ელ, ფუძის ამოსავალ სახეობად გ. როგავას მიაჩნია *ყვიჟ-ელ (შდრ.: სვან. ყვიჟე), სადაც ელ – სუფიქსის მახვილიანი -ე შემონახულ იქნა, ხოლო თანხმოვანი ელემენტი -ლ გაუჩინარდა. ზანურში ღვინჯ-ალ სახეობა უნდა ყოფილიყო მოსალოდნელი, სუფიქსში ლ თანხმოვანი მოკვეცილია (როგავა 1979, 169-170).

ცნობილია, რომ ყვითელი ფერის ჯგუფში გაერთიანებულ კომპოზიტთა შორის განსაკუთრებული სიმბოლური დატვირთვა აქვს ოქროსფერს (ორქო-შ-ფერ-ი||ოქრო-შ-ფერ-ი). თეოლოგიური თვალსაზრისით, ეს ფერი სიმბოლოა მარადიულობისა, სტატიური დინამიზმისა (ბორჯღაღის, «ფირჩხანას» ფერია), აღნიშნავს ღვთიურ ჰარმონიას. «ვეფხისტყაოსანში» ოქროსფერი მშვენიერ ფერთა შორისაა, ასეა ეს ძველ ქართულ ლიტერატურულ წყაროებშიც: «ესე არს თუალი იგი ნათლისა მსგავს ხილვითა შუენიერ ... ოქროსფერ» (შატბ. კრ., 159, 13).

მეგრულ ფერთა სამყაროშიც ოქროსფერი ზეიმისა და სიხარულის, დიდებულები-სა და მარადიულობის სიმბოლიკის მატარებელია:

ქიანას ოქროშფერქჷ ქიგნადუ – «ქვეყანას ოქროსფერი დაედო». საყოველთაოდ ცნობილია ძველი ბერძნული მითი «ოქროს საწმისის» შესახებ, რომელიც სწორედ ოქრომრავალ, სიბრძნითა და მზით სავსე ქვეყანაზე ბევრ საინტერესო ცნობას გვაწვდის.

§ 3. მწვანე ფერის სემანტიკური ველი

მწვანე ფერი სიცოცხლის, იმედის, სიხარულის, სამყაროს კოსმიური მოძრაობის სიმბოლოა. ამ ფერის ასეთი შინაარსობრივი გააზრება შესაძლოა დავუკავშიროთ ადამიანის მიერ ხე-მცენარეთა თაყვანისცემას.

ძველ ფილოსოფიურ შრომებში მწვანე ფერი ბრწყინვალე და მშვენიერ ფერადაა მიჩნეული. იგი მიწის სამშვენებლად, მისი სიჭაბუკის ფერადაა აღიარებული.

მწვანის შესატყვისად მეგრულში გვაქვს «**რწვანე**»||«**მწვანე**», რომლითაც გამოიხატება აგრეთვე ლურჯი ფერი (თუმცა «**ლურჯიც**» საკმაოდ იხმარება). ამის შესახებ ე. სოსელია აღნიშნავს: მეგრელი ინფორმატორები ხშირად ურევენ ქართულიდან ნასესხებ ტერმინებს: **ლურჯი** და **რწვანე**, მაგალითად, ბალახზეც და ცაზეც შეიძლება თქვან, რომ ის არის ლურჯი (ან რწვანე). ნასესხებ ტერმინთა ამგვარი აღრევა მაჩვენებელი უნდა იყოს იმ ფაქტისა, რომ მეგრულში [**ლურჯი**] და [**რწვანე**] კატეგორიები არაა ჩამოყალიბებული ბაზისური ფერის განსხვავებულ კატეგორიებად» (სოსელია 1999, 26). საინტერესოა, რომ ლაზურში [**ლურჯი**] კატეგორიისთვის ნასესხები ტერმინიც კი არ არსებობს, შესაძლებელია ტერმინი **ქემილი** (თურქ.) ითავსებდეს «ლურჯის» მნიშვნელობასაც და ამდენად, იგი აღნიშნავდეს არა კატეგორიას [მწვანე], არამედ კატეგორიას GRUE [მწვანე] (+) [**ლურჯი**] (სოსელია 1999, 27). სვანურში მწვანის აღმნიშვნელად არის **წუანილ/წრჷი** («მწვანე»/«ლურჯი»).

ზუგდ.-სამურზ.: აართო **რწვ-ან-ე** კაბა მუკაქუნცჳ _ «სულ ერთიანად მწვანე კაბა აცვია».

სენაკ.-მარტვ.: **მწვ-ან-ე** ფერს უმოსო თქუანა, ნაკლებო **ლურჯ-ის** _ «მწვანე ფერს უფრო იტყვიან, ნაკლებად _ ლურჯს».

მწვანე ფერის აღსანიშნავად ადამიოანი უამრავ საგანს მიმართავს, რაც უკავშირდება მოთხოვნილებას, ზედმიწევნით გამოხატოს ამ ფერის ნიუანსობრივი განსხვავებები, ტონის ღიაობა თუ სიმუქე. აქედან გამომდინარე, ზუდგიდურ-სამურზაყანულსა და სენაკურ-მარტვილურში გამოყენებულია მწვანე ფერის აღმნიშვნელად შემდეგი კომპოზიტები:

ბაშმალა-შ-ფურცელ-იშ-ფერ-ი _ «ბუშმალას («ფურცლის») ფოთლისფერი», **გინ-იშ-ჯღონჯლო-შ-ფერ-ი** _ «გინისჯღონჯლოსფერი» (ერთგვარი ბალახოვანი მცენარეა, «გი-

ნიშიჯღონჯღო» რომელსაც ხბო «გინი» ეტანება), ეკალიპტ-იმ-ფურცელ-იმ-ფერ-ი _ «ეკალიპტის ფოთლის («ფურცლის») ფერი», იბლიმ-ფერ-ი _ «იელისფერი», კაპუსტა-შ-ფერ-ი _ «კომბოსტოს ფერი», კობუ პამინდორ-იმ-ფერ-ი _ («მკვახე») «უმწიფარი პომიდვრისფერი», კოლ-იმ-ფერ-ი _ «ჭრიჭინასფერი», ლიმონ-იმ-ი-ფერ-ი _ «ლიმნისფერი», მაორტვ-ინ-ია-შ-ფერ-ი _ «მეხოსტნიასფერი» («მა-ორტვ-ინ-ია» ჩიტია მომწვანო ფერისა), მონდა-ჰუმურ-იმ-ფერ-ი _ «მწიფე ტყემლისფერი», მ^ნდოლო-შ-ფერ-ი _ «მდელოსფერი», ნუზუ-შ-ფერ-ი _ «ნამვისფერი», სალათა-შ-ფერ-ი _ «სალათისფერი», ტყა-შ-ფერ-ი _ «ბალახისფერი» («ტყისფერი»), უმულ-ჰურბენ-იმ-ფერ-ი _ «უმწიფარი ყურძნის ფერი», ურთხელ-იმ-ფერ-ი _ «ურთხლისფერი», ფუთქურ-იმ-ფერ-ი _ «ხავსისფერი», ცხიმურ-იმ-ფერ-ი _ «რცხილასფერი», წიფურ-იმ-ფერ-ი _ «წიფლისფერი» (მოთეთრო-მომწვანო ფერზე იტყვიან), ჭოლ-იმ-ფერ-ი _ «ჭილობისფერი» (ჭილობი არის ჭაობის მცენარე), ჭუჭულა-შ-ფერ-ი _ «ჭინჭრისფერი» (მოვერცხლისფრო-მომწვანო ფერზე იტყვიან), ჯა-შ-გორდ-იმ-ფერ-ი _ «ხისბაყაყისფერი», ჯუმენია-შ-ფერ-ი _ «ჯუმენიასფერი» (ჯუნემია მცენარეა, ხარობს ბოსტანში), ხოკო-კოპეშია-შ-ფერ-ი _ «ხოკერა კვახისფერი» (მომწვანო-მოყვითალო ფერზე ამბობენ), ხულ-იმ-ფურცელ-იმ-ფერ-ი _ «მხალის ფოთლის («ფურცლისფერი») ფერი» (ბზვინვარე ბწვანე ფერისა).

სენაკ.-მარტვ.: ართი დიდი ფრინველქჷ ქჷმოფურინუ, მაორტვინია-შ-ფერ-იმ-ი-ქ, მუ რენი ვამიჩქ _ «ერთი დიდი ფრინველი მოფრინდა, მეხოსტნიასფერი, არ ვიცი, რა არის».

ზუგდ.-სამურზ.: გინ-იმ-ჯღონჯღო-შ-ფერ-იმ-ი ტინტილეფი გილერულენა _ «გინისჯღონჯღოსფერი ხვლიკები დარბიან».

სენაკ.-მარტვ.: ათე გვიმარა-შ-ი-ფერ-ი მატერია მუშო გჷმოდირთუნია _ «ეს გვიმრისფერი ქსოვილი რისთვის გამოდგება»; ე კარტოფილი გვერდ-ო წვან-ე-თ გინორთე, თასო და ვარა ოხაშალო ვერგჷ _ «ეს კარტოფილი ნახევრად (სანახევროზე) მწვანედ ქცეულა, სათესლედ თუ არა და, მოსახარშად არ ვარგა».

სენაკ.-მარტვ.: სამხედრო მანქანეფი ფურცელიში ფერო რენა ლაფილი _ «სამხედრო მანქანეფი მწვანედ (ფოთლისფრად) არიან შეღებილი».

ზუგდ.-სამურზ.: ცხიმურ-იმ-ფერ-ი ონდეთ მოგენცჷ წიფურ-იმ-ფერ-ცჷ _ «რცხი-ლას ფერი ოდნავ მოჰგავს წიფლისფერს».

ზუგდ.-სამურზ.: ბაშმალა-შ-ფურც-ელ-იმ-ფერ-ი სქვამი მუქ-ი წვან-ე რე _ «ბუშმა-ლას ფოთლისფერი ლამაზი მუქი მწვანე არის».

სენაკ.-მარტვ.: კოლ-იმ-ფერ-ი დო დოლო-შ-ფერ-ი ართიანიშე ვაიშეგორე _ «ჭრი-ჭინასფერი და მინდვრისფერი ერთმანეთისაგან ვერ განირჩევა».

ზუგდ.-სამურზ.: იბლ-იმ-ფერ-ცჷ ღია მო-მწვან-ო-მო-ყვინთ-ალ-ე ფერ-შე თქუანა _ «იბლისფერს ღია მომწვანო-მოყვითალო ფერზე იტყვიან»; ართნერი მწვან-ე გორდიში ფერი რე თინა, ჯას გილახე _ «ერთგვარი მწვანე ბაყაყის ფერი არის ის, ხეზე ზის».

მწვანე ფერით გამოხატულია

1. ს ი ლ ა მ ა ზ ე :

სენაკ.-მარტვ.: სალათა-შ-ფერ-ი კაბა მანგარს ქასკვანს _ «სალათისფერი კაბა ძა-ლიან («მაგრად») უხდება».

ზუგდ.-სამურზ.: ჯგირი ფალვო-მწვან-ე ფერი ქორე, ჯიმა _ «კარგი, მთლად მწვა-ნე ფერი კია («ქე არის») ძმაო»; გაზარხულქჷ ბუნება მწვან-ე-თ დოქარგ _ «გაზაფხულმა ბუნება მწვანედ მოქარგა».

2. ა ვ ა დ მ ყ ო ფ ო ბ ა :

ზუგდ.-სამურზ.: რხინა-შ-ფერ-ი გემჷ _ «ქინაქინაშფერი აქვს». ფუთქ-ურ-იმ-ფერ-ქჷ ქიგნადუ მოხუცებულცჷ _ «ხავსისფერი დაედო მოხუცს».

3. შ ე უ რ ა ც ხ ყ ო ფ ა :

ზუგდ.-სამურზ.: ჯაშ-გორდ-იმ-ფერ-იმ-ი კოჩი _ «ხის ბაყაყის ფერი კაცი».

სენაკ.-მარტვ.: მუ კობუ პამიდორ-იმ-ი ფერი სახე ულუ _ «რა უმწიფარი პომიდ-ვრის ფერი აქვს».

4. თ ვ ა ლ ი ს ფ ე რ ი :

ზუგდ.-სამურზ.: მ-წვან-ე თოლეფი ალაძჷ, სქვამი ფერი _ «მწვანე თვალები აქვს, ლამაზი ფერი».

სენაკ.-მარტვ.: არძაშა მ-წვან-ე თოლი მისხუნუ _ «ყველას მწვანე ფერის თვალები მირჩევნია».

5. სიმახინჯე:

ზუგდ.-სამურზ.: უ-მულ-ჩურძენ-იშ-ფერ-ი ქორე, მარა გემუანი რე _ «უმწიფარი ყურძნის ფერი აქვს, მაგრამ ტკბილი არის».

სენაკ.-მარტვ.: მუდგარენი ფოკვა-შ-ფერ-ი ულუ ხორბალს _ «რადაც ობისფერი აქვს ხორბალს».

მწვანე ფერი მეგრულში საკრალური, ღვთაებრივი მნიშვნელობისაა. ზღაპრებში ხშირია ადამიანის ბალახით (მოლით) გაცოცხლების ეპიზოდები, არგონავტების მითში კი მედეას ბალი სამკურნალო მცენარეებითაა სავსე...

როგორც ზემოთ აღინიშნა, «**მწვანე**»-თი გამოიხატება მეგრულში ლურჯი ფერიც. ამ თვალსაზრისით მნიშვნელოვან მონაცემებს გვაწვდის ქართული დიალექტური მასალაც: 1. **ლურჟ** (ინგილ.) _ აღნიშნავს «ლურჯს», მწვანეს; ჯეჯილს (აღლ.: 337), 2. **ლურჯ-ი** (კახ.) _ მუქი მწვანე ბალახი, მოლი _ «ზოგი რო გაიგებდა, წინა მფარში ლურჯი მოიდაო, აყრიდა, წამიყვანდა და იქ დაადოლებდა; 3. **ლურჯი** _ სკიპალო (ხევსურ.), ცის ფოლიო, მცენარეა (ღლ. 337).

§ 4. ლურჯი ფერის სემანტიკური ველი

ლურჯი არის სპექტრის ერთი ძირითადი ფერთაგანი _ მუქი ცისფერი [ქეგლი]. თეოლოგიური თვალსაზრისით, ის საიდუმლოს, დაფარულის გამომხატველი მისტიკური ფერია. ლურჯი ძველ ეგვიპტეში ჭეშმარიტების გადმომცემი სიმბოლო იყო, ესაა ზევსისა და ჰერას ფერი. ევროპული გამონათქვამი «ცისფერი სისხლი», კეთილშობილებისა და არისტოკრატობის აღმნიშვნელია.

ძველთაგანვე, როგორც ჩანს, ენათა ერთ ნაწილში (ძველ ბერძნულში, ძველ გერმანულში...) ლურჯი და მწვანე არ განირჩეოდა, ეს ფერები მუქი ფერის ნიუანსებად ითვლებოდა და სახელწოდებაც არ ჰქონიათ. სულხან-საბა ორბელიანის «სიტყვის კონაშიც» ლურჯი განმარტებულია, როგორც «ცისფერი»; იქვე ლურჯი ფერის ნიუანსს გამოხატავს სიტყვა **ლები**, რომელიც ი. აბულაძის «ძველი ქართული ენის ლექსი-

კონში» განმარტებულია როგორც «დალურჯებული». მეგრულში ცისფრის გამომხატველია **ცა-შ-ფერ-ი**, რომელიც ლურჯი ფერის სემანტიკურ ველში ერთიანდება შემდეგ ფორმებთან ერთად: **ზღვა-შ-ფერ-ი** – «ზღვისფერი», **ზურმუხტ-იშ-ფერ-ი** – «ზურმუხტისფერი», **ლილა-შ-ფერ-ი** – «ლილასფერი», **მელან-იშ-ფერ-ი** – «მელნისფერი», **შქერ-იშ-ფერ-ი** – «დეკას (გურ., იმერ. «შქერის») ყვავილისფერი», **ლაზურიტ-იშ-ფერ-ი** – «ლაზურიტისფერი», გვაქვს **დო-ლებ-ირ-ი** – «დალურჯებული».

ზუგდ.-სამურზ.: **მელან-იშ-ფერ-ი** ოღაფულა ქიპიდი – «მელნისფერი საღებავი ვიციდე».

ზუგდ.-სამურზ.: **ცა-შ-ფერ-ი** ქომისხუნუ არძა ფერიშა – «ცისფერი მირჩევნია ყველა ფერს».

ზუგდ.-სამურზ.: **ზღვა-შ-ფერ-ი** ჩქიმი ფირქიშა ფერი რე, ირო ისოფუ დო იბურჯანცჷ – «ზღვისფერი ჩემი ფიქრის ფერია, ყოველთვის ლელავს».

ლურჯი ფერით გამოხატულია:

1. ს ი ლ ა მ ა ზ ე :

ზუგდ.-სამურზ.: **შქერ-იშ-პირ-იშ-ფერ-ი** კაბა ოსკვანცჷ ჩქინი ჭიჭე ძღაბისჷ – «დეკას ყვავილის ფერი კაბა უხდება ჩვენ პატარა გოგოს».

ზუგდ.-სამურზ.: **ცა-შ-ფერ-ი** ხატეფიში ფერეფცჷ არძაში უმოსო ოკათჷ, ღორონთიში ფერი რე – «ცისფერი ხატების ფერებში ყველაზე მეტად არის, ის ღმერთის ფერია»

2. დ ა ქ ა დ ნ ე ბ ა - მ უ ქ ა რ ა :

სენაკ.-მარტვ.: თეში **დო-რ-ლებანქი**, თუთას ვეგადგინასი – «ისე დაგალურჯებ, ერთი თვე ვერ წამოდგები».

სენაკ.-მარტვ.: თიზმა ქუბეთქულუ, სახე ართო **დალურჯებული** აფულუ – «იმდენი უბათქუნებია, სახე მთლად დალურჯებული ჰქონდა».

3. გ ა ფ ი თ რ ე ბ ა :

ზუგდ.-სამურზ.: ჩხურუს ართო მუში ფერი ქიგუდვალულუ – **ჩხვინდჷ-წჷმოლურჯ-ებ-ულ-ი** კოჩქჷ ოთახიშა გამნორთჷ – «სიცივეს თავისი ფერი დაედო – ცხვირწამოლურჯებული კაცი ოთახში შემოვიდა».

4. ა დ ა მ ი ა ნ ი ს თ ვ ა ლ ი ს ფ ე რ ი :

ზუგდ.-სამურზ.: ცა-შ-ფერ-ი თოლეფი ხოლო უმოსო ასქვამენცჷ ჩე სახეს _ «ცის-ფერი თვალები კიდევ უფრო ალამაზებს თეთრ სახეს».

ზურმუხტ-იშ-ფერ-ი თოლეფი უღუ მოჭყუდუსჷ _ «ზურმუხტისფერი თვალები აქვს პატარძალს».

ლურჯის გამომხატველ ჯგუფში ერთიანდება ლაჟვარდ-ი || ლაჟვარდ-ოვან-ი, ლაპ-ის-ლაზ-ურ-ი, მეგრულად «ლაფ-ლაფ-იშ-ფერ-ი». ქრისტიანული თვალსაზრისით ლაჟვარდ-ი და ცის-ფერ-ი იოანე ლაზარეს ფერად მიიჩნევა, ლაზარესადმი მიძღვნილი თამარისდროინდელი ტაძრის, ბეთანიის, ფრესკები ცისფერ ფერებშია გადაწყვეტილი (გამსახურდია 1990, 39); აღსანიშნავია, რომ სიტყვა ლაჟვარდი, «ლაჟვარდოვანი» გავრცელებულია ინდოევროპულ ენებშიც. თ. ნ უ ც უ ბ ი ძ ი ს შენიშვნით, მისი ფუძე ყველა ევროპულ ენაში არის არაბული აზულ _ «ლურჯი ცა», რომელიც აირეკლება ძვირფას თვალში. ამ თვალს ეწოდება «ლაზური» (ნუცუბიძე 1980, 49). ეს სიტყვა დასტურდება «ვეფხისტყაოსანშიც».

ზურმუხტისფერი მეგრულშიც ფართოდ გამოიყენება. საბას ლექსიკონში ის მეორე სახელით _ «ქვაკაპოეტის» სახელითაცაა შეტანილი (საბა, 350). ირკვევა, რომ ზურმუხტი მწვანე ფერს ლურჯად იცვლის გაცხელებისას; კაპოეტი კი ქართული ენის დიალექტებში პოლისემიურია, მისი ერთ-ერთი მნიშვნელობა თევზს უკავშირდება, რომელიც ლურჯ ფერს გადაიკრავს (სალია 2003, 157-158).

§ 5. ჭრელი ფერების ამსახველი ლექსემები

მეგრულში საკმარისად მრავლად შეგვხვდება ჭრელი ფერების ამსახველი სიტყვებიც, რომელთაც ძირითადად კომპოზიტური წარმოება ახასიათებთ; მათ გადმოსაცემად გამოყენებულია ჭრელი შეფერილობის ცხოველთა და ფრინველთა სახელები.

ქართული «ჭრელ-ი» მეგრულში გადმოცემულია ან უცვლელად ან მეტათეზისური ფორმით (რჭელ-ი). გვხვდება აგრეთვე ლექსემა ჭარგ-ა, რომელიც შესაძლოა მომდინარეობდეს მცენარის ერთი ზემო იმერული სახელწოდებისაგან; ესაა ჭარგ-ა _ «გლერტა, კლერტა», შდრ.: აგრეთვე ჭანგ-ილ-ო-ურ-ი _ მრავალმარცვლოვანი შავი ყურძენი, საად-

რეო ჯიშისა. მეგრულში ჭარგა ეწოდება ჭრელ ძაღლსაც. ბუნებრივია, რომ საქმე გვაქვს სხვადასხვაგვარად აჭრელებულ ფერთა ტერმინებთან. ამ ჯგუფში შემდეგი წევრები ერთიანდება:

ქლორ-იმ-ფერ-ი||ქილორ-იმ-ფერ-ი _ «ხოხბისფერი», ოფოფია-შ-ფერ-ი _ «ოფოფისფერი», ლეკუხა-შ-ფერ-ი _ «ხეჭრელისფერი» («ხეჭრელას» კანი ჭრელი ფერისა აქვს, მერქანი კი _ მოწითალო), კახ-ი||კახ-ურ-ა _ «კახისფერი» (კახ-ი ჭრელი ღორის სახელწოდებაა), კორ-ობ-ა _ «ფერადზოლებიანი», ერთად შეკრებილ ფერებიან ძროხაზე (შდრ.: მეგრ. კორ-ობ-უ-ა _ «შეკრება», კორ-ობ-ილ-ი «შეკრებილი»; სვან. კორობაჲ «დახვეულ-რქებიანი ძროხა»), ზებრა-შ-ფერ-ი||ზებრა||ზებრა-ჯგუმ-ა _ «ზებრასფერი, ზებრა, ზებრასფერი, (შავთეთრ ხაზოვან, ან ზოგადად ხაზოვან საგანზე ითქმის), ფარფალია-შ-ფერ-ი||ფარფალია-ჯგუმ-ა _ «პეპელასავით მოხატული» («პეპლისფერი»), ფარშავანგ-იმ-ფერ-ი _ «ფარშავანგისფერი», ყილო-შ-ფერ-ი _ «ვეფხვისფერი» (ხაზობრივად ნაირსახოვან საგანზე იტყვიან), ღაზ-ურ-ი-ა||ღაჟ-ურ-ი-ა _ ხაზებიანი და ჭრელი (აქედან ჭრელი ქათმის სახელწოდება ღაჟ-ურ-ი-ა მუმიული (შდრ.: ღაზურელი _ «ხაზობრივად აჭრელებული», «ცუდად ნაწერი», «ღოზ-ო» «ხაზს» ან «სწორხაზოვნად ამოღარულ ხაზობრივ ნიშანს» აღნიშნავს: ღოზ-ი მიოგჳ _ «ხაზი აზის» (ზედმიწ. «არტყია»).

ძალზე საინტერესოა ის, რომ «ჭრელი ქათმის» სახელწოდებაში გამოყენებულია ჟ სპირანტი (ღაჟ-ურ-ია), რომლის პარალელურად იხმარება ზ-ც: ღაზ-ურ-ია||ღაჟ-ურ-ია. ეს მონაცვლეობა ფონეტიკური ხასიათისაა. მას შეიძლება შევუდაროთ გურული ღაჟ-ღაჟ-იც, რომელიც «ოქროსფრად ლაპლაპს» აღნიშნავს (შდრ.: კახური ღაჟ-ღაჟ-ი «ხაშხაში», მცენარის სახელწოდებაა, თავად ხაშხაში-ი კი სპარსულიდანაა ნასესხები და სალიტერატურო ქართულში ორი მნიშვნელობით გამოიყენება: 1. ერთწლოვანი მცენარე ყაყაჩოსებრთა ოჯახისა «Papaver somniferum~ იკეთებს მსხვილი სხვადასხვა შეფერილობის ყვავილს. მისი მოუმწიფებელი ნაყოფის რძიანი წვნისაგან მოიპოვებენ ოპიუმს, ხოლო თესლისაგან _ კარგი ხარისხის ზეთს; 2. ამ მცენარისაგან მზადდება ძილის მომგვრელი სითხე. საგულისხმოა, რომ ღაჟ-ღაჟ-ი და ღაჟ-ღაჟ-ა სალიტერატურო ქართულშიც იხმარება და «წითლად (და არა «ყვითლად» _ ისე, როგორც გურულში) ელვარებაზე» მიუთითებს.

ჩე დო უჩა-თ ჭარგა _ «თეთრად და შავად ჭრელი», ჯღარი||ჯღარ-ი-ფერ-იშ-ი _ «ჟღალი», «ჟღალისფერისა» (ჟღალთვალეებზე ამბობენ), ბაზ-იშ-ფერ-ი _ «ბაზისფერი» (ბაზი _ დიდი შხამიანი ბუზი, რომელსაც მოყვითალო ხაზები აქვს. შდრ.: აჭარ. ბაზ-ი), ფორთოლ-ებ-იან-ი||ფორთოლ-ამ-ი _ «ფოთლებიანი», «ფოთლოვანი», ჭარჭ-ულ-ი-ა _ «ჭრელი», «ჭრელა-ჭრულა», ჭარგა _ «ჭრელი», ხანჭ-ურ-ი-ა (სენაკ.-მარტვ.) _ «ჭრელი», ჭერჭე||ტერტე _ «ჭრელი, ტორგ-ო _ «ჭრელი», ჭურჭულ-ერ-ი _ «დაწინწკლული», ჭკარჭკ-უნტ-ი-ა||ჭკურჭკ-უნტ-ი-ა _ «დაწინწკლული» (ეს ფორმა ცაზე ერთად შეყრილი ვარსკვლავების აღსანიშნავად გამოიყენება, არსებობს გამოთქმა «ცა ართო მურიცხეფითი რე დო-ჭკარჭკ-უნტ-ელ-ი» _ «ცა ვარსკვლავებით არის დაწინწკლული («მოჭედ-ილი»)),

ჭკარ- ფუძე შეიძლება ჭრელ- ფორმას დაეუკავშიროთ (რ. აბაშია).

ზუგდ.-სამურზ.: ლაჟ-ურ-ი-ა მუშული ოკათიჩნი თინა გაგშამიგორია _ «ჭრელი მა-მალი რომ ურევია, ის გამომირჩიეო»; ჯღარი ფერიში თოლეფი ალაძი _ «ჯღალი ფერის თვალეები აქვს»; კორობა ჩხოუ ხომ ვაიძირი შარასი? _ «ჭრელი ძროხა ხომ არ გინახავს გზაზე?».

სენაკ.-მარტვ.: ხანჭ-ურ-ი-ა მუკაქუნალეფი უსხუნუ არძაშა _ «ჭრელი ტანსაცმე-ლები ურჩევნია ყველაფერს»; ჭარჭ-ულ-ი-ამ-ი მუკოქუნა უბორცი _ «ჭრელა-ჭრულას ჩა-ცმა უყვარს»; ბაბუს ჭარგა ჯოღორი ნოჩვე, მინჯეში ღურას თინა ხოლო ქიგელურუ _ «ბა-ბუას ჭრელი ძალი ჰყოლია, პატრონის სიკვდილის შემდეგ ისიც მომკვდარა».

ჭრელის აღსანიშნავად გამოიყენება ფერ-ად-ი, ფერ-აკო-რთ-ელ-ი _ «ფერარეული, ფერშერეული». ზემოთაღნიშნულ ლექსემათაგან ზოგი ოდნობით ხარისხსაც აწარმო-ებს: «მო-ჭარგ-ე» _ «მოჭრელო», «მო-ფერ-ად-ო» _ «ოდნავ ფერადი».

თავი IV

ფერთა აღმნიშნელი სახელების სტრუქტურა

§ 1. ზედსართავ სახელთა მარტივი და რთული ფუძეები

მეგრულში ფორმის თვალსაზრისით ფერის აღმნიშვნელი ზედსართავების შემდეგი ჯგუფები გამოიყოფა:

1. მარტივფუძიანი ზედსართავები (მ^რჩე _ «თეთრი», ჭითა _ «წითელი», მწვანე||რწვანე||წუანე _ «მწვანე», «ლურჯი», ლურჯი _ «ლურჯი», ჰვინთ-ელ-ი||ყვინთ-ელ-ი _ «ყვითელი», უჩა _ «შავი»).

2. დერივაციული ლექსემები, რომლებშიც ორი ქვეჯგუფი განირჩევა:

ა) ოდენსუფიქსური წარმოებისა: კახ-ურ-ა(||კახ-ი) _ «ჭრელი ღორი», კორ-ობ-ა _ «ფერადზოლებიანი ძროხა», სადარ-ა _ «ნიშა» (შუბლზე სიგრძივი თეთრი ნიშნის მგონე ცხენი), წკურ-უმ-ი _ «წყვდიადივით შავი», ჯანგ-არ-ა _ «ჯანგარას (მუხის ნახშირის წყალხსნარის) ფერი», ფერ-უან-ი _ «ფეროვანი», ზორზ-ოკ-ია||ზორზ-ოკ-ა _ «წითელი ფერი», ჟერჟ-ელ-ია _ «ჩახჩახა», ღვეჟ-ერ-ია _ «ფერმკრთალი», «მოყვითალო» (ღვიძლის ფერი), ყვეპერ-ია||ყვეპერ-ია||ყვიპ-ალ-ი||ყვიპ-ალ-ი _ «დაყვითლებული», ქერა _ «ქერა».

ბ) პრეფიქსულ-სუფიქსური წარმოებისა: მ^რ-წით-ურ-ი _ «წითური», ო-ბარჩხ-ალ-ა-ია _ «ვარვარა», ო-სარკ-ალ-ა-ია _ «ბრწყინვალე», ო-ტანტ-ალ-ა-ია _ «ბრწყინვალე და კამკამა», თოვლივით თეთრი», მო-რჩ-ე _ «მოთეთრო», მო-ჭით-ე _ «მოწითალო», მო-ფერ-ო _ «მოფერადო», მო-ჰვინთ-ელ-ე||მო-ყვინთ-ელ-ე _ «მოყვითალო», უ-ურ-აშ-ი _ «უშავესი», უ-რჩ-ი-აშ-ი _ «უთეთრესი», უ-ჭით-აშ-ი _ «უწითლესი».

3. რთული ზედსართავები. აქაც სამი ქვეჯგუფი გამოიფა:

ა) კომპოზიტები, რომელთა პირველი კომპონენტი წარმოადგენს ნათესაობით ბრუნვაში დასმულ არსებით სახელს, მეორე კი _ «ფერ» ფუძეს: ატამა-შ^რ-ი-ფერ-ი (ზუგდ.-სამურზ.) _ «ატმის ყვავილისფერი», სანთ-ელ-იშ-ფერ-ი (სენაკ.-მარტვ.) _ «სანთლისფერი», რშვენ-იშ-ფერ-ი (ზუგდ.-სამურზ.) _ «ბადექონისფერი», შქერ-იშ-პირ-იშ-ფერ-ი _ «დეკას პირისფერი» (შდრ.: იმერ., გურ. «შქერ-ი»), ზღვა-შ-ფერ-ი _ «ზღვისფერი», ზურმუხტ-იშ^რ-ი-ფერ-ი _ «ზურმუხტისფერი».

ამ კომპოზიტებში დასტურდება მეგრულ-ჭანურისათვის დამახასიათებელი -ი-ემფატიკური ხმოვანი, რომელიც ხან გამოიყენება, ხან კი _ არა, მაგრამ თეორიულად ყველა ფორმაში ივარაუდება, აღსანიშნავია ისიც, რომ მისი გამოყენება განსაკუთრებით შეინიშნება ზუგდიდურ-სამურზაყანულში ასაკოვან ადამიანთა მეტყველებაში. მაგ.:

არძა ართიანჯგუა რენია, **ბამბ-ე-შ-ი-ფერ-ი** _ «ყველა ერთნაირი არისო, ბამბისფერი».

ბჟა-შ-«ი»-ფერ-ი ობარჩხალაია ცირა _ «მზესავით ბრდღვიალა (ნათელი) გოგო».

ბერწულ-იშ-«ი»-ფერი ღვანწკეფი ულუ _ «ბროწეულისფერი ლოყები აქვს».

ლენდღვა წყარ-იშ-«ი»-ფერი ღვინი _ «მღვრიე წყლისფერი ღვინო».

ატამა-შ-«ი»-პირ-იშ-ფერ-ი ძღაბი _ «ატმის ყვავილისფერი სახის მქონე გოგო».

თუმცა ემფატიკური **-ი**-ს შესახებ სპეციალურ ლიტერატურაში განსხვავებული მოსაზრებები არსებობს:

1. ეს **-ი**-, მეგრულისა (და ჭანურის) ემფატიკური დაბოლოებაა,... იმავე ღირებულებების მქონეა, რაც ქართული **-ა**- (ჩიქობავა 1936, 56).

2. «... ი სულ სხვა ოდენობაა, ვიდრე დანარჩენ ირიბ ბრუნვებში წარმოდგენილი ი (კოჩქ-ი-თ-ი, კოს-ი-თ-ი)... თვით ქართულში ფუძეუკვეცელ სახელთა ნათესაობითის (წყარო-ს-ი) ი არ უნდა წარმოადგენდეს ემფატიკურ ხმოვანს» (კარტოზია 2003, 64).

3. **ი**- ელემენტი ნათესაობით და მოქმედებით ბრუნვებში დავის საგანი გახდა. ი წარმოშობით სახელობითი ბრუნვის ნიშანია ნათ. ბრუნვაში (უთურგაიძე 1985, 95).

უმწერლობო ქართველურ ენებში ემფატიკური ხმოვნები არ უნდა არსებულიყო (ჩანტლაძე 1998, 135).

ვფიქრობთ, ფერთა აღმნიშვნელ სახელებში დადასტურებული **ი** ხმოვანი დღეს ემფატიკური ხმოვანია, წარმოშობით კი **იში** კუთვნილებითი ნაცვალსახელის ბუნებრივი ელემენტი, რომელსაც შეიძლება უკავშირდებოდეს თვით ნათესაობითი ბრუნვის ნიშნის **-იშ||-შ** მორფემათა წარმომავლობა. სამეცნიერო ლიტერატურაში **ი** ელემენტი მიიჩნევა **ი**, **ინა** («ის») ნაცვალსახელიდან მიღებულად (ლომთაძე 1987, 107).

ფერთა აღმნიშვნელ სახელებში ასევე გამოიყოფა შერწყმული ფუძეების მქონე კომპოზიტები: **ჩვა-ურჩა** _ «შუბლშავი», **მო-რჩე ჭით-ა** _ «მოთეთრო წითელი», **გინი-ყვინთ-ელ-უ-ან-ცჃ-ნი-ე-ფერ-ი ჭით-ა** _ «სიყვითლე გადაკრული წითელი», **გინი-ლურჯ-უ-ან-ცჃ-ნი-ე-ფერ-ი ჭითა** _ «სილურჯე გადაკრული წითელი», **ფერ-აკო-რთ-ელ-ი** _ «ფერშერეული», **ფერ-და-წყნარ-ებ-ულ-ი** _ «ფერდაწყნარებული», **ფერ-გინო-ლა-ფირ-ი** _ «ფერდაკარგული».

მინდორცხ მონ-რჩე-ჭით-ა ფერიში ყვავილეფი ფალჩნცხ _ «ეზომი მოთეთრო-წითელი ფერის ყვავილები ხარობს».

ფერ-და-წყნარ-ებ-ული სახე _ «ფერდაწყნარებული სახე».

ფერ-გინო-ლა-ფირ-ი ოსურქჲ გამნირულუ _ «ფერდაკარგული ქალი შემოვარდა».

ფერ-აკო-რთ-ელ-ი მუკაქუნალი ბადანეფცხ უბორა _ «ფერშერეული ტანსაცმელი ბავშვებს უყვართ».

გ) ფუძეგარკეცებული კომპოზიტები: **ატ-ატ-ია** _ «თოვლივით თეთრი», **ო-ვარ-ვალ-ა-ია** _ «ვარვარა», **ო-ქათ-ქათ-ა-ია** _ «ქათქათა», **დღვენ-დღვერ-ია** მოყვითალო ფერის (ავადმყოფური ფერი), **დღე-რდღ-ელ-ია** _ მოყვითალო ფერი.

თირი **ატ-ატ-ი-ათჲ** მიოჩქუ დუდი _ «თოვლივით თეთრი ჰგონია თავი».

ო-ქათქათ-ა-ია კაბა _ «ქათქათა კაბა».

დღვენდღვერ-ია სახე _ «მოყვითალო ფერის (ავადმყოფური) სახე».

გვხვდება ისეთი შერწყმული ფუძეები, რომელთა ფერებს თანაბარი დატვირთვა აქვთ. **ურა-ურა** თოლეფი _ «შავ-შავი თვალები», **ჩე-ჩე** კიბირეფი _ თეთრ-თეთრი კბილები, **ჭითა-ჭითა** ყვავილეფი _ «წითელ-წითელ ყვავილები», **ყვინთელ-ყვინთელი** ბარგეფი _ «ყვითელ-ყვითელი ტანსაცმლები».

4. სინტაგმური ზედსართავები: **მუქ-ი უჩ-ა** _ «მუქი შავი», **ო-ვარ-ვალ-ა-ია ჩე** _ «ელვარე თეთრი», **ო-სარკ-ალ-ა-ია უჩა** _ პრიალა შავი», **ღია წვან-ე** _ «ღია მწვანე», **მუქ-ი წვან-ე** _ «მუქი მწვანე, ლურჯი», **მანგარ-ი უჩა** _ «მაგარი შავი», **მანგარ-ი ჭითა** «ძალიან წითელი», **ჟღაბ-ილ-ი ფერ-ი** _ «დაჟღაბნილი ფერი», **გვარ-იან-ი ფერ-ი** _ «არა უშავს ისეთი ფერი», **ბორულ-ი ფერ-ი** _ «სულელური ფერი», **რხ-იან-ი ფერ-ი** _ «მხიარული ფერი», **მა-ფურ-ინჯ-ე ფერ-ი** _ «მფრინავი ფერი», «მეტად სასიამოვნო ფერი», **სქვამ-ი ფერ-ი** _ «ლამაზი ფერი», **უ-სქვამ-აშ-ი ფერ-ი** _ «ულამაზესი ფერი».

ბაშმალაშო ფურცელი **მანგარ-ი მ-წვან-ე** ფერი რე _ «ბუშმალას ფოთოლი («ფურცელ-ი») მაგარი მწვანე ფერია».

თეშე **უ-სქვამ-აშ-ი ფერ-ქჲ** მუქჲ ოკო იჩუასჲ _ «ამაზე ლამაზი ფერი რა უნდა იყოს».

თენა მუთუნი ფერ-ი ვარე, ბორულ-ი ფერ-ი რე _ «ეს არაფერი ფერი არაა, სულე-
ლური ფერია».

ჟღაბ-ილ-ი ფერ-ი რე, ჭვიმას დოუშოლჳ _ «დაჟღაბნილი ფერია წვიმას დაუსვე-
ლებია».

მუ რხ-იან-ი ფერ-ი რე, მობწონცჳ _ «რა მხიარული ფერია, მომწონს».

როგორც წარმოდგენილი ფორმებიდან ჩანს, ძირითადია ფერთა აღმნიშვნელი სა-
ხელებში კომპოზიტიური წარმოება, რომლის პირველ კომპონენტად, ჩვეულებრივ, გამო-
ყენებულია ნათესაობითი ბრუნვის
{-იშ}|{|შ-} ალომორფები, ხოლო მეორე ნაწილში წარმოდგენილია ლექსემა ფერი.

ერთცნებიანი კომპოზიტი შესაძლოა სამ შემადგენელსაც შეიცავდეს, რომელშიც,
როგორც პირველი, ისე მეორე კომპონენტი ნათესაობით ბრუნვაში დგას.

ბინეხ-იშ-ლერწ-იშ-ფერ-ი _ «ვენახის ლერწმის ფერი»; დიხა-შ-ენაჟოთემუ-შ-ფერ-
ი _ «მიწიდან ამოთხრილის ფერი», კამბემ-იშ-მარწვენ-იშ-ფერ-ი _ «კამეჩის მაწვნის ფე-
რი»; კოპემია-შ-თას-იშ-ფერ-ი _ «კვახისთესლისფერი»; ლებ-ია-შ-წყარ-იშ-ფერ-ი _ «ლო-
ბიოს წყლის ფერი»; სპილო-შ-ძვალ-იშ-ფერ-ი _ «სპილოს ძვლისფერი»; სხულ-იშ-პირ-
იშ-ფერ-ი _ «მსხლის ყვავილის ფერი»; ქობალ-იშ-კაკალ-იშ-ფერ-ი _ «ხორბლის მარ-
ცვლის ფერი». ცა-შ-ლაკვ-იშ-ფერ-ი _ «ცის ლეკვისფერი»; ღორღონჯ-იშ-ქონ-იშ-ფერ-ი _
«ბატისქონისფერი»; წყარ-იშ-დიდა-შ-ფერ-ი _ «წყლის დედის ფერი»; წყარ-იშ-მაფა-შ-
ფერ-ი _ «წყლის მეფის ფერი».

იშვიათად განსხვავებული სტრუქტურის კომპოზიტებიც გამოიყენება: ჩე-დო-
უჩათჳ ჭარგა _ «თეთრად და შავად ჭრელი», ყვინთელი-დო-ჩეთჳ ჭარგ-ა _ «ყვითელ და
თეთრად ჭრელი», რომელშიც დო «და» კავშირი გამოიყოფა.

§ 2. ფერის აღმნიშვნელ სახელთა ხარისხის ფორმები

ხარისხის ფორმა გვიჩვენებს, რომ ერთი საგნის თვისება თუ ნიშანი უფრო მეტია,
ვიდრე მეორისა (ზურაბაშვილი 1958, 130). იგი დამახასიათებელია მხოლოდ ვითარები-

თი ზედსართავი სახელისათვის; ხარისხის ფორმას ვიღებთ საგანთა გარკვეული ნიშნისა თუ თვისების ურთიერთ დაპირისპირებისა და შედარების საფუძველზე, ესაა მისი არსი.

ქართულ საენათმეცნიერო ლიტერატურაში გამოყოფენ ზედსართავ სახელთა სამ წარმოებულ ხარისხს: დადებითს, უფროობითს, (resp. აღმატებითსა) და ოდნაობითს (resp. შედარებითს). მეგრულსა და სვანურში ფერის აღმნიშვნელ სახელთა ხარისხის წარმოების ოთხი ფორმა დასტურდება: დადებითი, ოდნაობითი, შედარებითი, აღმატებითი. აღსანიშნავია, რომ სვანურში ასეთი ვითარება გვაქვს მხოლოდ ფერის აღმნიშვნელ ზედსართავ სახელებთან და აქაც არა ყოველთვის, მეგრულში იგივე ვითარებაა სხვა ზედსართავებთანაც: მანგარი _ «მაგარი»|მო-მანგარ-ო _ «მომაგრო», მა-მანგარ-ა _ «^აამისთანა^ა მაგარი», უ-მანგარ-აშ-ი _ «უმაგრესი»; ჭიჭე _ «პატარა»|მო-ჭიჭე _ «^აოდნავ^ა მოპატარო», მა-ჭიჭ-ა _ «^აამისთანა^ა პატარა», უ-ჭიჭ-აშ-ი _ «უპატარესი»; მალალი _ «მალალი»|მო-მალ-ალ-ო «მომალალო», მა-მალალ-ა _ «^აამისთანა^ა მალალი», უ-მალ-ალ-აშ-ი _ «უმაღლესი».

ოდნაობით ხარისხს მეგრულში შემდეგი მაწარმოებლები აქვს: მო- _ -ო, მო- _ -ე, -ე;

მო-ო: მო-რუხ-ო _ «მორუხო», მო-ტუტა-შ-ფერ-ო _ «მონაცრისფრო», მო-ქვიშა-შ-ფერ-ო _ «მოქვიშისფრო», მო-ოქრო-შ-ფერ-ო _ «მოოქროსფრო», მო-ფერ-ო _ «მოფერადო», მო-ჭუბ-ურ-იშ-ფერ-ო _ «მოწაბლისფრო», მო-ჟანგ-იშ-ფერ-ო _ «მოჟანგისფრო», მო-ვარდ-იშ-ფერ-ო _ «მოვარდისფრო», მო-ცა-შ-ფერ-ო _ «მოცისფრო», მო-ლურჯ-ო _ «მოლურჯო», მო-ზღვა-შ-ფერ-ო _ «მოზღვისფრო», მო-მწვან-ო _ «მომწვანო||მოლურჯო», მო-ია-შ-ფერ-ო _ «მოიისფრო», მო-დიხა-შ-ფერ-ო _ «მომიწისფრო».

სენაკ.-მარტვ.: მო-ყავ-იშ-ფერ-ო თომა ულუ _ «მოყავისფრო თმა აქვს».

ზუგდ.-სამურზ.: მო-ჟანგ-იშ-ფერ-ო წყარი ჩქინი გვალეფც ბრელი უჩქჷ _ «მოჟანგისფრო წყლები ჩვენმა მთებმა ბევრი იცის».

ზუგდ.-სამურზ.: ლახალაშე მო-რხინა-შ-ფერ-ო რე _ «ავადმყოფობისაგან მოქინა-ქინასფროა».

სენაკ.-მარტვ.: მო-რუხ-ო თოლეფი _ «მორუხო თვალები».

ზუგდ.-სამურზ.: მო-ზღვა-შო-ფერ-ო ცათ რე, მუჟამსჿთ ჭვიმა ულამუნი _ «მო-ზღვისფრო ცაც არის, რაც წვიმას აპირებს».

მო-ე: მო-ურ-ე _ «მოშავო», მო-რჩ-ე _ «მოთეთრო», მო-რუმ-ე _ «მომრუმო», მო-ყვინთ-ელ-ე||მო-ყვინთ-ელ-ე _ «მოყვითალო», მო-ჭით-ე _ «მოწითალო», მო-მწვან-ე _ «მომწვამო, მოლურჯო».

მო-ურ-ე კიბირეფი _ «მოშავო კბილები», მო-რჩ-ე თუმა _ «მოთეთრო თმა», მორუმ-ე თოლეფი _ «მრუმე თვალები», მო-ყვინთ-ელ-ე სახე _ «მოყვითალო სახე».

მო-ჭით-ე ფერიში ქოთომი გაგშაგორჿ _ «მოწითალო ფერის ქათამი გამოარჩია».

მო-მწვან-ო ბარგეფი _ «მომწვანო ტანსაცმლები».

-ე: ე-ლა-რჩ-ე _ «^მგვერდითა მხრიდან^მ მო-თეთრო», ე-ლა-ჭით-ე _ «^მგვერდითა მხრიდან, გვერდებზე^მ მოწითელო», წჷ-მო-რჩ-ე _ «ზედა მხრიდან^მ მოთეთრო», წჷ-მო-ჭით-ე _ «ზედაპირმოთეთრო», წჷ-მო||წუ-მო-ურ-ე _ «^მზედა მხრიდან^მ მოშავო», მუ-ნო-ურ-ე _ «^მზედაპირ^მ მოშავო», მუნო-რჩ-ე _ «^მზედა მხრიდან^მ მოთეთრო» და ა. შ.

ე-ლა-რჩ-ე იუდეშა მინიბლი _ «{გვერდზე} მოთეთრო სახლში შევედი».

წჷ-მო-ურ-ე თუმა _ «მოშავო თმა».

მუ-ნო-ურ-ე კარადა _ «^მზედაპირ^მ მოშავო კარადა».

ე-ლა-ჭით-ე უშქური _ «^მგვერდებ^მ მოწითალო ვაშლი».

ზემთ წარმოდგენილი ოდნობითი ხარისხის ფორმებიდან განსაკუთრებულ ყურადღებას იპყრობს მო-ე აფიქსიტა და -ე სუფიქსით ნაწარმოები მასალა. პირველი საკმაოდ გავრცელებულია მეგრულში სხვა ტიპის ზედსართავებშიც: მო-ჭიჭ-ე _ «მოპატარავო», მო-მანგარ-ე _ «მომაგრო»... აღსანიშნავია, რომ ძველ ქართულ ტექსტებშიც დასტურდება მსგავსი მო-ე პრეფიქსით ნაწარმოები ოდნობითი ხარისხის ფორმები და ისიც ყოველთვის, როგორც წესი, მხოლოდ ფერის აღმნიშვნელი ზედსართავი სახელებისაგანაა ნაწარმოები (ზურაბიშვილი 1962, 642), საერთოდ კი ძველ ქართულში ოდნობითი ხარისხის ფორმები კიდევ უფრო ნაკლები რაოდენობით დასტურდება; მაგ.:

და აჰა, ესერა მოშავე არს ნიში იგი (ლევიტ., 13, 6);

და არა იყოს მოთეთრესა მას თმაი სპეტაკი (იქვე, 13, 26);

და არს თმა მოყვითლო და მოწითალე (იქვე, 13, 30);

(საინტერესოა, რომ ფერებთან ერთსადაიმავე წინადადებაშია მო- _ -ე აფიქსები).
და თმა მოწითლე არა არს მას შინა (იქვე, 13, 32);

ხოლო ტარიგები იგი დაარჩია იაკობ და დაადგინა წინაშე ცხოვართა მათ ვერძი
მო-სპეტაკ-ე (დაბ. 30, 40).

რაც შეეხება ოდენ -ე სუფიქსით ნაწარმოებ ლექსემებს: ე-ლა-რჩ-ე, ე-ლა-ჭით-ე
მუ-წო-ურ-ე და ა. შ. ფორმებში ვფიქრობთ ე სუფიქსი მეორეულ ფორმებში ზმნისწინებ-
თან ერთად აწარმოებს ოდნაობით ხარისხს, რაც უფრო სარწმუნოს ხდის სპეციალურ
ლიტერატურაში წამოყენებულ მოსაზრებას, რომ ე. წ. ოდნაობითი ხარისხის ფორმები
წარმოშობით ნასახელარ ზმნათაგან მიღებული მიმღეობებია, რომელთაც დროთა ვითა-
რებაში იცვალეს ფორმა და შინაარსი და ე. წ. ოდნაობითი ხარისხის სახელებად იქცნენ
(ზურაბაშვილი 1962, 643). ამასვე ადასტურებს ჩვენ მიერ წარმოდგენილი ვნებიტი გვა-
რის მიმღეობების ფორმები მეგრულში, სადაც სწორედ იგივე ზმნისწინები, იმავე მნიშ-
ვნელობითა და ფუნქციით არიან წარმოდგენილნი. აღსანიშნავია, რომ, თ. ზურაბიშ-
ვილის აზრით, ე. წ. ოდნაობითი ხარისხის სახელები წარმოშობით წითს ტიპის სტა-
ტიკურ ზმნათა აწმყო დროის მიმღეობებია, რომელთაც შემდეგ განვითარების ერთნაი-
რი გზა უნდა გაევლოთ სამსავე ქართველურ ენაში; ხოლო, თუ როგორ შეიძლება მიმღე-
ობა იქცეს ჩვეულებრივ ნაწარმოებ სახელად, ცნობილია _ საკმარისია მოიშალოს ის
ზღუდე, რომელსაც დრო ქმნის და მიმღეობა გადაიქცევა ჩვეულებრივ დერივატულ
ზედსართავ ან არსებით სახელად. სათანადო მაგალითები ყოველ ენაში მოიპოვება.

ამასადაამე, ზემოთ წარმოდგენილ ფორმებში, გარდა მო- პრეფიქსისა, ოდნაობი-
თი ხარისხის მწარმოებლად ზმნისწინებიც გვევლინება; წჩ-მო-ჭით-ე||წუ-მო-ჭით-ე _
«წაწითალო», წჩ-მო-ურე _ «წაშავო»... მუკ-ო-ურე _ «მოშავო», მუნ-ო-რჩე _ «მოთეთრო»
და ა. შ. აღსანიშნავია, რომ წა-იანი ფორმები ქართულშიც არის დადასტურებული; ამის
შესახებ თ. ზურაბიშვილიც მიუთითებს: მისი აზრით, რომ წა-იანი ფორმები მხოლოდ
ქართულმა იცის და სხვა ქართველურ ენებში არ დასტურდება. ვფიქრობთ ქართულის
წა- პრეფიქსებიან ფორმებს მეგრულში შეესატყვისება წჩ-მო||წუ-მო-იანი ოდნაობითი
ხარისხის ფორმები; გარდა ამისა, გვაქვს ელა- ; მიკო- ; მუკო- და ა. შ. ზმნისწინიანი მო-
ნაცემები ოდნაობითი შინაარსის გამოსახატავად. აქვე შეიძლება გაგვახსენდეს ლა- პრე-

ვერბიანი სვანური ზმნისწინები **ლა-ა-ჭემ-ე** «ოდნავ მოთიბა; «წათიბა», **ლა** **ოშდჳმან** «მცირედ დათვრა, შეთვრა», ლაბიჯნე «წამოიწყო, დაიწყო,»... (თოფურია 1967, 138). ეს გარემოება გვაგვარაუდებინებს, რომ არსებობს ურთიერთკავშირი ამ ორ მოვლენას შორის.

შესაძლოა, მეგრულში ოდნაობითობა შინაარსის ფუძეგაორკვევითაც გადმოიცეს, ამასთან, ფუძის გაორკვევას სხვა ფუნქციაც აქვს – სიმრავლესაც გამოხატავს (ფორხუა 1974, 143); მეგრულში: **მო-უ-ჩ-ე-მო-უ-ჩ-ე** თოლეფი – «მოშავო-მოშავო» თვალები; **მორჩე-მორჩე** კიბირი – «მოთეთრო-მოთეთრო» კბილი. საერთოდ, ფერთა აღმნიშვნელი სახელები იშვიათად არიან მრავლობითი რიცხვის ნიშნით გაფაომებულნი: **ჭითეფე** ქომორთეს – «წითლები მოვიდნენ», მაგრამ ასეთ შემთხვევაში ისინი გასუბსტანტიურებულები არიან. ფერთა აღმნიშვნელი ლექსემები, ჩვეულებრივ, მხოლოდობითი ეწყობიან საზღვრულ სახელებს: ჩე უშქურეფი (ზუგდ.-სამურზ.), უჩა თოლემქ (სენაკ.-მარტვ.), ამასთან, მოთხრობითსა და მიცემითში დაჩნდება /-ენ/, /-ემ/ ალომორფები, რაც **ფქ**, **ფს** კომპლექსთა დაძლევის მცდელობაა. /-ემ/ ალომორფი ინტენსიურად იხმარება ზუგდიდურ-სამურზაყანულ მეტყველებაში, ხოლო /-ენ/ – უფრო სენაკურისთვისაა დამახასიათებელი (ეზუგბაია 1999, 118).

აღმატებითი ხარისხის მწარმოებლად მეგრულში დასტურდება **უ-** – **-აშ** პრეფიქსუფიქსი, რომელიც ქართული **უ-** – **-ეს** აფიქსის შესატყვისია: **უ-ლურჯ-აშ-ი** – «ულურჯესი», **უ-მწვან-აშ-ი** – «უმწვანესი», **უ-რჩი-აშ-ი** – «უთეთრესი», **უ-უ-ჩ-აშ-ი** – «უშავესი», **უ-ჭით-აშ-ი** – «უწითლესი», **უ-ყვინთელ-აშ-ი** – «უყვითლესი».

უ-ლურჯ-აშ-ი თოლეფი – «ულურჯესი თვალები»; **უ-მწვან-აშ-ი** ბუნება – «უმწვანესი ბუნება»; **უ-რჩი-აშ-ი** ნამუთჳ რდუნი თინა ქისხუნუ – «უთეთრესი რომელიც იყო, ის ირჩია», **უ-უ-ჩ-აშ-ი** მატერია – «უშავესი ქსოვილი»; **უ-ჭით-აშ-ი** უშქურცჳ ქჳმოკიდიხე – «უწითლეს ვაშლს მოკიდა ხელი»; **უ-ყვინთ-ელ-აშ-ი** სახე ვამიძირუ – «უყვითლესი სახე არ მინახავს».

სპეციალურ ლიტერატურაში უფროობითი ხარისხის შესახებ არსებობს სხვადასხვა მოსაზრება. ერთი თვალსაზრისით, «ოდნაობით ხარისხს ვერ განვიხილავთ ზედსარ-

თავ სახელთა უფროობითი ხარისხის გვერდით, უფრო მეტიც, აღნიშნული წარმოების ფორმებს ხარისხის კატეგორიასთან არავითარი კავშირი არ უნდა ჰქონდეს; მას არ გააჩნია არც შესადარებელი ობიექტი, არც ის სინტაქსური კონსტრუქცია, რომელიც ხარისხის კატეგორიისათვის არის დამახასიათებელი, და რაც მთავარია, სულ სხვა რიგისა ჩანს მათი წარმოებაც. დასახელებული ტიპის წარმოებას არ თვლიან ხარისხის ფორმებად არც სხვა ენებში (ზურაბიშვილი 1962, 643).

ა. შანიძემ ქართველური ენების შესწავლის საფუძველზე გაარკვია, რომ უფროობითი ხარისხის ფორმები ზმნური წარმოშობისაა. მათი მწარმოებელი -უ- გენეტიკურად სხვა არაფერია, თუ არა სასხვისო ქცევის ნიშანი (მესამე ობიექტურ პირში, ხოლო მას წინ უსწრებს ს- წარმოშობით მესამე ობიექტური პირის ნიშანი (შანიძე 1925, 145). გ. მაჭავარიანის აზრით, ქართულ -ე- სუფიქსს წყვეტილის მწკვრივის -ე უკავშირდება (მაჭავარიანი 1958, 27). ქართული ე და ზანური ა მორფოლოგიური ეკვივალენტებია. ს/შ არის ნათესაობითი ბრუნვის ნიშნის ნაშთი (თანხმოვნითი ელემენტები) ამ ენებში. აღსანიშნავია, რომ სვანურში უფროობითი ხარისხის ფორმებს ნათესაობითი ბრუნვის ნიშანი არ დაერთვის _ საქმე გვაქვს ამ არქაულ ვითარებასთან. ანალოგიური არქაული ფორმები (ნათ. ბრუნვის ნიშნის გარეშე) დადასტურებული ძველი და ე. წ. საშუალო ქართულის ძეგლებში, აგრეთვე თანამედროვე ქართული ენის ზემოიშერულსა და ხევსურულ კილოებში (ძვ. ქართ. უ-ადვილ-ე, უ-მჯობ-ე... საშ. ქართ. უ-მოკლ-ე, უ-ტკბ-ო... ზემო. იმერ. უ-ხნ-ე, უ-მადლ-ე ხევს... უ-კეთ-ე...). გ. მაჭავარიანის აზრით, მეგრულში უ- _ -აშ ტიპის გვერდით უნდა გვექნოდა უ- _ -უშ ტიპი: უ-ჯგ-უშ-ი (უკეთესი) (მაჭავარიანი 1958, 27).

შედარებითი ხარისხის მწარმოებლად დასტურდება მა- _ -ა პრეფიქს-სუფიქსი. მა-რჩი-ა _ «ამისთანა-თეთრი», მა-ურჩ-ა _ «^აამისთანა^ა ლურჯი», მა-მწვან-ა _ «^აამისთანა^ა ლურჯი, მწვანე».

თშირშიო მა-რჩი-ა _ «თოვლივით თეთრი»; ზაფანაშიო მა-ჭით-ა _ «პილპილივით წითელი»; ხოჭოშიო მა-ურჩ-ა _ «ხოჭოსავით შავი»; ცაშიო მა-მწვან-ა _ «ცასავით ლურჯი».

სქანო მა-რჩი-ა მა სო ბძირა _ «შენსავით თეთრი სად ვნახო».

ღვანწვეფქჲ ზაფანაშო მა-ჭით-ა-თჲ გინართჲ _ «ლოყები პილპილივით წითელი გაუდხა».

ზემთ წარმოდგენილი ხარისხის ფორმები აღწერილობითაც გადმოიცემა: მანგარ-ი უ-ჩ-ა _ «ძალიან შავი», მანგარ-ი ჭით-ა _ «ძალიან წითელი», მანგარ-ი უ-ჩ-ა თოლეფი _ «ძალიან შავი თვალები», მანგარ-ი ჭითა ღვინი _ «ძალიან («მაგარი») წითელი ღვინო», ონდეთჲ ყვინთელი სახე _ «ოდნავ ყვითელი სახე».

აღსანიშნავია, რომ შედარებითი ხარისხის ფორმის შინაარსი აქვს -ჯგუჲრჲ _ «მსგავსი» თანდებულიან ფორმებს: შდრ.: თჲრიშო მარჩია||თორიჯგუჲრჲ ჩე _ «თოვლივით თეთრი» || «თოვლის მსგავსი თეთრი».

§. 3. ფერის გამომხატველ ლექსემათა პრევერბიანი ფორმები

პრევერბიანი ფორმები იძლევა სივრცეში მოქმედების ზუსტ ლოკალიზაციას, ამასთანავე ხდება მითითება იმაზე, თუ როგორ, რა ვითარებაში მიმდინარეობს მოქმედება (ყიფშიძე 1914, 106).

«მეგრულს გააჩნია ყველა ის პრევერბი, რაც ჭანურს მოეპოვება; ეს ითქმის, როგორც მარტივი, ისე რთული პრევერბების შესახებ; რთული პრევერბების საწარმოებელ მეორე კომპონენტად მეგრულში გვაქვს: -ლა-, -კო-, -წო-, -შა-, -და-, -მო-; გვაკლია ჭანური -ჟა-, -ჟო-, -ოხო-; სამაგიეროდ მეგრულში მეტია -თო- (მი-თო, გი-თო, ე-თო...) და -ნო-, (მი-ნო, გი-ნო, დი-ნო...) (ჩიქობავა 1936; ასათიანი 1953). ქართული გაცილებით უფრო ღარიბია რთული პრევერბებით, ვიდრე ჭანური და მეგრული, სამაგიეროდ, ქართული თვალსაჩინოდ უფრო მდიდარია თანდებულებით... არსებობს უთუო კავშირი ამ ორ მოვლენას შორის (ჩიქობავა 1936, 118).

იმ ენებში, სადაც ზმნისწინები არ არის ან სუსტადაა წარმოდგენილი, მათ ფუნქციას თანდებულები ასრულებენ; რიგ მთის იბერიულ-კავკასიურ ენაში ბრუნვათა მრავალფეროვნებისა და თანდებულიან ბრუნვათა ხშირი გამოყენების გამო, ზმნისწინი, ჩვეულებრივ, არ იხმარება (მარტიროსოვი 1953, 73-75).

ცხადია, მეგრულის ზმნისწინებიც, ისევე როგორც თანდებულები, მომდინარეობენ შესაბამისი ზმნიზედებისაგან. სპეციალურ ლიტერატურაში აზრთა სხვადასხვაობაა მეგრულ პრევერბთა რაოდენობის განსაზღვრისას: ზოგი მიიჩნევს, რომ გვაქვს 53 მარტივი და რთული პრევერბი (ქაჯაია 2001, 60), სხვები კი ასახელებენ 80-ს (მაძამია 1991, 174). საგანგებოდაა განხილული ე. წ. ზერთული ზმნიწინები, რომლებშიც ერთ სეგმენტადაა წარმოდგენილი გა-, გე-, გო-, დო- მარცვლები (ალბათ დადასტურებითი ნაწილაკის ფუნქციით, შდრ.: ქო _ «კი»): გეგწო (ქგე-გი-წოჲ. გეგწოიდანსჲ || გეიწოიდანსჲ || გე-გი-წო-ი-ღ-ან-სჲ «გამოართმევს» (<«წა-ი-ღ-ებ-ს»), გეგთო (ქგე-გი-თო). გეგთუხო-თანს||გეითუხოთანსჲ || გე-გი-თო-ხო-თან-ს) «გამოუგდებს ქვემოდან».

ამჯერად, პრევერბებს განვიხილავთ ფერთა აღმნიშვნელ ლექსიკაში. ბაზისურ ფერთა ტერმინების გათვალისწინებით, ასეთ ფორმათა რაოდენობა 200-მდე ერთეულს შეადგენს. მათთან გამოყენებულია შემდეგი პრევერბები: -ა-, -ათო-(ეთო-||ითო-); ალა-(||ელა-||ილა-); აშა-(||ეშა-||იშა-), აწო-(||ეწო-||იწო-); -გა-, გილა-(||კჲლა-); გიმა-(||გჲმა-), გჲ-(||გჲნა-); გიშა-(||დჲშა-); გო-; გიწო-(გუწო||გიწო-), დიკო-(||დჲკო-), და-; დინო-(||დუნო-||დინო-), დიშა-(||დჲშა-); ე-; ეკო-(||იკო-); ენო-(||ინო-); ეშა-(||იშა-); კჲნო-(||კინო-||კუნო-); კილა-(||კულა||კჲლა-); მითო-(||მუთო-); მიკო-(მუკო); მუნო-(||მინო-); მუშა-, მიშა-, მიწო-(||მუწო-||მიწო-), წიმო-(||წჲმო||წუმო-).

ა) აქრომატული ფერები

ბარგიქჲ გე-შე-რჩ-ი-ალ (ზუგდ.-სამურზ.) _ «ტანისამოსი გათეთრდა».

კიდირი ა-წო-რჩ-ე აფუ (სენაკ.-მარტვ.) _ «მკერდი წამოთეთრებული აქვს».

ოთახის მულა-რჩ-ი-ოლ-ებ-ურ-ი რენია (ზუგდ.-სამურზ.) _ «ოთახში გათეთრებული არისო».

ბიძის ართი ოჭიში გე-რჩ-ე ცხენი იუნდუ (ზუგდ.-სამურზ.) _ «ბიძას ერთი ზურგ წამოთეთრებული ცხენი ჰყავს».

კირდე გი-მა-რჩ-ი-ოლ-ებ-ურ-ი რე თირიშე (ზუგდ.-სამურზ.) _ «კლდე გათეთრებულია თოვლისგან».

ბებიქჲ გე-შა-უ-ჩ-ორ-ებ-ულ-ი, ურგებელი ნეძეფი გაგშაგორჲ დო ქარდუ (ზუგდ.-სამურზ.) _ «ბებიაშ გაშავებული, უვარგისი ნიგოზი გამოარჩია და გადაყარა».

ჩუანცხი ი-ნო-უ-ჩ-ორ-ებ-ულ-ი მურაბა ქოძირი _ «ქვაბში ჩაშავებული მურაბა ნა-
ხა».

ბჟას თიზმა ხანს ქიმუჯანჩდჩ თე ზაფხულს, ოჭიმო ართო ე-კო-უ-ჩ-ორ-ებ-ულ-ი
აფუ (სენაკ.-მარტვ.) _ «მზეს იმდენ ხანს იყო მიფიცხებული ამ ზაფხულში, ზურგი
მთლად გაშავებული აქვს».

თუდო გემჩდჩნი, თი მხარე ა-თო-უ-ჩ-ორ-ებ-ულ-ი რე (ზუგდ.-სამურზ.) _ «ქვე-
ვით რომ იდო ის მხარე გაშავებული არის».

კოჩი ფოთქვიში მითოხუნათჩ გა-უ-ჩ-ორ-ებ-ულ-ი იინია (ზუგდ.-სამურზ.) _
«კაცი ქვაბში ჯდომით გაშავებული იქნებო».

ბ). ქრომატული ფერები

მი-კო-ჭით-არ-ებ-ულ-ი ბული გამკოწილესჩ (ზუგდ.-სამურზ.) «გაწითლებული
ბალი დაკრიფეს».

სახეჩ მნჯღორემენ გე-ლე-ჭით-ა-რე (სენაკ.-მარტვ.) _ «სახე სირცხვილისგან გაუ-
წითლდა».

ჭოროფაშე ა-ჭით-ორ-ებ-ულ-ი პამინდორეფი ვერგჩ (ზუგდ.-სამურზ.) _ «უამინდო-
ბისგან შეწითლებული პომიდორი არ ვარგა».

კიდობანიშე ი-ნო-ივინთ-ალ-ებ-ურ-ი მუკაქუნალი გემელჩ (ზუგდ.-სამურზ.) _
«კიდობნიდან ჩაყვითლებული ტანსაცმელი ამოიღო».

მი-კო-ივინთ-ელ-ებ-ურ-ი უშქურეფი გამნილ (სენაკ.-მარტვ.) _ «შეყვითლებული
ვაშლები შემოიტანა».

ლახალაშე და-ივინთ-ელ-ებ-ურ-ი რე (ზუგდ.-სამურზ.) _ «ავად-მყოფობისგან და-
ყვითლებულია».

ჩხურუშე და-ლურჯ-ებ-ულ-ქჩ გამნორთჩ (ზუგდ.-სამურზ.) _ სიცივისგან და-
ლურჯებული («და-ლურჯ-ებ-ულ-მა») შემოვიდა.

ჟინი ოთახჩშე გა-ლურჯ-ებ-ულ-ქჩ გეგმართჩ (ზუგდ.-სამურზ.) _ «ზედა ოთახი-
დან გალურჯებული ჩამოვიდა».

ზღვაში პიცჩ ე-კო-ლურჯ-ებ-ულ-ქჩ, გვიანო ქიმერთჩ იუჩა (ზუგდ.-სამურზ.) _
«ზღვის პირას გალურჯებული, გვიან მოვიდა სახლში».

გი-ნო-მ-წვან-ებ-ულ-ი კარტოფილი სათასოშო მეტო ვერგუნია (სენაკ. მარტვ.) – «გადამწვანებული კარტოფილი სათესლედ ვარგა მხოლოდ».

თე კუნთხუსჲ სქვამასჲ გა-მ-წვან-ებ-ა ქუდუჭყაფუ (ზუგდ.-სამურზ.) – «ამ კუ-თხეს ლამაზად ამწვანება დაუწყია».

როგორც წარმოდგენილი ფორმებიდან ჩანს, ფერთა აღმნიშვნელი ტერმინებიდან მიღებულ მიმღობათა საწარმოებლად გამოყენებულია – ურ||-ულ ბოლოსართები: გი-ნო-რ-ჩი-ოლ-ებ-ურ-ი «გადათეთრებული», მი-თო-ყვინთ-ოლ-ებ-ურ-ი||მი-თო-ყვინთ-ელ-ებ-ურ-ი «ჩაყვითლებული», ე-კო-ჭით-ორ-ებ-ულ-ი «გაწითლებული», გი-ლა-უ-ჩ-ორ-ებ-ულ-ი, «გაშავებული»...

ლ. ნადარეიშვილი საგანგებოდ განიხილავს მიმღობებს ზანურში და აღ-ნიშნავს, რომ ნამყო დროის ვნებითი გვარის მიმღობისათვის მეგრულ-ჭანურში დამა-ხასიათებელია ოდენ სუფიქსური წარმოება: -ირ|-ილ (ლაფ-ირ-ი «შეღებილი»), ხაჩქ-ირ-ი «გათოხნილი»), -ულ- (ღორ-ებ-ულ-ი «მოტყუებული», ნტ-ებ-ულ-ი «გაქცეული» (ნადარეიშვილი 1962, 180) შდრ.: ძვ. ქ. «გან-ტევ-ებ-ულ-ი», ჭარ-ელ-ი «დაწერილი»). აღ-სანიშნავია, რომ -ურ სუფიქსიანი მიმღობები, რომლებიც ჩვენ ფერთა გამომხატველ ლექსემებში დავადასტურეთ, მას შენიშნული არ აქვს (იხ. ნადარეიშვილი 1962).

მეგრულში ფერთა აღმნიშვნელი ტერმინებისაგან ზმნათა პირიანი ფორმებიც მრავლად იწარმოება, ძირითადად, ნამყოსა და მყოფადში, ამასთან ქ- ნაწილაკიანი ფორ-მები წყვეტილის ფორმებია მაგ.:

ი-რ-ჩ-ი-ოლ-ებ-უ – «თეთრდება».

ქა-თი-რ-ჩ-ი-ოლჲ – «ქე ქვედა მხრით^მ გათეთრდა».

გე-რ-ჩ-ი-ოლ-ებ-უ – «გათეთრდება».

ა-ლე-უ-ჩ-ა-რ-ებ-უ – «შიგ რალაცაში^მ ჩაშავდება».

ქალე-უ-ჩ-ა-რჲ – «შიგ რალაცაში^მ ჩაშავდა».

გე-ლე-უ-ჩ-ა-რ-ებ-უ – «გვერდითა მხარე ამოუშავდება^მ გაშავდება» და ა. შ.

ი-ჭით-ორ-ებ-უ||ჭით-ონ-დჲ – «წითლდება».

ქი-ნი-ჭით-ორჲ||ქი-ნო-ჭით-ონ-დჲ – «შიგ ჩაწითლდა».

ი-ნი-ჭით-ორ-ებ-უ||ი-ნო-ჭით-ონ-დდ – «შიგ მყოფი წითლდება».

ზემოთ წარმოდგენილ ვნებითი გვარის ფორმებში ვნებითის ნიშნებად, ჩვეულებრივ, გვხვდება პრეფიქსები. **ჭითა** და **ყვინთელი** ფორმისაგან წარმოებისას კი პარალელურად სუფიქსიც გვაქვს. **ჭით-ონ-დ-უ(ნ)** და **ი-ჭითარ-ებ-უ(ნ)** «წითლდება», **ყვით-ონ-დ-უ(ნ)** და **იყვინთ-ელ-ებ-უ(ნ)** «ყვითლდება». სპეციალურ ლიტერატურაში აღნიშნულია, რომ პრეფიქსაციის ტენდენცია ვნებითში იმდენად ძლიერია, რომ თვით **დო-**ნიან წარმოებას უჩნდება პარალელური პრეფიქსიანი წარმოება (დანელია 1976, 173-174). შდრ.: ძვ. ქ., სადაც პირიქით პროცესთან გვქონდა საქმე პრეფიქსიანი ვნებითი უფრო ხშირი იყო, ვიდრე **-ნ/-დ** სუფიქსიანები (სარჯველაძე 1984, 484-490).

ფერთა აღმნიშვნელი სიტყვებისაგან მიღებული პრევერბიანი მიმღეობები სათანადო საგნებს ზედმიწევნით გვიხასიათებენ. ამ მხრივ მეგრული მეტ თავისებურებასაც იჩენს. აქ თითქმის ყველა პრევერბი ერთვის ფერის აღმნიშვნელ ფორმებს, ქართულში კი მხოლოდ ზოგიერთი მათგანი. ასე, მაგალითად გვაქვს ქართულ-მეგრულის შესატყვისობები: გადათეთრდა – **გეგნი-რჩიალ**, გადათეთრებული – **გინო-რჩიოლებური**, მაგრამ არა გვაქვს გადაშავდა, გადაშავებული და მისთანანი საგნის ზედა ნაწილის «გადაშავების» მნიშვნელობით, მაშინ როდესაც ამგვარ მნიშვნელობიანი ფორმები მეგრულში, მრავლად დასტურდება. მაგ.: **გინო-ურ-ორ-ებ-ულ-ი** – «ზედანაწილგადათეთრებული», «ზეგადათეთრებული», «ზეათეთრ-ებული», **მითო-ჭით-ორ-ებ-ულ-ი** – «შიგ სიღრუეში (ვთქვათ გამოქვაბულში) ჩაწითლებული», **ელა-რჩი-ოლ-ებ-ურ-ი** – «გვერდამოთეთრებული», «გვერდითა მხრით გათეთრებული», **წჷმო-რჩი-ოლ-ებ-ურ-ი** – «წინამხარეწაწითლებული», «წინანაწილ აწითლებული», «წაწითლებული», **კჷნო-ურ-ორ-ებ-ულ-ი** – «კუთხეში დებით გაშავებული» და სხვ. ამგვარი პრევერბიანი მიმღეობები გვიხასიათებენ საგნებს შეფერილობის სახის, ადგილის, ფერადოვნების ხარისხის, ფერთა სხვადასხვაობისა და სხვათა მიხედვით.

ქვემოთ, მაგალითები, ადგილის დაზოგვის მიზნით მოგვაქვს ტექსტების გარეშე.

ა) თ ე თ რ ი ფ ე რ ი

ა-რჩ-ი-ოლ-ებ-ურ-ი – «ზე ათეთრებული».

ათო(||ეთო||ითო)-რჩ-ი-ოლ-ებ-ურ-ი – «[□]ქვედა მხარე[□] გათეთრებული».

ალა(||ელა-||ილა-)-რჩ-ი-ოლ-ებ-ურ-ი – «[□]შიგ რაიმეში დებით[□] გათეთრებული».

აშა-(||ეშა-||იშა-)-რჩ-ი-ოლ-ებ-ურ-ი _ «ჩათეთრებული ოსაგნებს შორის».

აწო-(||ეწო-||იწო-)-რჩ-ი-ოლ-ებ-ურ-ი _ «წინა მხარე გათეთრებული».

გა-რჩ-ი-ოლ-ებ-ურ-ი _ «გათეთრებული».

გილა-(||გჿლა-)-რჩ-ი-ოლ-ებ-ურ-ი _ «ზედ დათეთრებული».

გიმა-(||გჿმა-)-რჩ-ი-ოლ-ებ-ურ-ი _ «ზედ რაიმეზე დებით დათეთრებული».

გინო-(||გჿნო-, გუნო-)-რჩ-ი-ოლ-ებ-ურ-ი _ «ზე გადათეთრებული».

გიშა-(||დჿშა-)-რჩ-ი-ოლ-ებ-ურ-ი _ «ოსაგნებს შორის ჩათეთრებული».

გო-რჩ-ი-ოლ-ებ-ურ-ი _ «გარეთა მხრით გათეთრებული».

გიწო-(||გუწო-||გჿწო-)-რჩ-ი-ოლ-ებ-ურ-ი _ «წინა მხრიდან გათეთრებული».

და-რჩ-ი-ოლ-ებ-ურ-ი _ «გათეთრებული», ერთიანად გათეთრებული, «დათეთრებული».

დიკო-(დჿკო)-რჩ-ი-ოლ-ებ-ურ-ი _ «უკანა მხრით გათეთრებული».

დინო-(||დუნო-)-რჩ-ი-ოლ-ებ-ურ-ი _ «შიგ რაიმეში დებით ჩათეთრებული».

დიშა-(||დჿშა-)-რჩ-ი-ოლ-ებ-ურ-ი _ «ოსაგნებს შორის ჩათეთრებული».

ეკო-(||იკო-)-რჩ-ი-ოლ-ებ-ურ-ი _ «უკანა მხრით გათეთრებული».

ენო-(||ინო-)-რჩ-ი-ოლ-ებ-ურ-ი _ «შიგ ჩათეთრებული».

ე-რჩ-ი-ოლ-ებ-ურ-ი _ «ზედა მხრიდან გათეთრებული ოსაგანი», «ათეთრებული».

კილა-(||კულა-||კჿლა-)-რჩ-ი-ოლ-ებ-ურ-ი _ «გვერდებზე გათეთრებული».

კინო-(||კჿნო-||კუნო-)-რჩ-ი-ოლ-ებ-ურ-ი _ «კუთხეში დებით გათეთრებული».

მითო-(||მუთო-)-რჩ-ი-ოლ-ებ-ურ-ი _ «შიგ, ვთქვათ, გამოქვაბულში დებით გათეთრებული».

მიკო-(||მუკო)-რჩ-ი-ოლ-ებ-ურ-ი _ «ზედა, გვერდითა მხრიდან გათეთრებული».

მუნო-(||მინო-)-რჩ-ი-ოლ-ებ-ურ-ი _ «ზედაპირ წამოთეთრებული».

მუწო-(||მიწო-)-რჩ-ი-ოლ-ებ-ურ-ი _ «გარეთ დებით გათეთრებული», ან წინარე მხარე წათეთრებული».

ბ) შავი ფერი

ა-ურ-ორ-ებ-ულ-ი _ «გაშავებული».

ათო-(||უთო-||ითო-)-ურ-ორ-ებ-ულ-ი _ «ქვედა მხარე^მ გამავებული».

ალა-(||ელა-||ილა-)-ურ-ორ-ებ-ულ-ი _ «შიგ რაიმეში დებით^მ გამავებული».

აშა-(||ეშა-||იშა-)-ურ-ორ-ებ-ულ-ი _ «საგნებს შორის^მ ჩამავებული».

აწო-(||ეწო-||იწო-)-ურ-ორ-ებ-ულ-ი _ «წინა მხარე^მ გამავებული».

აწო-(||ეწო-||იწო-)-ურ-ორ-ებ-ულ-ი _ «წინა მხარე^მ გამავებული».

გა-ურ-ორ-ებ-ულ-ი _ «გამავებული».

გილა-(||გჷლა-)-ურ-ორ-ებ-ულ-ი _ «ზედ^მ დამავებული».

გიმა-(||გჷმა-)-ურ-ორ-ებ-ულ-ი _ «ზედ რაიმეზე დებით^მ გამავებული».

გინო-(||გჷნო-, გუნო-)-ურ-ორ-ებ-ულ-ი _ «გადამავებული».

გიშა-(||დჷშა-)-ურ-ორ-ებ-ულ-ი _ «საგნებს შორის^მ ჩამავებული».

გო-ურ-ორ-ებ-ულ-ი _ «გამავებული».

გიწო-(||გუწო-||გჷწო-)-ურ-ორ-ებ-ულ-ი _ «წინა მხრიდან^მ გამავებული».

და-ურ-ორ-ებ-ულ-ი _ «ერთიანად გამავებული^მ დამავებული».

დიკო-(||დჷკო)-ურ-ორ-ებ-ულ-ი _ «უკანა მხრიდან^მ გამავებული».

დინო-(||დუნო-)-ურ-ორ-ებ-ულ-ი _ «შიგ რაიმეში დებით^მ ჩამავებული».

ე-ურ-ორ-ებ-ულ-ი _ «ზედა მხრიდან^მ აშავებული».

ენო-(||ინო-)-ურ-ორ-ებ-ულ-ი _ «შიგ^მ ჩამავებული».

ეკო-(||იკო-)-ურ-ორ-ებ-ულ-ი _ «უკანა მხრით^მ დამავებული».

კინო-(||კჷნო-კუნო)-ურ-ორ-ებ-ულ-ი _ «კუთხეში დებით^მ გამავებული».

კილა-(||კულა-||კჷლა-)-ურ-ორ-ებ-ულ-ი _ «გვერდზე^მ გამავებული».

მითო-(||მუთო-მ)-ურ-ორ-ებ-ულ-ი _ «სიღრმეში^მ გამავებული».

მიკო-(||მუკო-)-ურ-ორ-ებ-ულ-ი _ «ზედა გვერდითა მხრიდან^მ გამავებული».

მუნო-(||მინო-)-ურ-ორ-ებ-ულ-ი _ «ზედაპირ^მ გამავებული».

მუწო-(||მიწო-)-ურ-ორ-ებ-ულ-ი _ «გარეთ დებით^მ გამავებული».

წიმო-(||წჷმო-||წუმო-)-ურ-ორ-ებ-ულ-ი _ «გამავებული».

გ) წითელი ფერი

ა-ჭით-ორ-ებ-ულ-ი _ «გაწითლებული».

ათო-(||ეთო-||ითო-)-ჭით-ორ-ებ-ულ-ი _ «ქვედა მხარე^მ გაწითლებული».

ალა-(||ელა-||ილა)-ჭით-ორ-ებ-ულ-ი _ «გაწითლებული».
 ამა-(||ემა-||იმა-)-ჭით-ორ-ებ-ულ-ი _ «საგნებს შორის^მ გაწით-ლებული».
 აწო-(||ეწო-||იწო-)-ჭით-ორ-ებ-ულ-ი _ «წინა მხარე^მ გაწით-ლებული».
 გა-ჭით-ორ-ებ-ულ-ი _ «გაწითლებული».
 გილა-(||გჰლა-)-ჭით-ორ-ებ-ულ-ი _ «^მზედ^მ დაწითლებული».
 გიმა-(||გუმა-||გჰმა-)-ჭით-ორ-ებ-ულ-ი _ «^მზედ^მ დაწითლებული».
 გინო-(||გჰნო-||გუნო)-ჭით-ორ-ებ-ულ-ი _ «გადაწითლებული».
 გიმა-(||გჰმა-)-ჭით-ორ-ებ-ულ-ი _ «საგნებს შორის^მ ჩაწითლებული».
 გიწო-(||გჰწო-||გუწო-)-ჭით-ორ-ებ-ულ-ი _ «წინა მხრიდან^მ გაწითლებული».
 გო-ჭით-ორ-ებ-ულ-ი _ «გაწითლებული».
 და-ჭით-ორ-ებ-ულ-ი _ «დაწითლებული».
 დიკო-(||დჰკო-)-ჭით-ორ-ებ-ულ-ი _ «^მუკან მხრიდან^მ გაწითლებული».
 დინო-(||დუნო-)-ჭით-ორ-ებ-ულ-ი _ «^მშიგ^მ ჩაწითლებული».
 დიმა-(||დჰმა-)-ჭით-ორ-ებ-ულ-ი _ «საგნებს შორის^მ ჩაწითლებული».
 ენო-(||ინო-)-ჭით-ორ-ებ-ულ-ი _ «^მშიგ^მ ჩაწითლებული».
 ეკო-(||იკო-)-ჭით-ორ-ებ-ულ-ი _ «^მუკანა მხრით^მ გაწითლებული».
 ე-ჭით-ორ-ებ-ულ-ი _ «^მზედა მხრიდან^მ გაწითლებული».
 კილა-(||კულა-||კჰლა-)-ჭით-ორ-ებ-ულ-ი _ «^მგვერდებზე^მ გაწითლებული».
 კინო-(||კუნო-კჰნო-)-ჭით-ორ-ებ-ულ-ი _ «^მკუთხეში დებით^მ გაწითლებული».
 მითო-(||მუთო-)-ჭით-ორ-ებ-ულ-ი _ «^მშიგ სიღრუეში დებით^მ ჩაწითლებული».
 მიკო-(||მუკო-)-ჭით-ორ-ებ-ულ-ი _ «^მზედ, გვერდითა მხრიდან^მ გაწითლებული».
 მუნო-(||მინო-)-ჭით-ორ-ებ-ულ-ი _ «^მზედაპირ^მ წამოწითლებული».
 მუწო-(||მიწო-)-ჭით-ორ-ებ-ულ-ი _ «^მგარეთ დებით^მ გაწითლებული».
 წიმო-(||წჰმო-||წუმო-)-ჭით-ორ-ებ-ულ-ი _ «გაწითლებული».
 დ) ყვითელი ფერი

ა-ყვინთელ-ებ-ურ-ი _ «გაყვითლებული».
 ათო-(||ეთო-||ითო-)-ყვინთელ-ებ-ურ-ი _ «^მქვედა მხარე^მ გაყვითლე-ბული».
 ალა-(||ელა-||ილა)-ყვინთელ-ებ-ურ-ი _ «^მგარეთ დებით^მ გაყვითლე-ბული».

აშა-(||ეშა-||იშა-)-ყვინთელ-ებ-ურ-ი _ «^მსაგნებს შორის^მ გაყვითლე-ბული».

აწო-(||ეწო-||იწო-)-ყვინთელ-ებ-ურ-ი _ «^მწინა მხარე^მ გაყვითლე-ბული».

გა-ბვინთელ-ებ-ურ-ი _ «გაყვითლებული».

გილა-(||გჰლა-)-ბვინთელ-ებ-ურ-ი _ «^მზედ^მ გაყვითლებული».

გიმა-(||გჰმა-||გჰმა-)-ბვინთელ-ებ-ურ-ი _ «^მზედ რაიმეზე დებით^მ გადაყვითლებუ-
ლი»

გინო-(||გჰნო-||გუნო)-ყვინთელ-ებ-ურ-ი _ «გადაყვითლებული».

გიშა-(||გჰშა-)-ყვინთელ-ებ-ურ-ი _ «^მსაგნებს შორის^მ ჩაყვითლებული».

გო-ბვინთელ-ებ-ურ-ი _ «^მგარეთა მხრივ^მ გაყვითლებული».

გიწო-(||გჰწო-||გუწო-)-ყვინთელ-ებ-ურ-ი _ «^მწინა მხრიდან^მ გაყვითლებული».

და-ყვინთელ-ებ-ურ-ი _ «დაყვითლებული».

დიკო-(||დჰკო-)-ყვინთელ-ებ-ურ-ი _ «^მუკანა მხრიდან^მ გაყვითლებული».

დინო-(||დუნო-)-ყვინთელ-ებ-ურ-ი _ «^მშიგ^მ ჩაყვითლებული».

დიშა-(||დჰშა-)-ბვინთელ-ებ-ურ-ი _ «^მსაგნებს შორის^მ ჩაყვითლებული».

ე-ყვინთელ-ებ-ურ-ი _ «^მზედა მხრიდან^მ გაყვითლებული».

ენო-(||ინო-)-ბვინთელ-ებ-ურ-ი _ «^მშიგ^მ ჩაყვითლებული».

ეკო-(||იკო-)-ყვინთელ-ებ-ურ-ი _ «^მუკანა მხრით^მ გაყვითლებული».

კინო-(||კუნო-კჰნო-)-ბვინთელ-ებ-ურ-ი _ «^მუკანა მხრით^მ გაყვითლებული».

კილა-(||კულა-||კჰლა-)-ყვინთელ-ებ-ურ-ი _ «^მგვერდებზე^მ გაყვითლებული».

მითო-(||მუთო-)-ბვინთელ-ებ-ურ-ი (ზუგდ.-სამურზ.) _ «^მზედა, გვერდითა მხრი-
დან^მ გაყვითლებული».

მიკო-(||მუკო-)-ყვინთელ-ებ-ურ-ი (სენაკ.-მარტვ.) _ «გაყვითლებული».

მიწო-(||მჰწო-||მუწო)-ყვინთელ-ებ-ურ-ი _ «^მგარეთ დებით^მ გაყვითლებული, ან
წინარე მხარე გაყვითლებული».

მუნო-(||მინო-)-ბვინთელ-ებ-ურ-ი _ «^მზედაპირ^მ წამოყვითლებული».

წიმო-(||წჰმო-||წუმო-)-ყვინთელ-ებ-ურ-ი _ «^მგარეთ დებით^მ გაყვითლებული».

ე) მწვანე (ლურჯი)

ა-მწვანე-ებ-ულ-ი _ «ამწვანებული».

ათო-(||ეთო-||ითო)-მწვან-ებ-ულ-ი _ «ქვედა მხრიდან^მ გამწვანე-ბული».
ალა-(||ელა-||ილა)-მწვან-ებ-ულ-ი _ «შიგ რაიმეში დებით^მ გამწვანებული».
აშა-(||ეშა-||იშა)-მწვან-ებ-ულ-ი _ «საგნებს შორის^მ ჩამწვანებული».
აწო-(||ეწო-||იწო)-მწვან-ებ-ულ-ი _ «წინა მხარე^მ გამწვანებული».
გა-მწვან-ებ-ულ-ი _ «გამწვანებული».
გილა-(||გჿლა-)-მწვან-ებ-ულ-ი _ «ზედ რაიმეზე დებით^მ დამწვანებული».
გიმა-(||გუმა-||გჿმა-)-მწვან-ებ-ულ-ი _ «ზედ რაიმე სიმაღლეზე დებით^მ დამწვანე-
ბული».

გინო-(||გჿნო-||გუნო)-მწვან-ებ-ულ-ი _ «ზე გადამწვანებული».
გიშა-(||გჿშა)-მწვან-ებ-ულ-ი _ «საგნებს შორის^მ ჩამწვანებული».
გო-მწვან-ებ-ულ-ი _ «ირგვლივ^მ გამწვანებული».
გიწო-(||გჿწო-||გუწო)-მწვან-ებ-ულ-ი _ «წინა მხრიდან^მ გამწვანებული».
და-მწვან-ებ-ულ-ი _ «დამწვანებული, ერთიანად გამწვანებული».
დიკო-(||დჿკო-)-მწვან-ებ-ულ-ი _ «უკანა მხრიდან^მ გამწვანებული».
დინო-(||დუნო-)-მწვან-ებ-ულ-ი _ «შიგ რაიმეში დებით^მ ჩამწვანებული».
დიშა-(||დჿშა)-მწვან-ებ-ულ-ი _ «საგნებს შორის^მ ჩამწვანებული».
ენო-(||ინო-)-მწვან-ებ-ულ-ი _ «შიგ^მ ჩამწვანებული».
ეკო-(||იკო-)-მწვან-ებ-ულ-ი _ «უკანა მხრით^მ გამწვანებული».
კინო-(||კჿნო-||კუნო)-მწვან-ებ-ულ-ი _ «კუთხეში დებით^მ გამწვანებული».
კილა-(||კულა-||კჿლა-)-მწვან-ებ-ულ-ი _ «გვერდებზე^მ ჩამწვანე-ბული».
მითო-(||მუთო-)-მწვან-ებ-ულ-ი _ «შიგ სიღრუეში, ვთქვით გამოქვაბულში დე-
ბით^მ გამწვანებული».

მიკო-(||მუკო-)-მწვან-ებ-ულ-ი _ «ზედ, გვერდითა მხრით^მ გამწვანებული».
მუნო-(||მინო-)-მწვან-ებ-ულ-ი _ «ზედაპირ^მ წამწვანებული».
მიწო-(||მჿწო-||წუმო)-მწვან-ებ-ულ-ი _ «გარეთ დებით^მ გამწვანებული».
წიმო-(||წჿიმო-||წუმო)-მწვან-ებ-ულ-ი _ «გარეთ დებით გამწვანებული^მ გამწვანებუ-
ლი», «ან წინარე მხარე წამწვანებული».

ვ) ლურჯი ფერი

ათო-(||ეთო-||ითო-)-ლურჯ-ებ-ულ-ი _ «ქვედა მხარე^მ გალურჯებული».

ალა-(||ელა-||ილა)-ლურჯ-ებ-ულ-ი _ «გარეთ დებით^მ გალურჯებული».

ამა-(||ემა-||იმა-)-ლურჯ-ებ-ულ-ი _ «საგნებს შორის^მ ჩალურჯებული».

აწო-(||ეწო-||იწო-)-ლურჯ-ებ-ულ-ი _ «წინა მხარე^მ გალურჯებული».

გა-ლურჯ-ებ-ულ-ი _ «გალურჯებული».

გილა-(||გჿლა-)-ლურჯ-ებ-ულ-ი _ «ზედ^მ დალურჯებული».

გიმა-(||გუმა-||გჿმა-)-ლურჯ-ებ-ულ-ი _ «ზედ^მ დალურჯებული».

გინო-(||გჿნო-||გუნო)-ლურჯ-ებ-ულ-ი _ «გადალურჯებული».

გიმა-(||გჿმა-)-ლურჯ-ებ-ულ-ი _ «საგნებს შორის^მ ჩალურჯებული».

გო-ლურჯ-ებ-ულ-ი _ «ირგვლივ^მ გალურჯებული».

გიწო-(||გჿწო-||გუწო-)-ლურჯ-ებ-ულ-ი _ «წინა მხრიდან^მ გალურჯებული».

და-ლურჯ-ებ-ულ-ი _ «დალურჯებული».

დიკო-(||დჿკო-)-ლურჯ-ებ-ულ-ი _ «უკანა მხრიდან^მ გალურჯებული».

დინო-(||დუნო-)-ლურჯ-ებ-ულ-ი _ «შიგ^მ ჩალურჯებული».

დიმა-(||დჿმა-)-ლურჯ-ებ-ულ-ი _ «საგნებს შორის^მ ჩალურჯებული».

ენო-(||ინო-)-ლურჯ-ებ-ულ-ი _ «შიგ^მ ჩალურჯებული».

ეკო-(||იკო-)-ლურჯ-ებ-ულ-ი _ «უკანა მხრით^მ გალურჯებული».

კინო-(||კჿნო-||კუნო-)-ლურჯ-ებ-ულ-ი _ «კუთხეში დებით^მ გალურჯებული».

კილა-(||კულა-||კჿლა-)-ლურჯ-ებ-ულ-ი _ «გალურჯებული».

მითო-(||მუთო-)-ლურჯ-ებ-ულ-ი _ «სიდრმეში^მ ჩალურჯებული».

მიკო-(||მეკო-)-ლურჯ-ებ-ულ-ი _ «ზედ, გვერდითა მხრით^მ გალურჯებული».

მუნო-(||მინო-)-ლურჯ-ებ-ულ-ი _ «ზედაპირ^მ გალურჯებული».

მიწო-(||მუწო-)-ლურჯ-ებ-ულ-ი _ «გარეთ დებით^მ გალურჯებული».

წიმო-(||წჿმო-||წუმო-)-ლურჯ-ებ-ულ-ი _ «გალურჯებული».

ამრიგად, მეგრულში ფერთა აღმნიშვნელი ლექსემები აქტიურად აწარმოებენ სახელზმნებსა და ზმნებს. ზემოთ წარმოდგენილ ფორმათაგან განსაკუთრებულ ყურადღებას იპყრობენ ვნებითი გვარის -ურ- სუფიქსიანი მიმღეობები, რომლებიც მხოლოდ წარსულ დროში არიან წარმოდგენილნი. როგორც ჩანს, სწორედ პრევერბთა ნაირგვარო-

ბა აძლევს ფერის აღმნიშვნელ ბაზისური ტერმინისაგან მიღებულ ფორმებს მრავალ-
მხრივ გამომსახველობასა და ელფერს.

თავი V

ადამიანის დამახასიათებელი ფერების ამსახველი ლექსიკა

ფერთა აღმნიშვნელი ლექსიკა განსაკუთრებულ ხასიათს ატარებს ადამიანის
თმის, კანის და თვალების ფერის გადმოცემისას. წარმოვადგენთ ამ მასალას:

ა) თმის ფერის ამსახველი ლექსემები:

ჩე თუმა _ «თეთრი თმა».

ჩე თუმამი ბაბუქჷ ოთახიშო კარი გამნანჯჷ _ «ჭალარა («თეთრთმიანმა») ბაბუამ
ოთახის კარი შემოაღო».

ჩე ფრიმული _ «თეთრი წვერი».

კინე ქჷმორთჷ **ჩე ფრიმულამი** კოჩქჷ _ «ისევ მოვიდა ჭალარა («თეთრწვერიანი»
კაცი».

უჩა თუმა _ «შავი თმა».

უჩა თუმა ახალობას გჷმოშინანცია (ზუგდ.-სამურზ.) _ «შავი თმა ახალგაზრდო-
ბას მახსენებსო».

ხიჭუ _ «ძალიან მუქი შავი».

ბაღანასჷ ართო **ხიჭუ თუმა** ნოდვე _ «ბავშვს მთლად შავი თმა ჰქონია».

გიშერიში **უჩა თუმა** ხუჯისჷ გილახიბუნის (გუდ., 70, 26,28) _

«გიშერის შავი თმა მხრებზე რომ აყრია».

გინო-რჩი-ოლ-ებ-ურ-ი თუმა _ «გადათეთრებული თმა».

ბპირი **თუმა** ართო **გინო-რჩი-ოლ-ებ-ურ-ი** აფუ _ «ვნახე თმა სულ გადათეთრებუ-
ლი აქვს».

მიშა-რჩი-ოლ-ებ-ურ-ი თუმა _ «შეთეთრებული (შევერცხლილი) თმა».

ბრელი ხანი რე თუმა მიშა-რჩი-ოლ-ებ-ურ-ი მაფუ _ «დიდი ხანია თმა შეთეთრებული (შევერცხლილი) მაქვს».

ქერა თუმა _ «ქერა თმა».

სენაკ.-მარტვ.: ქერა კოჩი _ «ქერა კაცი».

მიშა-ურ-ორ-ებ-ულ-ი თუმა _ «ალაგ-ალაგ გაშავებული თმა».

ძღაბიქი თუმა დილაფუ დო მიშა-ურ-ორ-ებ-ული თუმა ულუ _ «გოგომ თმა შეიღება და ალაგ-ალაგ გაშავებული თმა აქვს».

ოქროშფერი თუმა _ «ოქროსფერი თმა».

ზინთხსი ოქრ-ომ-ფერ-ი თუმა ულუნია _ «მზეთუნახავს ოქროსფერი თმა აქვსო».

ჭუბურიშფერი თუმა _ «წაბლისფერი თმა».

მო-ჭუბურ-იმ-ფერ-ო თუმა _ «მოწაბლისფრო თმა».

დალეფცი ქუბურ-იმ-ფერ-ი დო მო-ჭუბურ-იმ-ფერ-ო თუმა ულუნა _ «დებს წაბლისფერი და მოწაბლისფრო თმა აქვთ».

ჭითა თუმა _ «წითელი თმა».

შარასი ჭითა თუმ-ამ-ი კოჩიქი ქეშერხვადუა და ოკო დირთენია _ «გზაზე თუ წითელთმიანი კაცი შეგხვდა, უნდა დაბრუნდეო».

ჭით-ა რაშის გეხენია დო ჭით-ა დემი რენია (მ. ხუბ., 114,18) _ «წითელ რაშზე ზის და წითელი დევი არისო».

შქასერი დროს ქუმორთი მუდგაქირენი, უჩა კოჩი, უჩა ტანისამოსიშ გჰმონწყილი, უჩა რაშით (მ. ხუბ., 159,20) _ «შუალამით მოვიდა რალაც შავი კაცი, შავი ტანისამოსით გამოწყობილი, შავი რაშით».

ბ) სახის (კანის) ფერის ამსახველი ლექსიკა

ჩე სახეში _ «თეთრი სახის».

ოსური ჩე ჯგირი რე, გური უჩა ვაულუდა (შერ., მემ. 115, 5) _ «თეთრი ცოლი კარგია, თუ გული შავი არა აქვსო».

ჩეშმანი ცირა _ «თეთრი ცირა».

თუთა-რჩ-ელ-ა _ «თეთრმთვარესავით».

თე ცირა თუ-თა-რ-ჩე-ლა-ჯგ-ურ-ა რენია _ «ეს გოგო თეთრ მთვარესავით არისო».

ჩემბანი, ჩე ქოთ-ომ-ი-ჯგ-ურ-ა _ «თეთრი ქათამივით «.

პიჯო მეს-იშ-ი ვარდ-იშ-ფერ-ი _ «პირად მაისის ვარდის ფერი».

ტანო ჩე ჯა ოსვირინა, პიჯო მესიში ვარდი ჯგურა (მ. ხუბ., 338,27) _ «ტანად თეთ-
რო ხევ, პირად მაისის ვარდის მსგავსო».

ბჟაშოფერი _ «მზისფერი».

ბჟაშო-ფერ-ი ოზარჩხალაია სახე უღუ _ «მზესავით ნათელი სახე აქვს»

მარციალი ფერიში _ «ცქრაიალა (ნათელი) ფერის».

ზამბე-ჯგ-ურ-ა ჩე კანი _ «ზამბასავით თეთრი კანი».

ქათქათა სახეამი _ «ქათქათა სახის მქონე».

თირი ა-ტატ-ი-ა _ «თოვლივით თეთრი».

ჩე-გო-თან-აშ-ფერ-ი სახე _ «თეთრი გათენების ფერი სახე».

ფერ-წა-ულ-ირ-ი სახე _ «ფერწასული სახე».

ფერ-ე-რაჟ-ილ-ი _ «ფერგადამქრალი, ფერაყრილი».

ფერ-გი-ნო-ლაფ-ირ-ი _ «ფერწასული სახე».

ფერ-წა-ულ-ირ-ი რე, მუქუ აღოლუა _ «ფერწასულია, რა დაემართაო».

ჩ-ელ-ა, ჩ-ელ-ა-ია _ «თეთრა».

თირიში უ-რჩ-ი-აშ-ი რექ, წარი-წამი კჰსერიში, ჭირი ქობლოლამუდას სქანი სქვა-
მი კჰსერიში (ყიფშ., 164,21) _ «თოვლზე უთეთრესი ხარ, წარბ-წამწამი კისრისა, ჭირი შე-
მყოფდეს შენი თეთრი კისრისა».

ბჟალარა _ მზიანი, ნათელი სახის მქონე.

მელე მიკაჯინჩნი, ქეკორე, ბჟა-ცალ-ო ეკო-რწკ-ინ-ჩნ-ცჩ-ნი ე-ფერ-ი (ი. ყიფ., 82,
19). _ «გაღმა რომ გაიხედა დგას მზესავით რომ ბრწყინავს ისეთი» (შდრ.,: გურ., იმერ.
«იმფერი»).

გოფშა-თუ-თა-ცალ-ი _ «სავსემთვარისებრი».

არკვანცჰ გოფშა-თუთ-აც-ალ-ი ბალანა ქინიხვიჩინანდჰ _ «აკვანში სავსე მთვარე-
სავით ბავშვი «ამონათობდა».

კი-ნი-ს-ფერ-ი||რკ-ინ-ი-ს-ფერ-ი||რკ-ინ-აშ-ფერ-ი _ «რკინისფერი».

სენაკ.-მარტვ. დალეფი კინისფერი რენა _ «დები რკინისფერები არიან».

სპილო-შ-ძვალ-იშ-ფერ-ი სახე _ «სპილოსძვლისფერი სახე».

ღვეშქ-ალ-ი||ღვეშქ-ერ-ი-ა _ «შავგრემანი».

ღვეშქ-ერ-ი-ა ძლაბი ბძირი _ «შავგრემანი გოგო ვნახე».

ნო-შქ-ერ-იშ-ფერ-ი სახე _ «ნახშირისფერი სახე».

უჩა სახეში _ «შავი სახის».

ყორან-იშ-ფერ-ი სახე _ «ყორნისფერი სახე»

უჩა ფერ-იშ-ი სახე _ «შავი ფერის სახე».

ზანგ-იშ-ფერ-ი სახეში _ «ზანგისფერი სახისა».

ჯანგ-არ-ა კანიში ვარე სქვამი _ «ჯანგარა (ძალზე მუქი, უხეში) კანი ლამაზი არაა».

ხოჭო||ხოჭო-ჯგუ-რ-ა||ხოჭო-შ-ნ-ერ-ი _ «ხოჭოსავით შავი».

ართი ხოჭო მეზობელი მათი პუნსუ _ «ერთი ხოჭოსავით მეზობელი მეც მყავს».

ბერწ-ულ-იშ-ფერ-ი ღვანწკამი _ «ბროწეულისფერ ლოყებიანი».

ჭითა სახეში||წით-ურ-ი _ «წითელ სახიანი, წითური».

აღსანიშნავია, რომ წითურ ფორმაში მ- პრეფიქსი დაკარგულია, რომელიც ადამიანის კატეგორიის აღმნიშვნელია, მეგრული ისევე, როგორც სხვა იბერიულ-კავკასიური ენები განასხვავებდა ადამიანის კატეგორიას ნივთის კატეგორიისაგან.

ადამიანის სახე სხვადასხვა ელფერს ღებულობს შიშის, გაფითრების, სიბრაზის, აღელვების შემთხვევაში, ასეთი ფერები «გაფითრებულის» სინონიმებად წარმოგვიდგებიან:

კოჩქი დე-ლურჯé _ «კაცი გალურჯდა».

კოცქი სახექი ლილა-შ-ფერ-ო გინართ _ «კაცს სახე ლილისფერი გაუხდა».

ახალი ენაჰოთემუ ღურელ-იშ ფერი უღუ _ «ახლამოთხრილი მკვდრის ფერი ამევს».

შქურნაფილი ჭუკ-იშ-ფერ-ი უღუ _ «შეშინებული თაგვისფერი აქვს».

მა-ღურ-უ-შ-ფერ-ი _ მომაკვდავისფერი».

დიხა-შ-ფერ-ი _ «მიწისფერი» (შდრ.: თიხა).

გოჭიჭონდი მარა უკული დიხა-შ-ფერ-ქი ქიგნადუ _ «გაწიწმატდა, მაგრამ მერე მიწისფერი დაედო».

ტუტა-შ-ფერ-ი გებძუდასჲ, კუბოს ინვოსვანჯუდე (გუდ., 82, 2) – «ნაცრისფერი მედოს, კუბოში ვესვენო».

თეში გამქუ ზაფანა-ჯგ-უ-ა-თ გინირთჲ – «ისე აქცია, პილპილისფერი გახდა».

მონჭა პამინდორ-იშ-ფერ-ო გინირთჲ, თი მეზობელი ქოძირწნი – «მწიფე პომიდვრისფერი გახდა, ის მეზობელი რომ დაინახა».

ონჯღორეშე წჷმო-ჭით-ორ-ებ-ულ-ი სახე – «სირცხვილისაგან წამოწითლებული სახე».

ნაცხაცხ-ელ-იშ-ფერ-ო გინართჲ სახეჲ – «ნაკვერცხლისფერი გაუხდა სახე».

ნორღვა-ცალ-ო გო-ჭით-ონ-დჲ კოჩქჲ – «ნაღვერდალივით გაწითლდა კაცი».

შქირ-ატ-ილ-ი ფერი – «ჩამქრალი ფერი».

მუ უ-ფერ-ულ-ი სახეში რე – «რა უფერული სახისაა».

რხი-ნა-შ-ფერ-ი ქიგნოდვალუ – «ქინაქინისფერი დასდებია».

ართო და-ჩვინთ-ელ-ებ-ე, ლახალაშე – «მთლად გაყვითლებულა, ავადმყოფობისგან».

დღვენდღ-ერ-ია||დღვინდღ-ალ-ი სახე – «უშნოდ ყვითელი» (ავადმყოფური ფერი).

ყვებ-ერ-ია||ყვიპ-ალ-ი სახე – «ავადმყოფური ყვითელი».

ღვიჟ-ალ-ი||ღვეჟ-ერ-ია სახე – «უშნოდ ყვითელი (გახუნებული, ფერგამქრალი)».

გვალო რტყაპ-იშ-ი ფერი გემჲ – «მთლად ტყლაპისფერი ადევს».

კვერცხ-იშ-ი-გურ-იშ-ფერ-ი სახეამი – «კვერცხის გულისფერ სახიანი».

ართო ი-ყვიპ-ინ-ან-ცჲ – «მთლად გაყვითლებულია».

დღვიბ-ალ-ი ფერ-იშ-ი კოჩი ვარე სასიამოვნო ინაჯინალი – «ყვითელი «ადღვებილი» ფერის კაცი არ არის სასიამოვნო შესახედავი».

ჩონთ-ემ-ფერ-ი სახე – «ყვითელი ფერის სახე».

ნე-გი-ნო-წჷ-მ-ილ-იშ-ი ფერი – «ნაღველ გადასხმულის ფერი».

ოქრო-შ-ფერ-ი სახე ულუ ნათელი – ოქსოსფერი სახე აქვს, ნათელი».

ნათ-ელ-ი ფერი ქიგნორდვალუდანი არძასია – «ნათელი ფერი დაგდებოდეთ ყველასო».

გ) თვალის ფერის აღმნიშვნელი ლექსიკა

უჩა თოლი _ «შავი თვალი».

თოლ-წარი უჩა _ «შავ თვალ-წარბა» («თვალწარბშავი»).

უჩა თოლ-წარამი ცირა _ «შავთვალწარბა გოგო».

თიში უჩა წარ დო თოლი, ბრილიანტიშორო ირთუნი (გუდ., 70, 26) _ «მისი შავი თვალ-წარბი («წარბი და თვალი»), ბრილიანტივით ელავს».

ტუტა-შ-ფერ-ი თოლამი _ «ნაცრისფერ თვალება».

რუმ-ე ფერ-იშ-ი თოლი ალამუ, ფერი ვეთუე _ «მრუმე (შდრ.: ძვ. (ქ.). მრუმე _ «მუქი», «შავი») ფერის თვალები აქვს, ფერს ვერ იტყვი».

მუჩია-შ-ფერ-ი თოლეფცჳ ალურგინუანცჳ _ «მაცვლისფერთვალებს აბრიალებს».

ო-რწკ-ინ-ა-ია თოლეფი ალამჳ _ «ელვარე თვალები აქვს».

თოფურ-იშ-ფერ-ი თოლი _ «თაფლისფერი თვალები».

ჭუბურ-იშ-ფერ-ი თოლეფი უჩა თუმამო ძღაბის ოსქვანცჳ _ «წაბლისფერი თვალები შავთმიან გოგოს უხდება».

ცა-შ-ი-ფერ-ი თოლეფი ულუ დო თენა ხოლო ხანტჳნცჳ _ «ცისფერი თვალები აქვს და ისეც ხატავს».

რდღ-იბ-ალ-ი თოლეფი _ «^მავადმყოფობისაგან^მ გაყვითლებული თვალები».

ღვიჟ-ალ-ი თოლი _ «უფერო ^მყვითელი^მ თვალი».

კატუ-შ-ფერ-ი რწკ-ინ-ჳნ-ცჳ-ნი ე-ფერ-ი თოლეფი ალამჳ _ «კატასავით მბრწყინავი თვალები აქვს».

კატუ-შ-ი თოლამი _ «კატის თვალება».

ჭით-ა თოლამი _ «წითელ თვალება» (ავი, ბოროტი თვალი).

წყარი-შ-ფერ-ი თოლი ულუ, დო ფერც ირთანცჳ, ცას ქელაჯინენი _ ცაშფერი რე, დიხასჳ-ნი რუმეთჳ გინირთუ _ «წყლისფერი თვალები აქვს, და ფერს იცვლის, ცას რომ შეხედავს ცის ფერია, თუ მიწას _ მრუმე გახდება».

^მმ-წვან-ე თოლი _ «მწვანე, ლურჯი თვალი».

მ-წვან-ე თოლეფი ალამჳ, სქვამი ფერი _ «მწვანე (ლურჯი) თვალები აქვს, ლამაზი ფერი».

წუნ-ე თოლი _ «ლურჯი თვალი».

ზურმუხტ-იმ-ფერ-ი თოლეფი _ «ზურმუხტისფერი თვალები».

ფერ-ა-კო-რთ-ელ-ი თოლამი რე _ «ფერშერეულთვალება».

ჯღარ-ი||ჯღარი ფერიში თოლეფი _ «ჟღალი ფერის თვალები».

სქვამი ფერიში თოლი _ არძაშა ქომისხუნუ სქანი სქვამი ფერიში თოლეფია _ «ყველას მირჩევნია შენი ლამაზი (ფერის) თვალები».

თავი VI

ფრინველთა შეფერილობის აღმნიშვნელი ლექსიკა

მეგრულში ქათამის, ინდაურის სპეციფიკური ფერის აღმნიშვნელია **ფერო**, რაც ნიშნავს «ფერადს, ჭრელს» (გულუა 2003, 50).

ფერო-ფერო ქოთომეფი არძა ტურასჟ ქოჩიო _ «ფერად-ფერადი (ჭრელ-ჭრელი) ქათმეები ყველა ტურას აჭამეო». (შდრ.: **ფერო** _ «თეთრსა და შავის საშუალო», საბა).

ჭრელი ფერის ქათმის გამომხატავად არაერთი ლექსემაა გამოყენებული: **ჭვატორია**, **ჭურჭოია**, **ჭურჭულია**, **ჭარჭულია**, **ჭარჭუია**, **ჭვარჭვალაია**, **ჭაჭო**, **ჭერჭე**, **ჭურჭე**, **ჭარჭულერი**, **ჯაჭვა**, **ჯაჭვია**, **ღაჟო**, **ღაჟოია**, **ღაჟურია**, **ხანტურია**, **ჭკარჭკუნტია**, **ჭარკუნტია**, **ჭკარჭკუნტელი**, **ჭკარკუნტია**, **ღანტურია**, **ჭერჭულია** (გულუა 2003, 50).

გვაქვს ჩე ჯაჭვა _ თეთრი ჯაჭვა («საერთო ფონზე თეთრი ჯაჭვისებური რგოლებით»); **რუმე ჯაჭვა**, **ღია ფერიშო ჯაჭვა** _ (ერთ ფონზე ღია ფერის ჯაჭვისებური წყობა წითელი, თეთრი, ოდნავ მოყვითალო ფერებისა).

რუმე ფერიში ქოთომეფი _ «რუხი ფერის ქათმეები» (შდრ.: მრუმე, მრომი «ესე არს ბნელი, საჩინარი, გინა შავი ბინდის მსგავსი» _ საბა).

წითელი ფერის ფრინველის მიმართ იხმარება **ჭითა**, ამასთან, მარტვილურ თქმაში **ჭითალა** ფორმაც გვხვდება: **ჭით-ალ-ა** ქოთომეფი ჯგირი რე _ «წითელი ფერის ქათმეები კარგი ჯიშის არის».

ზოგჯერ ჭითა კონკრეტულ წითელ ფერს არ აღნიშნავს და ის გამოყენებულია წაბლისფერი ბუმბულის მქონე ფრინველის ფერის აღსანიშნავად (გულუა 2003, 48).

მეგრულში (ასევე ჭანურში) შავ ფრინველს უჩა ფერით აღნიშნავენ, მოშავოზე იტყვიან «მო-უჩ-ე»-ს.

უჩა ქოთომი ხოლო ჩე კვერცხის სქუნსია (შეროზ., მემ. _ 137, 25) _ «შავი ქათამიც თეთრ კვერცხს დებსო».

ჩე სრულად თეთი ფერის ფრინველის სახელია, მოთერო ფერის ფრინველი აღინიშნება მორჩე- ფორმით, გვხვდება ჩელაიაც [ჩელა დასტურდება ცხოველთა ლექსი-კონშიც].

ჩე ქოთომი ჩელაია, ჩე კვერცხიში მასქუალი _ «თეთრი ქათამი, თეთრონი, თეთრი კვერცხების მღებელი» (შდრ.: ჩელაია ძღაბი «თეთრი გოგო»).

თავი VII

თევზის შეფერილობის აღმნიშვნელი ლექსიკა

ცნობილია, რომ თევზის შეფერილობას განაპირობებს საცხოვრებელი გარემო, რაც სათანადოდ აისახება ენაში. ამასთან, შეფერილობა ერთ-ერთი ნიშანია თევზის სახეობების ერთმანეთისაგან გასარჩევად. დასტურდება შემდეგი ლექსემები: უჩა კალმახა _ «შავი კალმახი», ჩე კალმახა _ «თეთრი კალმახი».

გვალაში კალმახა რუმე რე დო უჩა კალმახას უძახჩნა, მალი წყარცჳ კალმახა ჩე რე _ «მთის კალმახი მუქია და შავ კალმახს ეძახიან, მდინარის კალმახი _ თეთრია»;

ზღვაში ღორჯო რუმე რე, ტობას _ გვალო უჩა _ «ზღვაში ღორჯო მრუმეა, ტბაში _ ძალიან (მთლიანად) შავი»;

ზღვაში ჩხომეფი ოქრო-შ-ი ფერ-ეფ-ი რე, ტობას გი-ნი-უჩ-არ-უ-ან-ცჳ _ «ზღვის თევზები ოქროსფერებია, ტბისა კი წაიშავებენ»;

საერთო შეფერილობის მიხედვით არჩევენ თევზების შემდეგ ჯიშებს:

ლაჟ-ურ-ია ზუთხი _ «ზოლებიანი ზუთხი»; **ჭარჭ-ულ-ია** ორაგული _ «ჭრელი ორაგული»; სიგნილი **მ-წვან-ე** რე _ «სიგნილი მწვანეა»; ხამუციეფი **ვარჩხ-ილ-იშო-ფერ-ი** რე _ «ხამსები ვერცხლისფერები არიან»; მინი ჩხომი გვალო **წყარ-იშო-ფერ-ი** რე _ «ზოგი თევზი მთლად წყლის ფერია»; ჩუპატარეფი მინი **მო-ჭით-ე** რე, მინი **გვალ-ო ჭით-ა** _ «ჩუფათანები ზოგი მოწითალო, ზოგი მთლად წითელია».

საერთო შეფერილობის გარდა ხდება სხეულის განსხვავებულ ფერზე მითითება:

ქვარა-გჭთო-რჩ-ე _ «მუცელგათეთრებული»;

სვია **ქვარა-გჭთო-რჩ-ე** ჩხომი რე _ «სვია მუცელთეთრი თევზია».

თვალის შეფერილობის მიხედვით გამორჩეულია კეფალისა და კობრის ქვესახეობები: **ჭითა თოლ-ამ-ი** _ «წითელთვალა» (ჭან. მ-ჭითა-თოლ-ონ-ი), **უ-ჩ-ა-თოლ-ამ-ი** _ «შავთვალა» (ჭან. უ-ჩ-ა-თოლ-ონ-ი).

ხალის შეფერილობის მიხედვით განირჩევა თევზის სქესი: დედალი კობრი არის **მო-რჩ-ე** (მეგრ.) «მოთეთრო», მამალი _ **ჭით-ა** (მეგრ.) «წითელი» (სალია 2002, 52).

დადული კალმახას **ჭითა-ჭითა** ხალეფი გეუხე, მუმულცჷ _ **უჩა-უჩა** _ «დედალ კალმახს წითელ-წითელი ხალები აზის, მამალს _ შავ-შავი».

ზოგი თევზის ფერთა ცვლა ხდება წელიწადის დროის მიხედვით.

ზოთონცჷ **ღლამი ყვინთ-ელ-ი** რე, ზარხულცჷ _ **უჩა** _ «ლოქო (იმერ., გურ., ლეჩხ. «ღლავი») ზამთარში ყვითელია, ზაფხულში _ შავი».

გვიბე **ოქრო-ს-ფერ-ი** ჩხომი რე, ზოთონცჷ **ტერტე-ტერტე** გეუხე _ «გვიბე ოქროს-ფერი თევზია, ზამთარში ლაქები უჩნდება».

თევზის შეფერილობის აღმნიშვნელ ლექსიკაში გამოიყოფა თევზის სხეულის სიჭრელის აღმნიშვნელი სახელები: **ჭრ-ელ-ი** _ **ჭარჭ-ულ-ია**, **ჭურჭ-ულ-ია**||**ჭვარჭვ-ალ-ია** _ «ჭრელი», **ლაჟ-ურ-ია** _ «დახაზული», **ხანტ-ურ-ია** _ «დახატული».

ივარაუდება, რომ «ჭრელი» ქართულიდანაა შეთვისებული მეგრულში. ერთელიშვილის მოსაზრებით, **ჭრ-ელ** სიტყვის მიღების გზა ასეთია: *ჭერ-ჭერ → *ჭერ-ჭელ → *ჭერ-ელ → *ჭრ-ელ (ერთელიშვილი 1980, 192). ასევე რედუპლიცირებული ძირია მეგრული **ტერტე** («ლაქებიანი»): **ტერ-ტე** → **ტერ-ტერ**. შდრ.: **ჭერჭე** → *ჭერ-ჭერ. დადასტურებული გაორკეცებული **ტერტე-ტერტე** _ ფორმაც, რომელიც შინაარსობრი-

ვად ლაქების სიხშირესა და სიმკვეთრეზე მიუთითებს მსგავსად, **ჭურჭულ-**, **ჭვარჭვალ-**, **ჭარჭულ-**, _ რედუპლიცირებული ძირებია, ერთმანეთის ფონეტიკური ვარიანტებია; **ჭარჭულ-**ია ფორმაში გამოიყოფა -ია სუფიქსი.

თავი VIII

ცხოველების შეფერილობის ამსახველი ლექსიკა

მეგრულში ცხოველთა შეფერილობის გამომხატველად შემდეგი ფორმები დასტურდება.

კახ-ი||კახ-ურ-ა _ «ჭრელი ღორი, შავ-თეთრად შეფერილი».

კახ-ი ფერ-იშ-ი ღეჯი ხომ ვაიძირუნია _ «შავ-თეთრად ჭრელი ღორი ხომ არ გინახავსო» (შდრ.: ლეჩხ. კახ-ა, იმერ. კახ-ო-ურ-ა «თეთრი მცენარე, გურ., ლეჩხ., იმერ. კახ-ა-მ-ბალ-ი «თეთრი ბალი, გურ. კახ-ურ-ა-ი «აბრეშუმის ჭრელი ჭია»).

კორობა _ «ფერადზოლებიანი» _ ძროხის სახელწოდება (შდრ.: კორობუა _ «შეკრება»).

ჩე დო უჩა-თ ჭარგა _ «თეთრად და შავად ჭრელი» (რუსული ჯიშის ღროხა).

საღარა _ «ნიშა» (შუბლზე სიგრძივი ზოლის მქონე ცხენის სახელწოდება). **საღარა** ცხენი ქაჩუქუ ბაბუქჷ მოთასჷ _ «ნიშა ცხენი აჩუქა ბაბუამ შვილიშვილს».

უჩა ლაფშა, თუხარიკი, მა სკანოთი მაჩვენუ (გუდ., 62, 50) _ «შავი ლაფშა, თუხარიკი, მე შენთვის მეყოლება».

ქვიშ-ორ-ი||ქვიშ-ორ-ა _ «ქვიშისფერი ცხენი».

ართი **ქვიშ-ორ-ი** ცხენი პუნცჷ _ «ერთი ქვიშისფერი ცხენი მყავს».

შქირუ თხა _ «რუხი ფერის თხა».

ოზემა **შქირუ თხასჷ** გემნურთუმუდუ _ «ეზოში რუხი ფერის თხა შემოსულიყო».

ჩელა _ ხარის სახელწოდებაა, თეთრი ფერის გამომხატველია. (გადატანითი მნიშვნელობით ადამიანის მიმართაც ხშირად იხმარება).

ამო ჩელა, სი ჩერჩელა, სი მონობას გეგაფილი (გუდ. 293, 9) – «აქეთ ჩელა, შე ზონავ, შე მონობას დაჩვეულო».

ხი, ჩელა, ნაბარბალც, უჩურცხელო გერდგჩ ულუ (გუდ., 37, 5) – «ხი, ჩელა, ნაბორბალზე, მოუცილებლად გადგას უღელი».

ფერად თეთრი ჯორიც დასტურდება მეგრულ ხალხურ ლექსებსა და ანდაზებში: გოლახი დო გიგოქსჩდჩ, ჩე ჯორ-იშ-ი კვარტიცალო (გუდ., 26, 9) – «ცემე და შერჩება თეთრი ჯორის წიხლივით». ჩე ჯორსჩ სქუა ვეურჩქინდუნია (შერ., მემ. 162, 5) – «თეთრ ჯორს შვილი არ გაუჩნდებაო».

ძაღლის სახელწოდებათა შორის გვაქვს: ჩე ჯოდ-ორ-ი – «თეთრი ძაღლი», უჩა ჯოდ-ორ-ი – «შავი ძაღლი», ტორ-გო, ჭარგა – «ჭრელი».

ჩე ჯოდორი, უჩა ჯოდორი – ჟირხოლო ჯოდორი რენია (შერ., მემ. 162, 7) – «თეთრი ძაღლი და შავი ძაღლი – ორივე ძაღლიაო».

დასტურდება სენაკ.-მარტვ.: უჩა კამეჩ-ი, ზუგდ.-სამურზ.: უჩა კამბეში – «შავი კამეჩი». კამბეში ჩე ბატას დღას ვაქიმინჩნცია – «კამეჩი თეთრ ზაქს თავის დღეში არ მოიგებსო».

მეგრულ ზღაპრებში განსაკუთრებული სიხშირით დასტურდება ცხენთა სახელწოდებანი: ჩე რაში – «თეთრი რაში», ჭითა რაში – «წითელი რაში». უჩა რაში – «შავი რაში», ამათ შორის უპირატესობა თეთრ რაშს ენიჭება, მასზე ყოველთვის დადებითი, სიკეთისათვის მებრძოლი ადამიანია ამხედრებული: ჩე რაში-ი-თ, ჩე კოჩი, ჩე ტანისამოსიში გომონწყილი ქუმურს... (ხუბ., 160, 23) – «თეთრი რაშით, თეთრი კაცი, თეთრ ტანისამოსში გამოწყობილი მოდის»...

ს ა ე რ თ ო დ ა ს კ ვ ნ ე ბ ი

1. ფერთა ტერმინოლოგიის შესწავლა განსაკუთრებულ ყურადღებას იქცევს როგორც ჩვენში, ისე საზღვარგარეთ. საგანგებო დისერტაციები მიემდგვნა ქართული და სვანური ენების ფერთა აღმნიშვნელი ლექსიკის სტრუქტურულ-სემანტიკურ ანალიზს; რაც

შეეხება მეგრულ მასალას, მისი მონოგრაფიული კვლევა მხოლოდ ახლა განხორციელდა;

2. მეგრული მდიდარია როგორც აქრომატულ ისე ქრომატულ ფერთა ლექსემებით, თუმცა პროზაულ და პოეტურ ტექსტებში ჭარბობს აქრომატულ ფერთა გამომხატველი მონაცემები.

3. გამოიყოფა შვიდი ძირითადი ფერი: **ჩე||რჩე** – «თეთრი», **უჩა** – «შავი», **რუხი||რუმე** – «რუხი», **ჭითა||მჭითა** – «წითელი», **წვანე||მწვანე|| რწვანე** – «მწვანე», «ლურჯი», **ლურჯი** – «ლურჯი», «მწვანე», **ყვინთელი||ყვინთელი** – «ყვითელი»,

4. მეგრულში განსაკუთრებით მრავალფეროვანია ფერთა აღმნიშვნელი ისეთი ლექსემები, რომელთათვისაც ამოსავალია მცენარის, ცხოველის, ლითონისა და სხვა საგანთა სახელწოდებანი: **ვარდ-იმ-ფერ-ი** – «ვარდისფერი», **ატამა-შ-პირ-იმ-ფერი** – «ატმის ყვავილისფერი»; **ბურაკ-იმ-ფერ-ი** – «ჭარხლისფერი»; **ზაფანა-შ-ფერ-ი** – «პილპილისფერი», (შდრ. ქართ. **ზაფრანა** «ყვითელი ყვავილი», სვან. **ძაფანა**) **ოფოფია-შ-ფერ-ი** – «ოფოფისფერი»; **სალათა-შ-ფერი** – «სალათასფერი», **წიფურ-იმ-ფერ-ი** – «წიფლისფერი», **ზღვა-შ-ფერ-ი** – «ზღვისფერი»....

5. ფერების სემანტიკური დატვირთვა მეგრულში დიდია, ისევე როგორც ქართულში.

6. თეთრი ფერის სინონიმებია: **ნათელი** – «ნათელი», **ბჟალარა** (ზუგდ.-სამურზ.) – «ნათელი», «მზიანი», **ოთანთალაია** (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) – «ქათქათა», **ვარვალა||ვარკალა||ოვარკალაია** (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) – «ელვარე», **ორწკინაია** (ზუგდ.-სამურზ.) – **ოწკინაია** (სენაკ.-მარტვ.) – «ბრწყინვალე», **წმინდა** (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) – «წმინდა», **ატატია** (ზუგდ.-სამურზ.) – «^მძალიან^მ თეთრი», **ოტანტალაია||ტრიალი ჩე** (ზუგდ.-სამურზ.) – «^მძალიან^მ თეთრი», **გოფშათუთაშფერი** (ზუგდ.-სამურზ.), **გოფშათუთაცალი** (სენაკ.-მარტვ.) – «სავსე მთვარესავით თეთრი», **თუთარჩელა** (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) – «თეთრი მთვარე», **ჩელა||ჩელაია** (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) – «თეთრი», **ოცანცალაია** (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) – «ციმციმა თეთრი».

7. თეთრი ფერით გამოიხატება: სილამაზე, სიხარული, ბედნიერება, გულისტკივილი, საფიქრალი, დალოცვა, ბოროტება (იშვიათად), ნატვრა, ავადმყოფობა, გაფითრება...

8. შავი ფერის სინონიმებია: **ხიჭუ** (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) – «ძალზე შავი», **წკვერეთია||წკურუტია** – «შავი, ბნელი ^ქღამე^ქ», **უკუმელა||უკმელა** (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) – «ბნელი», **ღვიშქალი||ღვიშქერია** (ზუგდ.-სამურზ.) – «შავი», «შავგრემანი», **მუქი** (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) – «შავი», **გონწერილი||გონწოლირი** (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) – «გამურული», **ჯანგარა** (ზუგდ.-სამურზ.) – «ჯანგარასფერი» (მუხის ქერქის ნახარში წყლის ფერი), **ღვინჯა** (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) – «შავად დამწიფებული მსხლის ფერი», «ღვინჯასფერი», **წკურუმი** (ზუგდ.-სამურზ.) – «ბნელი», **წკურიანტელი** – (სენაკ.-მარტვ.) – «ბნელი ^ქღამე^ქ»;

9. შავი ფერით გამოხატულია გლოვა, მწუხარება, დაქადნება-მუქარა, წყევლა, სიმახინჯე, შეურაცხყოფა, ბოროტება, ცბიერება, სილამაზე...

10. რუხი ფერის სინონიმებია: **რუმე** (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) – «ბნელი», **შქირუ** (ზუგდ.-სამურზ.) – «მუქი, ნაცრისფერი», **ტუტაშფერი** – «ნაცრისფერი» (შდრ. ძვ. ქ. **ტუტ**-ი, ლეჩხ., იმერ. **ტუტ**-ა, სვან. **დ^ატ** «ნაცარი»), **ქვიშორი** (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) – «ქვიშისფერი»;

11. რუხი ფერით გადმოიცემა: ავადმყოფობა, სიმახინჯე, შეურაცხყოფა, შიში, გაბრაზება, სილამაზე, ნაღველი...

12. მეგრულში **ფერო** დასტურდება ფერადის (ვარდისფერის, ხორბლისფერის, ფეროვანის, ფერადის) მნიშვნელობით, განსხვავებით სვანური **ფარ...**-საგან, რომელიც ნაცრისფერის აღსანიშნავად გამოიყენება, ამასთან ფერის ზოგადი ცნების გამომხატველიცაა (შდრ. ძვ. ქ. **ფერო**-¹ «ჭრელი», «თეთრსა და შავს საშუალო» – საბა);

13. წითელი ფერით გამოხატულია: სილამაზე, ლანძღვა, უბედურება, სიკვდილის მოახლოება, სირცხვილის გრძნობა, ავადმყოფობა...

14. **ჭითა** სიტყვისაგან ნაწარმოებია გამოთქმები: **მანგარი ჭითა** – «მუქი წითელი», **გვერდოჭითა** – «ნახევრად («გვერდ») წითელი», **გვალოჭითა** – «მთლად წითელი», **მონჭირელი ჭითა||ფერწმონჭირელი** (ზუგდ.-სამურზ.) – «მუქი წითელი, ფერმორეული, ჭვილი კიბოიაშფერი – «შემწვარი კიბოსფერი» (გადატ.)...

15. ყვითელი ფერის სინონიმებია: **იონთე||იონთეშფერი** (ზუგდ.-სამურზ.) – «ყვითელი», **დღვიბალი** (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) – «უშნოდ ყვითელი», **დღვენდღვერია||დღვინდღვალი** (ზუგდ.-სამურზ.) – «ავადმყოფური ყვითელი ფერი», **რტყიპალი||ტყვეპერია** (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) – «უშნოდ ყვითელი» (ნაავადმყოფარი ყვითელი), **ღვიჯალი||ღვეჯერია** – «მუქი ყვითელი» (უშნო ფერის შდრ. სვან. ყ...იჟე «ღვიძლი»);

16. ყვითელი ფერით გამოხატულია: სილამაზე, ავადმყოფობა, გაფითრება, დაქადნება-მუქარა, შეურაცხყოფა...

17. მეგრულში მწვანის შესატყვისად დასტურდება **რწვანე | მწვანე**, რომლითაც გამოიხატება, ძირითადად, ლურჯი ფერიც;

18. მწვანითა და ლურჯით გადმოიცემა: სილამაზე, ავადმყოფობა, შეურაცხყოფა...

19. მეგრულში ჭრელი (**რჭელი**) ფერების გადმოსაცემად მრავალი ლექსემა დასტურდება: **კახი||კახურა** – «ჭრელი ღორის სახელწოდება», **კორობა** – «ფერადზოლებიანი ძროხა», **ღაზურია||ღაჟურია** – «ხაზებიანი და ჭრელი», **ჯღარი** – «ჭროლა», **ჭერჭე||ტერტე, ტორგო, ჭარგა, ხანჭურია** – «ჭრელი», **ჭკარჭკუნტია||ჭკურჭკუნტია** – «დაწინწკლული»; უკანასკნელი ლექსემის პირველ კომპონენტში შესაძლოა წარმოდგენილი იყოს ქართული **ჭრელ** < ***ჭერ-ელ** ფუძის ფონემათმესატყვისობა **ჭკარ-** (რ. აზაშია);

20. მეგრულში, ისევე, როგორც ძველ ქართულსა და სხვა ქართველურ ენებში, სიტყვა «ფერი» პოლისემიური ბუნებისა, ფერთა აღმნიშვნელ სახელებში მას ენაცვლებიან თანდებული **მ^ი-ჯგუმ^რ-ა** («მსგავსი») და **ნერი** («ნაირი») სახელი: **ვარდ-იშ-ფერ-ი||ვარდ-ი-ჯგურ-ა|| ვარდ-იშ-ნერ-ი** – «ვარდისფერი||ვარდის მსგავსი||ვარდისნაირი», **ბჟა-შ-მ^ი-ფერ-ი||ბჟა-ჯგურ-ა||ბჟა-შნერ-ი**: 1) მზისფერი, მზის მსგავსი, მზისნაირი, 2) რძისფერი, რძის მსგავსი, რძისნაირი. სემანტიკური თვალსაზრისით ისინი შიეძლება ერთ ჯგუფში გავაერთიანოთ;

21. ფორმის მიხედვით მეგრულში გამოიყოფა ფერის აღმნიშვნელი **მარტივფუძიანი, დერივაციული, კომპოზიტური და სინტაგმური** ლექსემები; მეგრულში ფერთა აღმნიშვნელ ლექსემებში წარმოდგენილი ქონების სუფიქსებს, შორისაა საერთო ქართველური -ა სუფიქსი: **ჭარგა** – «ჭრელი», **ჩ-ელ-ა** – «თეთრა», **თუ-თა-რჩ-ელ-ა** – 1. «თეთრ მთვარესავით», 2. «მზეთუნახავი»...

22. ფერის აღმნიშვნელ ზედსართავებს მეგრულში ხარისხის ოთხი ფორმა აქვს: დადებითი, ოდნაობითი, აღმატებითი, შედარებითი;

ა) ოდნაობითი ხარისხის მაწარმოებლად დასტურდება: მო- _ -ო, მო- _ ე, -ე : მო-რუხ-ო _ «მორუხო»; მო-ტუტ-აშ-ფერ-ო _ «მონაცრისფრო», მო-ქვიშა-შ-ფერ-ო _ «მოქვიშისფრო»... მო-ურ-ე _ «მოშავო»; მო-რჩ-ე _ «მოთეთრო»; მო-რუმ-ე _ «მორუხო»... ე-ლა-რჩ-ე _ {გვერდითა მხრიდან} მოთეთრო; ე-ლა-ჭით-ე _ {გვერდებზე} მოთეთრო, წ-მო-ურ-ე _ «წაშავო»... ვფიქრობთ, -ე სუფიქსი ზმნისწინებთან ერთად აწარმოებს ოდნაობით ხარისხს; ამასთან, ქართულის წა- პრევერბიან ფორმებს მეგრულში წ-მო|წუ-მო-იანი ფორმები შეესაბამება; გარდა ამისა გამოიყენება: ე-ლა-, მი-კო, მუ-კო და ა. შ. ზმნისწინაინი მონაცემებიც ოდნაობითის შინაარსის გამოსახატავად (შდრ. სვან. ლა-1-ჭემ-ე «წათიბა»);

ბ) შედარებითი ხარისხის მაწარმოებლად დასტურდება მა- _ -ა პრეფიქს-სუფიქსი. მა-რჩ-ი-ა _ «{ამისთანა} თეთრი»; მა-ურ-ა _ «{ამისთანა} შავი»; მა-ჭით-ა _ «{ამისთანა} წითელი»;

გ) აღმატებითი ხარისხის მაწარმოებელია უ-აშ პრეფიქს-სუფიქსი (ქართული უ-ეს-ის შესატყვისი): უ-რ-ჩი-აშ-ი _ «უთეთრესი», უ-ურ-ა-აშ-ი _ «უშავესი», უ-ლურჯ-აშ-ი _ «ულურჯესი»;

23. მეგრულში ფერის გამომხატველი ლექსემები აქტიურად აწარმოებენ ზმნებსა და სახელზმნებს, რომელთაგან განსაკუთრებულ ყურადღებას იპყრობენ ვნებითი გვარის -ურ- სუფიქსიანი პრევერბიანი მიმღეობები: გორჩილღებური (ზუგდ.-სამურზ.), გორჩიალღებური (სენაკ.-მარტვ.) _ «გათეთრებული», მითომწვანებული (სენაკ.-მარტვ.), მითოწვანებული (ზუგდ.-სამურზ.) _ «ჩამწვანებული», ელაჭითორებული (ზუგდ.-სამურზ.), ელაჭითარებული (სენაკ.-მარტვ.) _ «²ვერდებზე² გაწითლებული»... ეს მიმღეობები მხოლოდ წარსულ დროში არიან წარმოდგენილი. როგორც ჩანს, მეგრულის პრევერბთა ნაირგვარობაც აძლევს შესაბამისი ბაზისური ტერმინებისაგან მიღებულ ფორმებს მრვალმხრივ გამომსახველობითობასა და ელფერს (მათ შესახებ დღემდე სპეციალურ ლიტერატურაში მსჯელობა არ ყოფილა);

24. ფერთა აღმნიშვნელი ლექსიკა განსაკუთრებულ ხასიათს ატარებს ადამიანის თმის, კანისა და თვალების ფერის გადმოცემის თვალსაზრისითაც: ჩე თუმა _ «თეთრი

თმა»; ჩე ფრიმ-ულ-ი _ «თეთრი წვერი»... თუ-თა-რჩ-ელ-ა _ «თეთრ მთვარესავით»; ფერ-ი-გი-ნო-ლაფ-ირ-ი სახე _ «ფერწასული სახე»... წყარ-იმ-ფერ-ი თოლ-ეფ-ი _ «წყლისფერი თვალეზი»;

25. ფერთა სახელები დიდი სიხშირით დასტურდება ფრინველთა, ცხოველთა და თევზთა შეფერილობის გამოსახატავად; ამასთან, ხშირ შემთხვევაში კონკრეტული ფერი ცალკეულ ჯიშთა გარჩევის ერთ-ერთ საშუალებასაც წარმოადგენს: უჩა კალმახა «შავი კალმახი», ჩე კალმახა «თეთრი კალმახი»...

ფერთა აღმნიშვნელ მეგრულ სიტყვათა ლექსიკონი

ალიშფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ ალისფერი

ანგურაშფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ აგურისფერი

ანკარაშფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ ნაცრისწყლიფერი

არიკიშფერი (ზუგდ.-სამურზ.) _ არაკისფერი

არწივიშფერი (ზუგდ.-სამურზ.) _ არწივისფერი

ასკილიშფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ ასკილისფერი

ატამაშპირიშფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ ატმისყვავილისფერი

ატატია (ზუგდ.-სამურზ.) _ თეთრი

აფანი||ჰვააფანი (ზუგდ.-სამურზ.) _ აფანი||შუბლაფანი, ^მშუბლთეთრი^მ

აფრიკოზიშფერი (ზუგდ.-სამურზ.) _ აფრიკოზისფერი

ახალიენაჰოთემ^მლურელიშ^მი^მფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ ახალად ამო-
თხრილი მკვდრი ფერი

ბაზიშფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ ბაზისფერი

ბამბეშფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ ბამბისფერი

ბამბუკიშფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ ბამბუკისფერი

ბარუშფერი||მბარუშ^მი^მფერი (ზუგდ.-სამურზ.) _ მბერავისფერი

ბაშმალაშ^მი^მფურცელიშფერი (ზუგდ.-სამურზ.) _ ბუშმალას ფოთლისფერი

ბერწულიშფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ ბროწეულისფერი

დოლოშიფერი||ნდოლოშფერი (ზუგდ.-სამურზ.), მდელიოშფერი (სენაკ.-მარტვ.) _ მდე-
ლოსფერი

დღებერია, დღიბალი ფერი (ზუგდ.-სამურზ.) _ ჴუმნოჴ ყვითელი, ადღვებილი ფერი

ევკალიპტიშფურცელიშფერი (ზუგდ.-სამურზ.) _ ევკალიპტისფოთლისფერი

ერცქემიშფერი (ზუგდ.-სამურზ.), ერსქემიშფერი (სენაკ.-მარტვ.) _ შვლისფერი

ვალიშფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ ელვისფერი

ვარდიშპირიცალი (ზუგდ.-სამურზ.) _ ვარდისყვავილისფერი

ვარდიშფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ ვარდისფერი

ვარვალაფერი (ზუგდ.-სამურზ.) _ ელვარე ფერი

ვარკალაფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ კაშკაშა ფერი

ვარჩხილიშფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ ვერცხლისფერი

ველჩნცჩნიეფერი ფერი (ზუგდ.-სამურზ.) _ ელვარე ფერი

ვირიშფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ ვირისფერი

ზანგიშფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ ჴანგისფერი

ოზანთალაიაფერი (ზუგდ.-სამურზ.) _ ვარვარა ფერი

ზაფანაშფერი||ზაფანაჯგურა (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ პილპილისფერი

ზებრაშფერი (ზუგდ.-სამურზ.) _ ჴებრასფერი

ზესქვიშფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ შაშვისფერი

ზორზოკია||ზორზოკიაფერი (ზუგდ.-სამურზ.) _ ძალზე წითელი ფერი

ზჩსხჩრიშფერი (ზუგდ.-სამურზ.), ჴისხირიშფერი (სენაკ.-მარტვ.) _ სისხლისფერი

ზურმუხტიშფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ ჴურმუხტისფერი

ზღვაშიფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ ჴღვისფერი

თოისერშიფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ სასწაულიფერი

თოფიშწამალიშფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ თოფისწამლისფერი

თოფურიშფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ თაფლისფერი

თითმერიშფერი (ზუგდ.-სამურზ.) _ თუთიისფერი

თჩრიშმარჩიაფერი (ზუგდ.-სამურზ.) _ თოვლივით თეთრი ფერი

თირიშფერი (სენაკ.-მარტვ.), თერიშფერი (ზუგდ.-სამურზ.) _ თოვლისფერი

თუთაშფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ მთვარისფერი
 თუთარჩელა (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ თეთრმთვარისებრი
 თუთუმიშთასიშფერი (ზუგდ.-სამურზ.) _ თამბაქოს თესლისფერი
 თუნთიშფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ დათვისფერი
 თუნჯიშფერი (ზუგდ.-სამურზ.) _ თუჯისფერი
 თხაშიქონიშფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ თხისქონისფერი
 თხაშფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ თხისფერი
 თხირიშხვიხვილიშფერი (ზუგდ.-სამურზ.) _ თხილის ყვავილისფერი (იგივე მტვრისფერი)
 თხუმურიშფერი (ზუგდ.-სამურზ.) _ თხრამლისფერი
 იაიაშფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ იისფერი
 იბლიშფერი (ზუგდ.-სამურზ.) _ იელისფერი
 იბლიშპირიშფერი (ზუგდ.-სამურზ.) _ იელისყვავილისფერი
 კამბეშიშმარწვენიშფერი (ზუგდ.-სამურზ.), კამეჩიშმარწვენიშფერი (სენაკ.-მარტვ.) _ კამეჩისმაწვნისფერი
 კამბეშიშფერი (ზუგდ.-სამურზ.), კამეჩიშფერი (სენაკ.-მარტვ.) _ კამეჩისფერი
 კაჟიშფერი (ზუგდ.-სამურზ.) _ კაჟისფერი
 კარაქიშფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ კარაქისფერი
 კარიჩნიფერი (ზუგდ.-სამურზ.) _ ყავისფერი
 კარტოფილიშფერი (სენაკ.-მარტვ.) _ კარტოფილისფერი
 კაპუსტაშიფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ კომბოსტოსფერი
 კაჭაჭაშფერი (ზუგდ.-სამურზ.) _ კოდალასფერი
 კვერცხიშგურიშფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ კვერცხისგულისფერი
 კირიშფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ კირისფერი
 კინისფერი (სენაკ.-მარტვ.), რკინაშფერი (ზუგდ.-სამურზ.) _ რკინისფერი
 კობუპამინდორიშფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ უმწიფარი პომიდვრისფერი
 კოკუმიშფილადარიშფერი (ზუგდ.-სამურზ.) _ კოკუმიშბიბილოშფერი (სენაკ.-მარტვ.) _ ინდაურის ბიბილოსფერი

კოლიშფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ ჭრიჭინასფერი
 კორობა (ზუგდ.-სამურზ.) _ ფერადზოლიანი ძროხა
 კოპეშიაშფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ კვახის გულისფერი
 კჰრდემშიფერი (ზუგდ.-სამურზ.), კირდემფერი (სენაკ.-მარტვ.) _ კლდისფერი
 ლაიტიშფერი (ზუგდ.-სამურზ.) _ სიმინდის უღვაშისფერი
 ლალიშფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ ლალიშფერი
 ლაქიშფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ ლაქისფერი
 ლახანაშფერი (ზუგდ.-სამურზ.) _ ¹ფოთლოვანი¹ კომბოსტოს ფერი
 ლეხიაშფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ ლობოსწყლისფერი
 ლეკიშფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ ლექისფერი
 ლეკუხაშფერი (ზუგდ.-სამურზ.) _ ხეჭრელასფერი
 ლენდღვაწყარიშფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ მღვრიე წყლისფერი
 ლეყვიშფერი (ზუგდ.-სამურზ.) _ ლიქენისფერი
 ლეხიშფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ ავადმყოფისფერი
 ლილაშფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ ლილისფერი
 ლიმონიშფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ ლიმონისფერი
 ლინჯიშფერი (ზუგდ.-სამურზ.) _ სპილენძისფერი
 ლურჯი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ ლურჯი
 მარგალიტიშფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ მარგალიტისფერი
 მარტვინიაშფერი (ზუგდ.-სამურზ.) _ მეზოსტნიასფერი
 მაფურინჯეფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ ¹მფრინავი¹, ხალისიანი ფერი
 მაფშალიაშფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ ბულბულისფერი
 მარციალი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ ბრწყინვალე, თეთრი ფერი
 მალურუშფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ მომაკვდავისფერი
 მაჭირხოლიშფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ მერცხლისფერი
 მელანიშფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ მელნისფერი
 მელაშფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ მელიისფერი
 მონდაჰუმურიშფერი (ზუგდ.-სამურზ.) _ მწიფე ტყემლისფერი

მუხუდოშფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ მუხუდოსფერი
 მუხვიშფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ თხუნელასფერი
 მწვანე||რწვანე||წვანე (ზუგდ.-სამურზ.), მწვანე||წვანე (სენაკ.-მარტვ.) _ მწვანე
 მუნაფაშფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ ღრუბლისფერი
 მუნჭკიშფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ ნამწვისფერი
 მუნჭყვიშფერი (ზუგდ.-სამურზ.) _ სპილოსფერი
 მურიცხიშფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ ვარსკვლავისფერი
 მუქი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ მუქი, ბნელი
 მუჟიაშფერი (ზუგდ.-სამურზ.), მუიაშფერი (სენაკ.-მარტვ.) _ მაცვლისფერი
 ნაბადიშფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ ნაბდისფერი
 ნარლიშფერი (ზუგდ.-სამურზ.) _ სევდისფერი
 ნაცალაშფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ თივისფერი
 ნაცხაცხელიშფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ ნაკვერცხლისფერი
 ნეგინოწიმილიშფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ ნალველგადასხმულისფერი
 ნიკელიშფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ ნიკელისფერი
 ნჩრსიშფერი (ზუგდ.-სამურზ.) _ ნისლისფერი
 ნორღვაშფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ ნალვერდლისფერი
 ნორცხვაშფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ ნალვერდლისფერი
 ნოშქერიშფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ ნახშირისფერი
 ნოლურიშფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ მონაკვდომისფერი
 ნუზუშფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ ნამვისფერი
 მწჯილოშფერი (ზუგდ.-სამურზ.) _ ლომისფერი
 ობარჩხალაია||ბარჩხალა (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ ბრდღვიალა
 ობედიშფერი (ზუგდ.-სამურზ.) _ «აბედისფერი»
 ოვარვალაია (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ «ვარვარა, მოელვარე»
 ოვარკალაია (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ ბრწყინვალე
 ოთანთალაია||გინოთანთალერი (ზუგდ.-სამურზ.) _ ძალიან თეთრი
 ოსარკალაია (ზუგდ.-სამურზ.) _ სარკესავით თეთრი

ოტანტალაია (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ ბრწყინვალე, კამკამა
 ოფოფიაშფერი (ზუგდ.-სამურზ.) _ ოფოფისფერი
 ოქროშფერი|ორქოშფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ ოქროშფერი
 ოჩოკოჩიშფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ ვაცკაცისფერი
 ჟერჟელია (ზუგდ.-სამურზ.) _ ჩახჩახა
 ჟღაბილფერი (ზუგდ.-სამურზ.) _ დაჟღაბნილი ფერი
 რანგიშფერი (ზუგდ.-სამურზ.) _ თაფლის წყალხსნარის ფერი
 რედისკაშფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ ბოლოკისფერი
 რტყაპიშფერი (ზუგდ.-სამურზ.) _ ტყლაპისფერი
 რტყიპალი (ზუგდ.-სამურზ.) _ უშნოდ ფერდაკარგული, უშნო ყვითელი
 რუმე (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ მრუმე
 რუხიფერი||რუხი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ რუხი
 რშვენიშფერი (ზუგდ.-სამურზ.) _ ბადექონისფერი
 რზუფუ (ზუგდ.-სამურზ.) _ მუქი წითელი
 რწკჩნჩნცჩნიფერიფერი (ზუგდ.-სამურზ.) _ ბზინვარე ფერი
 რჭელი||ჭრელი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ ჭრელი
 რხიანიფერი (ზუგდ.-სამურზ.) _ მხიარული ფერი
 რხინაშფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ ქინაქინასფერი
 სალათაშფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ სალათისფერი
 სანთელიშფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ სანთლისფერი
 სარკოფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ საარაკოფერი
 სასთაულიფერი _ სასწაული ფერი
 საღარა (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ ცხენი, შუბლზე თეთრი ნიშნით
 სელეგინიშფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ სულუგუნისფერი
 სემიჩქაშფერი (ზუგდ.-სამურზ.) _ მზესუმზირასფერი
 სინათლეშფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ სინათლისფერი
 სინთეკჩლეძირენიფერი (ზუგდ.-სამურზ.) _ Ⴆსინათლე რომ ატანს ისეთი ფერი¹, გა-
 მჭვირვალე

სპილოშიმკვლითფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ სპილოსძვლისფერი
სტაფილოშიმკვლითფერი (სენაკ.-მარტვ.), სტამფილოშიმკვლითფერი (ზუგდ.-სამურზ.) _ სტაფილოსფე-
რი

სქებშიმკვლითფერი||სქიბშიმკვლითფერი (ზუგდ.-სამურზ.) _ დოლაბისფერი
სქვამიფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ ლამაზიფერი
სხულიშიპირიშიმკვლითფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ მხლისყვავილის ფერი
სპეტაკიფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ სპეტაკი
სინგურიშიმკვლითფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ სინგურისფერი
ტვერიშიმკვლითფერი (ზუგდ.-სამურზ.), მტვერიშიმკვლითფერი||ტვერიშიმკვლითფერი (სენაკ.-მარტვ.) _ მტვერის-
ფერი

ტკილიშიმკვლითფერი (ზუგდ.-სამურზ.) _ ტკილისფერი
ტორგო (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ ჭრელი
ტორონჯიშიმკვლითფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ მტრედისფერი
ტურაშიმკვლითფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ ტურასფერი
ტყაშიმკვლითფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ ტყისფერი
ტყვიაშიმკვლითფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ ტყვისფერი
უარესიფერი (ზუგდ.-სამურზ.) _ უარესი ფერი
უმულაურზენიშიმკვლითფერი||უმულაურძენიშიმკვლითფერი (ზუგდ.-სამურზ.), უმულაურძენიშიმკვლითფერი
(სენაკ.-მარტვ.) _ უმწიფარი ყურძნისფერი

უფერო||უფერადო (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ უფერული
უმქურიშიპირიშიმკვლითფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ ვაშლისყვავილისფერი
უჩა (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ შავი
უჩათგონწერილი||უჩათგონწოლი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ შავად გამურუ-
ლი

ფალვოწვანე (ზუგდ.-სამურზ.) _ სრულიად მწვანე
ფარსაკიფერი (ზუგდ.-სამურზ.) _ სასწაული ფერი
ფარფალიაშიმკვლითფერი (ზუგდ.-სამურზ.) _ პეპლისფერი
ფარშავანგიშიმკვლითფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ ფარშავანგისფერი

ფერიაკორთელი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) – ფერშერეული

ფერადი||ფერად-ფერადი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) – ფერადი||ფერად-ფერადი

ფერ^იგინორაჰილი (ზუგდ.-სამურზ.) – ფერგადამკრთალებული

ფერგინოქანქილი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) – ფერგამქრალი

ფერდაწყნარებული (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) – ფერდაწყნარებული

ფერდონწყილი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) – ფერდაწყობილი

ფერმორეული (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) – ფერმომალელებული

ფერო (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) – ფეროვანი, მოფერადო

ფერშამოულირი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) – ფერზე მოსული

ფერწაულირი (ზუგდ.-სამურზ.) – ფერწამხდარი

ფერწმონჭირელი (ზუგდ.-სამურზ.) – ფერწამოჭერილი

ფიჟვიშფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) – ფილტვისფერი

ფოკვაშფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) – ობისფერი

ფოსფორიშფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) – ფოსფორისფერი

ფუთქურიშფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) – ხავსისფერი

ფურკიშფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) – ბოლისფერი

ფუფქიშფერი||ფიფქიშფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) – ფიფქისფერი

ფურჩაშფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) – ნაქურცელისფერი

ფურცელიშფერი (სენაკ.-მარტვ.) – ფოთლისფერი

ქათქათაფერი||ქათქათა (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) – ქათქათა ფერი

ქამენიაშფერი (ზუგდ.-სამურზ.) – გვირილასფერი

ქენქიშფერი (ზუგდ.-სამურზ.) – ქინქლისფერი

ქერა (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) – ქერა

ქვილითიშფერი (ზუგდ.-სამურზ.) – ქვირითისფერი

ქვიშაშფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) – ქვიშისფერი

ქჰლორიშფერი||ქილორიშფერი (ზუგდ.-სამურზ.), ქილორიშფერი (სენაკ.-მარტვ.) – ხობ-
ბისფერი

ქობალიშკაკალიშფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) – ხორბლისმარცვლისფერი

ქოროტიშფერი (ზუგდ.-სამურზ.) _ ქერტლისფერი
ქრავაშფერი||ქარვაშფერი (ზუგდ.-სამურზ.) _ ქარვაშფერი (სენაკ.-მარტვ.) _ ქარვისფერი
ქუაშფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ ქვისფერი
ქრუფიფერი (ზუგდ.-სამურზ.) _ ქუფრი ფერი, რუხი
ჩანჭიშფერი (ზუგდ.-სამურზ.) _ ყანჭიშფერი (სენაკ.-მარტვ.) _ აბრეშუმის ჭიისფერი
ღვეჟერია||ღვიჟალი (ზუგდ.-სამურზ.) _ ფერმკრთალი
ღვინიშფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ ღვინისფერი
ღვინჯა||ღვინჯაფერი||ღვინჯასხულიშფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ ¹შავად
დამწიფებული მსხლის ფერი², «ღვინჯას» ფერი
ღვიშქალი, ღვეშქერია (ზუგდ.-სამურზ.) _ შავგრემანი
ღორჯოშფერი (ზუგდ.-სამურზ.) _ ღორჯოსფერი (თევზის ჯიში)
ღურელიშფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ მკვდრისფერი
ღურუშფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ მკვდრისფერი
ღუშფერი, ღუჯგუშ¹ა (ზუგდ.-სამურზ.) _ ბუსფერი, ბუსებრი
ჩვალიშფერი (ზუგდ.-სამურზ.), ყვალიშფერი (სენაკ.-მარტვ.) _ ყველისფერი
ჩვასადარა (ზუგდ.-სამურზ.) _ შუბლნიშა
ჩვაუჩა (ზუგდ.-სამურზ.) _ შუბლშავი
ჩონთეშფერი (ზუგდ.-სამურზ.) _ ყვითელი ფერი
ჩუმურიშკვარჩახიშფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ ტყემლის კვარჩახისფერი
ჩურზენიშფერი (ზუგდ.-სამურზ.), ყურზენიშფერი (სენაკ.-მარტვ.) _ ყურძნისფერი
შავგრემანი _ შავგრემანი
შანგიშფერი, შამბიშფერი (ზუგდ.-სამურზ.) _ შაბიამანისფერი
შანქარიშფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ შაქრისფერი
შინდიშფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ შინდისფერი
შოკოლადიშფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ შოკოლადისფერი
შქერიშპირიშფერი (ზუგდ.-სამურზ.) _ იელის ყვავილისფერი
შქერიშფერი (ზუგდ.-სამურზ.) _ იელისფერი
შქირუ (ზუგდ.-სამურზ.) _ რუხი ¹თხა²

შქურნაფილიშფერი (ზუგდ.-სამურზ.) _ შეშინებულისფერი

შქურნაფილჭუკიშფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ შეშინებული თავგის ფერი

ჩაიშფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ ჩაისფერი

ჩე(რჩე) (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ თეთრი

ჩეგოთანაშფერი (ზუგდ.-სამურზ.) _ თეთრიგათენებისფერი

ჩენაზადიშფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ თეთრი ნაზდისფერი

ჩეფარფალიაშფერი, ჩეფარფალიაჯგურ^ა (ზუგდ.-სამურზ.) _ თეთრი პეპლისფერი,
თეთრი პეპლისებრი

ჩექოთომი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ თეთრი ქათმისფერი

ჩქნობურაკოპეშიაშფერი, ჩქინობურაკოპეშიაშფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _
ჩვენებური კვახისფერი

ჩხომიშზეთიშფერი (ზუგდ.-სამურზ.) _ თევზის ზეთისფერი

ჩხონჩხიშფერი (ზუგდ.-სამურზ.) _ ღვიძლისფერი

ჩხორიაშფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ სხივისფერი

ძარწუფა, ძარწუფაშფერი (ზუგდ.-სამურზ.) _ «ძარწუფასფერი» (ძალიან წითელი)

ძერწიშფერი (ზუგდ.-სამურზ.) _ ტირიფისფერი

ძვალიშფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ ძვლისფერი

ცანცალაფერი, ოცანცალაია (ზუგდ.-სამურზ.) _ ციმციმა ფერი

ცხიმურიშფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ რცხილასფერი

ცხორცხალიშფერი (ზუგდ.-სამურზ.) _ ცოცხლის ფერი

წყარიშფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ წყლისფერი

წითური (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ წითური ^{ქაცი}

წინდაშფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ ჭუჭყისფერი

წისფერი (ზუგდ.-სამურზ.) _ წითელი ფერი («წისფერი» _ საღებავი)

წიფურიშფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ წიფლისფერი

წიწილაშფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ წიწილისფერი

წკვერეთია | წკურუთია (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ ბნელი; წკვარამი; უკუნი სიბ-
ნელე

წკონდაფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ გამჭვირვალე
 წკურუმი (ზუგდ.-სამურზ.) _ წყვდიადივით შავი
 წოლაშფერი (||წწოლაშფერი) (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ მურისფერი
 წურწუფაშფერი (ზუგდ.-სამურზ.) _ გოგირდისფერი
 წყარიშდიდაშფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ წყლისდედისფერი
 წყარიშმაფაშფერი (ზუგდ.-სამურზ.) _ წყლისმეფისფერი
 ჯანგარა, ჯანგარაშფერი (ზუგდ.-სამურზ.) _ მუხის ქერქის ნახარშის ფერი
 ჯამფეზიაშფერი (ზუგდ.-სამურზ.) _ ჭიაფერასფერი
 ჯაშგორდიშფერი, ჯაშგორდიჯგუშრა (ზუგდ.-სამურზ.) _ ხისბაყაყისფერი
 ჯუმენიაშფერი (ზუგდ.-სამურზ.) _ «ჯუმენიას» ფერი (მწვანე ბალახოვანი მცენარის ფე-
 რი)
 ჯღარი, ჯღარიფერიში (ზუგდ.-სამურზ.) _ ჟღალი
 ჯღჩრჯღჩშფერი (ზუგდ.-სამურზ.), ჯღირჯღუშფერი (სენაკ.-მარტვ.) _ ჩხართვისფერი
 ხალუაშფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ ხალვისფერი
 ხანჭკოლაშფერი (ზუგდ.-სამურზ.) _ «ხანჭკოლა» მნაყოფი რუხი ფერის
 ხაშილხორციშფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ მოხარშული ხორცისფერი
 ხვარხვიფურჩონილიშფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ გაფრცქვნილი ხახვისფე-
 რი
 ხვიმაშფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ ხურმისფერი
 ხიჭუ (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ შავი
 ხოკოკოპეშიაშფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ ხოკერა კვახისფერი
 ხუმლაგვიმარაშფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ ხმელი გვიმრისფერი
 ხჩჯაჯაშფერი (ზუგდ.-სამურზ.) _ ხსენისფერი
 ჭარგა (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ ჭრელი
 ჭარხალიშფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ ჭარხლისფერი
 ჭაშფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) _ ჩალისფერი
 ჭერჭე | ტერტე (ზუგდ.-სამურზ.) _ ჭრელი, ჭრელწინწკლებიანი
 ჭვილკიბოიაშფერი (ზუგდ.-სამურზ.) _ შემწვარი კიბოსფერი

ჭინკაშფერი, ჭიმკეშფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) – ჭინკასფერი
ჭკარჭკუნტია | ჭკვარჭკვანტია (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) – ბრჯღვიალა
ჭოლიშფერი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) – ჭილობისფერი
ჭრელ | რჭელი (ზუგდ.-სამურზ., სენაკ.-მარტვ.) – ჭრელი

შ ე მ ო კ ლ ე ბ ა ნ ი

აბ. – ილია აბულაძე ძველი ქართული ენის ლექსიკონი, თბილისი, 1973.

აჭარ. – აჭარული.

გადატ. – გადატანითი ნიშნელობით.

გუდ. – ქართული ხალხური ზეპირსიტყვიერება – მეგრული ტექსტები, I, პოეზია, ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა, წინასიტყვაობა და გამოკვლევები დაურთო ტოგო გუდავამ, თბილისი, 1975.

დიალექტ. – ი. გიგინეიშვილი, ზ. თოფურია ი. ქავთარაძე, ქართული დიალექტოლოგია, I, დიალექტთა განხილვა, ტექსტები, ლექსიკონები, თბილისი, 1961.

ზუგდ.-სამურზ. – ზუგდიდურ-სამურზაყანული.

ზმ. იმ. – ზემო იმერული.

კვარაცხ. – კვარაცხელია რ., მეგრული პოეზია (ხელთნაწერი).

კლიმოვი. – Этимологический словарь картвельских языков, М., 1964.

მაყ. – ალექსანდრე მაყაშვილი, ბოტანიკური ლექსიკონი, თბილისი, 1961.

მეგრ. – მეგრული.

საბა – სულხან-საბა ორბელიანი, ქართული ლექსიკონი, პროფ. ი. ყიფშიძისა და პროფ. ა. შანიძის რედაქციით, ტფილისი, 1928.

სამ. – კალისტრატე სამუშია, ქართული ხალხური პოეზიის საკითხები, მეგრული ნიმუშები, თბილისი, 1979.

სენაკ.-მარტვ. – სენაკურ-მარტვილური.

სვან. – სვანური.

ღლ. _ ქართულ კილო-თქმათა სიტყვის კონა, შემდგენელი ალ. ლლონტი, მეორე გამოცემა, თბილისი, 1984.

ყიფშ. _ Граматика мингрельского (иверского) языка с хрестоматиею е словарём, С.-П., 1914.

ცაგ. _ Мингрельские этюды, первый выпуск. Мингрельские тексты с переводом и объяснением., С.-П., 1880.

ძვ. ქართ. _ ძველი ქართული.

ქხს, I _ ქართული ხალხური ზეპირსიტყვიერება, მეგრული ტექსტები, ტ. II., თბილისი, 1991.

ქაჯ. _ ო. ქაჯაია, მეგრულ-ქართული ლექსიკონი, I-III, თბილისი, 2001-2002.

ქეგლ _ ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი, არნ. ჩიქობავას საერთო რედაქციით, ტ. I-VIII, თბილისი, 1950-1964.

ქვ. იმ. _ ქვემო იმერული.

ჭან. _ ჭანური.

ჭარ. _ პ. ჭარაია მეგრულ-ქართული ლექსიკონი, თბილისი, 1998.

ხალხ. სიბრძნ., I _ ხალხური სიბრძნე, I, მეგრული და ლაზური ანდაზები, შემდგენლები: რ. შეროზია, ო. მემიშიში, თბილისი, 1994.

ხუბ. _ მაკარ ხუბუა, მეგრული ტექსტები, ტფილისი, 1937.

გამოყენებული ლიტერატურა

ა) ლექსიკონები და ტექსტები

1. აბულაძე ი. _ ძველი ქართული ენის ლექსიკონი, თბილისი, 1973.

2. ალავიძე მ. _ ლეჩხუმური ლექსიკონი, ქართველურ ენათა ლექსიკონი, ტ. I. თბილისი, 1938.

3. ასათიანი ი. _ ჭანური (ლაზური ტექსტები), თბილისი, 1974.

4. გაჩეჩილაძე პ. _ იმერული დიალექტის სალექსიკონო მასალა. თბილისი, 1976.

5. გიგინეიშვილი ი., თოფურია ვ., ქავთარაძე ი. _ ქართული დიალექტოლოგია, I, თბილისი, 1961.
6. თანდილავა ზ. _ ლაზური ხალხური პოეზია, ბათუმი, 1972.
7. კარტოზია გ. _ ლაზური ტექსტები, თბილისი, 1972.
8. მაცაშვილი ალ. _ ბოტანიკური ლექსიკონი, თბილისი, 1991.
9. სამუშია კ. _ ქართული ზეპირსიტყვიერება, მეგრული ნიმუშები, თბილისი, 1990.
10. სამუშია კ. _ ქართული ხალხური პოეზიის საკითხები, მეგრული ნიმუშები, თბილისი, 1979.
11. სამუშია კ. _ ძველი კოლხური (მეგრული) ლექს-სიმღერები, წიგნი IV, ზუგდიდი 2001.
12. სულხან-საბა ორბელიანი _ ქართული ლექსიკონი, პროფ. ი. ყიფშიძისა და პროფ. ა. შანიძის რედაქციით, ტფილისი, 1928.
13. ფენრიხი ჰ., სარჯველაძე ზ. _ ქართველურ ენათა ეტიმოლოგიური ლექსიკონი, თბილისი, 1990.
14. ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი, არნ. ჩიქობავას საერთო რედაქციით, I-VIII, თბილისი, 1950-1964.
15. ქართული ხალხური პოეზიის მასალები, მეგრული ნიმუშები, გამოსაცემად მოამზადა კ. სამუშიამ., თბილისი, 1971.
16. ქართული ხალხური ზეპირსიტყვიერება _ მეგრული ტექსტები, I, პიეზია, ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა, წინასიტყვაობა და გამოკვლევა დაურთო ტოგო გუდავამ, თბილისი, 1975.
17. ქართული ხალხური სიტყვიერება _ მეგრული ტექსტები (ქართული თარგმანითურთ), ტ. II, ზღაპრები და მცირე ჟანრები. ტექსტი გამოსაცემად მოამზადეს, შესავალი, შენიშვნები და გამოკვლევები დაურთეს კორნელი დანელიამ და აპოლონ ცანავამ, თბილისი, 1991.
18. ქაჯაია ო. _ მეგრულ-ქართული ლექსიკონი I-III, თბილისი, 2001-2002.
19. ღლონტი ალ. _ ქართულ კილო-თქმათა სიტყვის კონა, თბ. 1984.

20. შეროზია რ., მემიშიში ო. _ ხალხური სიბრძნე, I, მეგრული და ლაზური ანდაზები, 1994.
21. ჩიქობავა არნ. _ ჭანურ-მეგრულ-ქართული შედარებითი ლექსიკონი, თბილისი, 1938.
22. ჩუბინაშვილი ნ. _ ქართული ლექსიკონი ალ. ლლონტის რედაქციით, თბილისი, 1961.
23. ძაძამია მ., ძაძამია ც. _ მეგრულის სალექსიკონო მასალა, მრავალტომეული (ხელნაწერი).
24. ძაძამია ც. _ მეგრული ტექსტები (ხელნაწერი).
25. ჭარაია პ. _ მეგრულ-ქართული ლექსიკონი, თბილისი, 1998.
26. ჭანტურია ა. _ მასალები ქართულ-მეგრული ლექსიკონისათვის, თსუ შრომები 321, თბილისი, 1996.
27. ხუბუა მ. _ მეგრული ტექსტები, ტფილისი, 1937.
28. Кипшидзе И. _ Грамматика мингрельского (иверского) языка с хрустоматиею и словарем, С.-П 1914.
29. Цагарели А. _ Мингрелские этюды, первый выпуск, Мингрельские тексты с переводом и объяснением, С. П. 1880.

ბ) სპეციალური გამოკვლევები

30. არისტოტელე _ მეტაფიზიკა, თბილისი, 1964.
31. ასათიანი ი. _ ზმნისწინები ზანურში. საკანდიდატო დისერტაცია (ხელნაწერი), თბილისი, 1953.
32. ასათიანი ი. _ ზანური პრევერბი და მიქცევით-უკუქცევითობის საკითხი. გიორგი როგავას, საიუბილეო კრებული, თბილისი, 1997.
33. ბარბაქაძე რ. _ «ვეფხისტყაოსანი» და შუა საუკუნეების ლიტერატურული ტრადიციები ფერთი სისტემების გააზრების თვალსაზრისით, «მაცნე», ენისა და ლიტერატურის სერია, 13, 1978.

34. ბარდაველიძე რ. _ ქართული (სვანური) საწესო გრაფიკული ხელოვნების ნიმუშები, თბილისი, 1953.
35. ბაქრაძე გ. _ როგორ ვითარდება შემეცნება, თბილისი, 1974.
36. გაგულაშვილი ი. _ ფერთა სიმბოლიკის საკითხისათვის ქართულ შელოცვებში, «მაცნე», ენისა და ლიტერატურის სერია, 11, 1979.
37. გამსახურდია ზ. _ საქართველოს სულიერი მისია, თბილისი, 1990.
38. გელოვანი ა. _ მარად ცოცხალი ხელოვნება, თბილისი, 1980.
39. გიგინეიშვილი ბ. _ მასალები ქართული ენის ეტიმოლოგიური ლექსიკონისათვის, «მაცნე», 12, თბილისი, 1981.
40. გოგებაშვილი ც. _ ფერთა აღმნიშვნელი ლექსიკის სემანტიკურ-სტრუქტურული ანალიზი სვანურ ენაში, სადისერტაციო ნაშრომი ფილოლოგიის მეცნიერებათა კანდიდატის ხარისხის მოსაპოვებლად, თბილისი, 1999.
41. გოგებაშვილი ც. _ შავი ფერის სემანტიკური ველი სვანური ენის ლენტეხურ დიალექტში, ქართველურ ენათა სტრუქტურის საკითხები, VI. თბილისი, 1996.
42. გოგიბერიძე მ. _ რჩეული ფილოსოფიური თხზულებანი, თბილისი, 1978.
43. გორდეზიანი რ. _ ეტრუსკული და ქართველური, თბილისი, 1980.
44. გულუა ნ. _ ფრინველებთან დაკავშირებული ლექსიკა მეგრულ-ლაზურში, სადისერტაციო ნაშრომი ფილოლოგიის მეცნიერებათა კანდიდატის ხარისხის მოსაპოვებლად, თბილისი, 2003.
45. დანელია კ. _ ვნებითი გვარის წარმოებისათვის კოლხურში, თსუ-ს ძველი ქართული ენის კათედრის შრომები, 19, 1976.
46. დუნდუა თ. _ კოლხეთი, იბერია და პონტოს სამეფო ნუმიზმატიკური მასალების მიხედვით, თბილისი, 1993.
47. ეზუგბაია ლ. _ გრამატიკული რიცხვის გამოხატვის სისტემა ზანურში, სადისერტაციო ნაშრომი ფილოლოგიის მეცნიერებათა კანდიდატის ხარისხის მოსაპოვებლად, თბილისი, 1999.
48. ელაშვილი ქ. _ ქართული ჰაგიოგრაფიის ფერთმეტყველება, კრებული ალექსანდრე ორბელიანის ხსოვნას, თბილისი, 1998.

49. ელიავა გ. _ სამეგრელო ჩემს თვალსაწიერში, თბილისი, 1996.
50. ერთელიშვილი ფ. _ სახელურ ფუძეთა ფონეტიკური სტრუქტურისა და ისტორიის საკითხები ქართულში, თბილისი, 1980.
51. ვავილოვი ს. _ თვალი და მზე, თბილისი, 1953.
52. ზურაბიშვილი თ. _ ოდნობითის ფორმათა ისტორიისათვის ქართველურ ენებში, საქართველოს სსრ. მეცნიერებათა აკადემიის მოამბე, ტ. XXIX, ¹¹ 1962.
53. ზურაბიშვილი თ. _ ხარისხი ქართველურ ენებში, თსუ შრომები, ტ. 77, 1958.
54. თოფურია ვ. _ უკანაენისმიერ თანხმოვანთა ცვლის პროცესებისათვის ქართველურ ენებში, შრომები III, თბილისი, 1979
55. იმნაიშვილი ი. _ ქართული ენის ისტორიული ქრესტომათია, ნაწ. 1. თბილისი, 1982.
56. კარტოზია გ. _ ლაზური ენა და მისი ადგილი ქართველურ ენათა სისტემაში, თბილისი, 2005.
57. კვარაცხელია გ. _ ფერისა და სინათლის აღმნიშვნელი სიტყვები ვაჟა-ფშაველას ლექსიკაში, თანამედროვე ზოგადი და მათემატიკური ენათმეცნიერების საკითხები, IV, თბილისი, 1974.
58. კვარაცხელია დ. _ მდინარეების: კინჩხისა და ინწირას ხეობათა მიკროტოპონიმიის წარმოქმნის ძირითადი საშუალებანი, ქართველურ ენათა სტრუქტურის საკითხები, VIII, თბილისი 2003.
59. კიზირია ნ. _ სამეტყველო ბგერის ასოციაცია ფერთან, «მაცნე», ენისა და ლიტერატურის სერია, №1, 1981.
60. კიკაჩიშვილი თ. _ ფერი კ. გამსახურდიას პეიზაჟში, საბჭოთა ხელოვნება, თბილისი, №10, 1974.
61. ლამბერტი არქ. _ სამეგრელოს აღწერა, თბილისი, გამოსაცემად მოამზადა და წინასიტყვაობა დაურთო პროფ. ილია ანთელავამ, თბილისი, 1991.
62. ლომთაძე ა. _ ბრუნების თავისებურებათა ისტორიისათვის მეგრულში, თბილისი, 1987.
63. მაკალათია ს. _ სამეგრელოს ისტორია და ეთნოგრაფია, თბილისი, 1992.

64. მარტიროსოვი არ. _ ზმნისწინების შედგენილობა და მათი პირვანდელი ფუნქციები ძველ ქართულში, იკე, V, თბილისი, 1953.
65. მარტიროსოვი არ. _ ნაცვალსახელი ქართველურ ენებში, თბილისი, 1964.
66. მაჭავარიანი გ. _ სვანური მეშხე («შავი») სიტყვის ეტიმოლოგიისათვის, იკე, XIII, 1962.
67. მაჭავარიანი გ. _ ქართველურ ენათა შედარებითი გრამატიკა, თბილისი, 2002.
68. მაჭავარიანი გ. _ შედარებითი ხარისხის გენეზისისათვის ქართველურ ენებში, თსუ შრომები, ტ. 77, 1958.
69. მირიანაშვილი ნ. _ ფერთა აღმნიშვნელი ლექსიკა ქართულსა და რუსულ ენებში (თარგმნითი ლექსიკონების მიხედვით), თბილისი, 1986.
70. ნადარეიშვილი ლ. _ მიმღეობა ზანურში, იკე, XIII, 1962.
71. ნუცუბიძე თ. _ ფერის პოეტური ფუნქცია ქართველ და ინგლისელ რომანტიკოსთა შემოქმედებაში, «მაცნე», ენისა და ლიტერატურის სერია, 1980.
72. ნოზაძე ვ. _ «ვეფხისტყაოსნის ფერმეტყველება», ბუენოს-აირესი, 1953.
73. ოქროშიძე თ. _ ფერის სიმბოლიკა ქართულ ჯადოსნურ ზღაპრებში, «ცისკარი», თბილისი, 11, 1973.
74. ჟღენტი ს. _ გურული კილო, თბილისი, 1936.
75. ჟღენტი ს. _ ჭანურ-მეგრულის ფონეტიკა, თბილისი, 1953.
76. როგავა გ. _ ქართველურ ენათა ფონეტიკის საკითხები ტ. I. თბილისი, 1962.
77. როგავა გ. _ ქართული **ღვიძლ**- ფუძის ამოსავალი სახეობისათვის, «არნოლდ ჩიქობავას», თბილისი, 1979.
78. სალია მ. _ მეთევზეობის ლექსიკა ზანურში, სადისერტაციო ნაშრომი ფილოლოგიის მეცნიერებათა კანდიდატის ხარისხის მოსაპოვებლად, თბილისი, 2002.
79. სალია მ. _ **კაპოეტ** ფუძისა და მის ვარიანტთა სემანტიკის დიფერენციაცია ქართველურ ენებში, ქართ. ენის სტრუქ. საკით., VIII, თბილისი, 2003
80. სარჯველაძე ზ. _ ზოგი საერთო-ქართველური ლექსემის ეტიმოლოგიისათვის, მაცნე, ენისა და ლიტერატურის სერია, № 4, თბილისი, 1980.

81. სარჯველაძე ზ. _ ქართული სალიტერატურო ენის ისტორიის შესავალი, ტბი-
ლისი, 1984.
82. სამეგრელო _ მასალები სამეგრელოს ეთნოგრაფიული შესწავლისათვის, თბი-
ლისი, 1979.
83. სოსელია ე. _ ბაზისურ ფერთა ტერმინები თანამედროვე ქართულში, ტიპო-
ლოგიური ძიებანი, I, თბილისი, 1988.
84. სოსელია ე. _ ბაზისურ ფერთა ტერმინების სემანტიკა, ტიპოლოგიური ძიება-
ნი, 2, თბილისი 1989.
85. სოსელია ე. _ «სემანტიკური უნივერსალები და ქართველური ენები : ფერთა
კატეგორიზაციის მოდელები», თბილისი, 1999.
86. სოსელია ე. _ ენობრივი უნივერსალები და სემანტიკური რეკონსტრუქციები,
საიუბილეო კრებული ალექსანდრე ფოცხიშვილს, თბილისი, 2005.
87. სოსელია ე. _ ფერთა ტერმინები მეგრულ ხალხურ პოეზიაში, «მაცნე», ენისა და
ლიტერატურის სერია, თბილისი, №3, 1088.
88. სტურუა ლ. _ ფერის მხატვრული ფუნქცია გ. ტაბიძის პოეზიაში,
სადისერტაციო ნაშრომი ფილოლოგიის მეცნიერებათა კანდიდატის ხარისხის
მოსაპოვებლად, თბილისი, 1975.
89. ურუშაძე ა. _ ძველი კოლხეთი, არგონავტების თქმულებები, 1960.
90. უთურგაძე თ. _ მორფონოლოგიური ცვლილებისათვის ნათესაობით და
მოქმედებით ბრუნვაში, იკე, XXIII, თბილისი, 1985.
91. ფირალიშვილი ლ. _ ფერი როგორც ესთეტიკური ფენომენი, სადისერტაციო
ნაშრომი ფილოლოგიის მეცნიერებათა კანდიდატის ხარისხის მოსაპოვებლად, თბილი-
სი, 1991.
92. ფოჩხუა ბ. _ ქართული ენის ლექსიკოლოგია, თბილისი, 1974.
93. შანიძე ა. _ ძველი ქართული ენის გრამატიკა, თბილისი, 1976.
94. შანიძე ა. _ უმლაუტი სვანურში, «არილი», 1925.
95. შანიძე ა. _ თხზულებანი თორმეტ ტომად, ტ. III, 1981.
96. ჩიქობავა არნ. _ ჭანურის გრამატიკული ანალიზი, თბილისი, 1936.

97. ჩიქობავა არნ. _ მიმღეობისა და მასდარის ისტორიული ურთიერთობებისათვის, იკე, V, 1953.
98. ჩიქობავა არნ. _ სახელის ფუძის უძველესი აგებულება ქართველურ ენებში, თბილისი, 1942.
99. ჩიქოვანი ნ. _ ფერთა ლექსიკისათვის ძველ ქართულში, თბილისი, 1992.
100. ჩოლოყაშვილი რ. _ თეთრი, წითელი და შავი ფერების სიმბოლიკისათვის ქართულ ხალხურ პოეზიაში, ლიტერატურასა და ხელოვნებაში, თბილისი, №5-6, 1992.
101. ცხადაია პ. _ სამეგრელოს გეოგრაფიული სახელწოდებანი, I (წალენჯიხის რაიონი), თბილისი, 2004.
102. ძაძამია მ. _ მეგრული დიალექტი, I-II, თბილისი, 1991.
103. ძველი აღმოსავლეთის ხალხთა ისტორია, თბილისი, 1971.
104. ჭრელაშვილი ი. _ სახვითი ხელოვნების ტერმინოლოგია ქართულში, სადისერტაციო ნაშრომი ფილოლოგიის მეცნიერებათა კანდიდატის ხარისხის მოსაპოვებლად, თბილისი, 1999.
105. ჭუმბურიძე ზ. _ დედაენა ქართული, თბილისი, 1987.
106. ჯავახიშვილი ივ. _ თხზულებანი თორმეტ ტომად, ტ. I. 1979.
107. Абаев Г. – Осетинский язык и фольклор, I, М., 1949.
108. Автандилов Г. Г. – Краткая школа цветов, М. 1962.
109. Ашкенази Г. И. – Цвет в природе и технике, М-Л. 1959.
110. Бахилина И. Б. – История цветообзначений в русском языке, М., 1975.
111. Вавилов С. И. – Исаак Ньютон, М., АН СССР, 1961.
112. Василиевич А. П. – К методике исследований гипотезы Супера- Уорфи, с сб. Национально-культурная специфика речевого общения народов СССР, М. 1974.
113. Виктор У Тернер – Проблема цветовой классификации в примитивных культурах (на материале ритуала Ндембу), წიგნში: Семиотика и искусствоведение (Современные зарубежные исследования), м., 1972.
114. Габкин Е. Б., Соколова Е. Г., – Цвет вокруг нас, знание, М.. 1964.
115. Декарте Р. – Сочинения в двух томах, М. 1989.
116. Климов Г. А. – Этимологический словарь картвельских языков, М., 1964.

117. Кравков С. В. – Цветовое зрение, М., СССР., 1951.
118. Ломоносов М. В. – Слово о происхождении света, новую теорию о цветах представляющее, С.П. В. 1847.
119. Лурия А. Р. – Об историческом развитии познавательных процессов, М., 1974.
120. Марр Н. Я. – Определение языка второй категории Ахеменидских клинообразных надписей по данным яфетического языкознания, ЗВОРАО, т. XXII, вып. I–II, С.-П., 1914ю
121. Мегрелидзе К. – Основние социологии мышления, Тб., 1966.
122. Ньютон И. – Лекции по оптике, Изд. АН СССР., 1964.
123. Соселия Э. Г. – Анализ систем терминов родства, Тб. 1979.
124. Цойгнер Г. – Учение о цвете, М., 1971.
125. Шемякин Ф. Н. – Язык и чувственное познание.- Язык и мышление - М. Наука, 1967.